

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN CAMP DAVID ANLAŞMASI'NIN
GÜVENLİK BOYUTU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömer DUMAN

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ SADULLAH ÖZEL

BATMAN

HAZİRAN 2021

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

Ömer DUMAN

Tarih: 10/06/2021

ÖZET
YÜKSEK LİSANS
ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN CAMP DAVID ANLAŞMASI'NIN
GÜVENLİK BOYUTU

Ömer DUMAN
BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ SADULLAH ÖZEL

2021, 137 Sayfa

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Sadullah ÖZEL

Dr. Öğr. Üyesi Murat CİHANGİR

Doç. Dr. Mehmet Halis ÖZER

Bu çalışmada; Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmesi, Arap-Yahudi çatışması, 1948'den itibaren Mısır önderliğinde Arap-İsrail Savaşları ve Mısır-İsrail barış müzakerelerine değinilmiştir. Arap-İsrail Savaşlarında en büyük zarar gören devletlerden biri Mısır olmuştur. Mısır, ülkesindeki yıkım ve zararı gidermek, halkın güvenliği ve istikrarı için ABD'nin arabuluculuğunu (1970-1981 Enver Sedat dönemi) kabul etmiştir. Böylece Mısır, İsrail ile 1973-1979 yılları arasında "adım adım barış" görüşmelerine dâhil olmuştur. ABD'nin arabuluculuğu ile Mısır ve İsrail arasında uluslararası hukuk normlarına uygun bir şekilde Camp David Anlaşması (Mısır-İsrail Barışı) imzalanmıştır. Bu barış anlaşması ile iki ülke arasında; barış inşa edilmiş, güvenlik ve istikrarsızlık sorunu ortadan kaldırılmış ve diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir. Bu çalışma, 1948'de başlayan Arap-İsrail savaşları ve 1973'ten itibaren ABD'nin arabuluculuğu ile Mısır-İsrail barışı incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma, Mısır ve İsrail arasında güvenliğin sağlanması, çatışma-çözümü meselelerinde iki ülkenin barış inşası ve karşılıklı olarak iki ülkenin egemenliklerinin tanınması ile uluslararası bir anlaşmasının etkililiği yönünde büyük bir önem taşımaktadır. Son olarak çalışmada çıkarılan sonuç; Uluslararası hukuk kişisi olan devletler (ABD, Mısır ve İsrail), uzun yıllar süren çatışma ve savaş durumundan sonra uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri olan diplomasi ve arabuluculuk ile barış, güvenlik ve istikrar inşa edebilmişlerdir. Camp David Anlaşması, özellikle Kissinger'in proaktif çabası ile şekillenmiş ve günümüze kadar (2021) Mısır ve İsrail arasında diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmesine katkı sağlayan uluslararası bir anlaşma olmuştur. Ayrıca Camp David Anlaşması, diğer Arap devletlerin de İsrail ile barışma ve diplomatik ilişkiler geliştirilmesine ilham kaynağı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arabuluculuk, Camp David Anlaşması, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Hukuk, Mısır-İsrail Barışı

ABSTRACT
MS THESIS
THE SECURITY DIMENSION OF THE CAMP DAVID AGREEMENT IN
TERMS OF INTERNATIONAL LAW
Ömer DUMAN
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES OF BATMAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SOCIAL SCIENCE IN POLITICAL SCIENCE
AND INTERNATIONAL RELATIONS

Advisor: Dr. Sadullah ÖZEL

2021, 137 Pages

Jury

Dr. Sadullah ÖZEL

Dr. Murat CİHANGİR

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halis ÖZER

In this study; The immigration of Jews to Palestinian lands, the Arab-Jewish conflict, the Arab-Israel Wars under the leadership of Egypt as of 1948 and the Egypt-Israel peace negotiations have been mentioned. One of the states that suffered the greatest damage in the Arab-Israel Wars has been Egypt. Egypt has accepted the mediation of the USA (1970-1981 period of Enver Sadat) to eliminate the destruction and damage in its country and for the security and stability of the people. Thus, Egypt has been involved in “step by step peace” negotiations with Israel between 1973 and 1979. With the mediation of the USA, the Camp David Agreement (Egypt-Israel Peace) has been signed between Egypt and Israel properly international law norms. With this peace agreement among the two countries; peace has been built, security and stability problems have been eliminated and diplomatic relations have been developed. This study has been aimed to examine the Arab-Israeli wars that started in 1948 and the Egyptian-Israel peace with the mediation of the USA as of 1973.

This study is of great importance in terms of ensuring security between Egypt and Israel, peace building of two states in conflict-resolution issues and mutual recognition of the sovereignty of the two countries with a international agreement. Finally, the conclusion drawn in the study; After many years of conflict and war, states that are international law persons (USA, Egypt and Israel) have built peace, security and stability with diplomacy and mediation which are methods of resolving international disputes. The Camp David Agreement has been shaped especially by the proactive effort of Kissinger and has been an international agreement that has contributed to the development of diplomatic, political and economic relations between Egypt and Israel until today (2021). In addition, the Camp David Agreement has inspired other Arab states to develop peace and diplomatic relations with Israel.

Keywords: Camp David Agreement, Egypt-Israel Peace, International Law, International Security, Mediation,

ÖNSÖZ

Tez yazım aşamasında; entelektüel birikimi ile yol gösteren ve aydınlatan, iyimser, hoşgörülü, moral sağlayan ve manevi desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sadullah ÖZEL'e teşekkür ederim. Bu çalışmanın bitimine kadar değerli hocamın kesintisiz desteği ve rehberliği sayesinde kendimi şanslı ve ayrıcalıklı olarak gördüğümü de belirtmek isterim.

Yüksek Lisans eğitimi boyunca ve tez aşamasında desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Murat CİHANGİR, Doç. Dr. Mehmet Halis ÖZER, Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN, Doç. Dr. Fulya Köksoy KAVAK, Dr. Öğr. Üyesi Mücahit ÇAYIN ve Arş. Gör. Merve ŞİMDİ'ye teşekkür ederim. Hocalarımla birikim ve azimlerinden sürekli istifade ettiğim için de şükranlarımı sunarım.

Yüksek Lisans tez aşaması uzun ve yorucu bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte maddi-manevi desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sevgili ailemin sabır ve metanetlerinden dolayı da minnettarım. Tezimi, hayatımda en değer verdiğim ve sevgilerini daima yanımda hissettiğim iki güzel insan olan değerli AYŞE anneme ve BARANİ babama armağan ediyorum.

ÖMER DUMAN

BATMAN, HAZİRAN 2021

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
ULUSLARARASI HUKUK KAYNAĞI OLAN ANLAŞMALARIN SAĞLAMASINDAKİ KOŞULLAR	6
1. Uluslararası Hukuk Kaynağı Olarak Anlaşmaların Sağlanması İçin Gerekli Adımlar 6	
1.1. Uluslararası Hukuk Kaynakları	9
1.1.1. Andlaşmalar	9
1.1.2. Uluslararası Teamül (Örf ve Adet)	10
1.1.3. Genel Hukuk İlkeleri	11
1.1.4. Yardımcı Kaynaklar	13
1.1.4.1. Yargısal Kararlar (İçtihatlar)	13
1.1.4.2. Doktrin (Öğreti)	14
1.2. Uluslararası Hukuk Sütjeleri/Kişileri	14
1.2.1. Devletler	15
1.2.2. Uluslararası Örgütler	16
1.2.3. Gerçek ve Tüzel Kişilikler	18
2. Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözümü ve Anlaşmalar	19
2.1. Yargı Dışı Çözüm Yolları	20
2.1.1. Görüşme/Müzakere	20
2.1.2. Dostça Girişimi	21
2.1.3. Arabuluculuk.....	22
2.1.4. Soruşturma	22
2.1.5. Uzlaştırma	23
2.2. Yargı Yollarıyla Çözüm	24
2.2.1. Uluslararası Hakemlik (Tahkim-Arbitration)	24
2.2.2. Uluslararası Mahkemeler	25
3. Uluslararası Uyuşmazlık ve Güvenlik	26
3.1. Uluslararası Uyuşmazlık Açısından Güvenlik	26

3.2. Güvenlik Üzerindeki Yaklaşımlar.....	29
3.2.1. Realizm Yaklaşımı	29
3.2.2. Liberalizm Yaklaşımı.....	31
4. Uluslararası Uyuşmazlık Yöntemi olarak Camp David Anlaşması ve Anlaşmanın Güvenlik Boyutu.....	33
4.1. Camp David Anlaşması ve Uluslararası Uyuşmazlık Çözümü.....	33
4.2 Camp David Anlaşması'nın Uluslararası Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi	35
İKİNCİ BÖLÜM.....	38
CAMP DAVID ANLAŞMASI'NA GİDEN SÜREÇ VE ULUSLARARASI DİNAMİKLER..	38
1. Camp David Anlaşması'na Taraf Olan Ülkelerin Dönemsel Dış Politika Konumu	38
1.1. Mısır	38
1.2. İsrail	39
1.3. ABD	40
2. İsrail'in Kuruluşu ve Mısır Önderliğinde 1948 Arap-İsrail Savaşı.....	41
2.1. Filistin Topraklarına Yahudi Göçü ve Filistin'in Direnme Mücadelesi	41
2.2. İsrail'in Kurulması ve 1948 Arap-İsrail Savaşı.....	45
3. Cemal Abdülnasır Önderliğinde Mısır'ın Filistin Meselesindeki Liderlik Konumu	49
3.1. Mısır'ın Cumhuriyete Geçiş ve Nasır'ın Liderliği	49
3.2. 1956 Süveyş Krizi	53
3.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı.....	57
3.4. Mısır'ın Yıpratma Savaşı	62
4. Mısır'da Lider Değişikliği ve 1973 Arap-İsrail Savaşı	64
4.1. Enver Sedat Dönemi	64
4.2. 1973 Arap-İsrail Savaşı.....	66
4.3. 1973 Petrol Krizi	69
5. Camp David Anlaşması	72
5.1. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan Sonra Barış Arayışları	73
5.2. Barış Arayışında Henry Kissinger ve Mekik Diplomasisi	75
5.3. I. ve II. Ayırma Anlaşmaları	77
5.4. ABD Başkanı Richard M. Nixon İstifası ve Başkan Nixon'dan sonra ABD-Mısır İlişkileri	82
5.5. Mısır Devlet Başkanı Sedat'ın İsrail Ziyareti.....	84
5.6. Camp David'de giden süreçten sonra Mısır ve İsrail Devlet Başkanlarının ABD'ye Ziyareti ve Camp David Antlaşması'nın İmzalanması.....	86
5.7. Mısır Lideri Sedat'a Suikast ve Filistin Barışına Darbe	91
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	94

CAMP DAVID ANLAŞMASI SONRASI VE ANLAŞMAYA TARAF ÜLKELERİN GELİŞEN POLİTİK EKONOMİ İLİŞKİLERİ	94
1. Camp David Anlaşması Sonrası ve Anlaşmaya Taraf Ülkelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri	94
1.1 Mısır-İsrail İlişkileri	94
1.2. Mısır-ABD İlişkileri	100
1.3. İsrail-ABD İlişkileri	102
1.4. ABD'nin Camp David Anlaşması'ndan Sonra Diğer Arap Ülkelerini İsrail İle Barıştırmaya Politikası	104
2. Camp David Anlaşması'nın Sonraki Barış Anlaşmalarına Etkisi ve Benzerliği.....	105
2.1. I. Oslo Görüşmesi ve İlkeler Bildirgesi.....	106
2.2. II. Oslo Görüşmesi ve Taba Anlaşması	106
2.3. İsrail-Ürdün Barış Süreci ve Vadi Arabe Barış Anlaşması.....	107
2.4. İsrail-Bahreyn-BAE Barış Süreci ve İbrahim Anlaşması	108
3. Camp David Anlaşması'nın Uluslararası Güvenliğe Etkisi ve Yeni Güvenlik Konsepti	109
3.1. Mayıs 2021'de İsrail-Filistin Çatışmalarında Mısır'ın Arabuluculuğu	112
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	114
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ	136
BENZERLİK ORANI.....	137

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BAC:	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BAE:	Birleşik Arap Emirlikleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CJPME:	Canadians for Justice and Peace in the Middle East
ÇHC:	Çin Halk Cumhuriyeti
DKK:	Devrimci Komuta Konseyi
DTM:	Daimi Tahkim Mahkemesi (Permanent Court of Arbitration (PCA))
DSÖ:	Dünya Sağlık Örgütü
ICRC:	Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (International Committee of the Red Cross)
IDF:	İsrail Savunma Kuvvetleri (Israel Defence Forces)
IMF:	Uluslararası Para Fonu
FKÖ:	Filistin Kurtuluş Örgütü
MC:	Milletler Cemiyeti
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OAPEC:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeler Birliği
UNEF:	Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü
UAD:	Uluslararası Adalet Divanı
UNEF:	Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü
SA:	Suudi Arabistan

- SIPRI:** Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute)
- SSCB:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TDK:** Türk Dil Kurumu

ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ

Şekil 1: 1948 Arap-İsrail Savaşı	47
Şekil 2: 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'in İşgal Ettiği Topraklar	48
Şekil 3: 1973Petrok Krizi ile Petrol Fiyatlarındaki Artış	71
Şekil 4: Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH'nin yüzdesi) – Mısır	95
Şekil 5: Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin yüzdesi) – Mısır	96
Şekil 6: Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH'nin yüzdesi) –İsrail	97
Şekil 7: Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin yüzdesi) –İsrail	98
Tablo 1: Mısır-İsrail Dış Ticaret Tablosu (ABD Doları).....	98
Tablo 2: Camp David Anlaşması Sonrasında ABD'nin Mısır'a Ofansif (Ağır) Silah Satışı.....	100
Tablo 3: Camp David Anlaşması Sonrasında ABD'nin İsrail'e Ofansif (Ağır) Silah Satışı.....	102

GİRİŞ

Uluslararası hukuk, ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve ulus devletlerin de kurallarına tabi olduğu hukuk dalıdır (Çakmak, 2014: 7-10). Fakat uluslararası hukukun çözüm getiremediği veya barışın tesis edilmediği siyasal ve ekonomik sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar daha çok silahlı çatışmaları meydana getirme olasılığını ve riskini artırmaktadır. Uluslararası hukuk, güvenlikten kaynaklanan krizleri ve ekonomik endeksli çıkar çatışmalarını önlenmesinde yargısal bir mekanizmadan yoksundur ve çözüme dayalı mutlak bağlayıcılığı söz konusu değildir (Özel, 2020: 108). Güvenlik meselelerinde bağlayıcı bir durumu olmayan uluslararası hukuk, savaş ve çatışmalarda devletlerin güvenliğini sağlamada yetersiz kalmaktadır.

Güvenlik, geniş bir perspektif ve multi disiplinler bir yapıya sahip olmasıyla daha çok risk ve tehditlerin olmaması olarak nitelendirilmektedir. Güvenlik meselesi yerel, bölgesel ve uluslararası (küresel) güvenlik şeklinde ifade edilmektedir (Yılmaz, 2017: 67-68). Güvenlik, küresel sistemde kendi kendine yetinmek olarak açıklanmakta ve uluslararası alanda da incelenmektedir. Uluslararası ilişkiler aktörü ve uluslararası hukuk süjesi (kişisi) olan devletler, güvenlik ile uluslararası sistemde varlığını devam ettirme, refahını yükseltme ve kendi sınır güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Viotti ve Kauppi, 2014: 17). Ayrıca uluslararası güvenlik, daha çok devletlerin birbirleriyle olan tehdit, rekabet ve işbirliği hususlarıyla ilgilidir (Yılmaz, 2017: 68).

Uluslararası politikada genellikle güvenlik meselesi ile anlaşmazlıklar (uyuşmazlıklar) birbirleriyle ilişkilidir. Bu anlaşmazlıkların temel nedenleri bölgesel ya da sınır anlaşmazlıklarından kaynaklanmaktadır. Genel hatlarıyla yerel, bölgesel ve küresel çatışmaların önemli sebeplerinden biri de bunlar olmaktadır (Cihangir, 2020: 182). Çatışmaların süreklilik gösterdiği Ortadoğu’da ise anlaşmazlıklar genellikle uzun bir tarihsel sürece sahip olmaktadır. Ortadoğu’daki çatışmalar uzun bir geçmişe sahip olmakta ve süreklilik gösteren çatışmaların kökenlerini incelemek kolay değildir. Bölgedeki çatışmaların kökenleri ulusal olduğu kadar küresel ve ekonomik olduğu kadar da ideolojik olmaktadır (Balaam ve Dillman, 2015: 473). Ortadoğu’da soğuk çatışmaların ve savaşların süreklilik göstermesi istikrasızlık ve güvenlik sorunlarını kronikleştirmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra Yahudilerin, Filistin topraklarına toplu bir şekilde göç etmeleri ile Ortadoğu’daki sorunlara bir yenisi

eklenmiştir. Büyük Yahudi göçlerinin olduğu ilk zamanlarda Araplar ile Yahudiler arasında çatışma hali olmamıştır. Fakat Yahudilerin Filistin topraklarını sahiplenmesi ve 1948 İsrail'in kurulması ile düşmanlık durumu başlamıştır. Böylece Arap-İsrail savaşları başlamış ve bu savaşların yerel, bölgesel ve küresel yansımaları olmuştur. Bu küresel yansımalar Ortadoğu ve dünya siyasetini sürekli meşgul etmiştir. Tüm Arap-İsrail savaşlarında Filistinlerin önderliğini Mısır üstlenmiştir. Bunun en temel nedeni ise Mısır'ın güçlü bir Arap devleti olması ve bölgede en fazla popülasyona sahip ülke olmasıdır. Araplar ile İsrail arasında 1948, 1956, 1967 ve 1973 savaşları yapılmış ve sahada Mısır'ın etkisi süreklilik göstermiştir. Tüm Arap-İsrail savaşları İsrail'in mutlak galibiyeti ile sonuçlanmıştır.

Mısır, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra İsrail ile barış müzakerelerine katılmış ve ABD'nin arabuluculuğu ile 1979'da İsrail ve Mısır arasında Camp David Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sonunda 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'in işgal ettiği Sina Yarımadası Mısır'a geri verilmiştir. Camp David Anlaşması sonrasında İsrail'i ilk tanıyan Arap devleti Mısır olmuştur. İki ülke arasında diplomatik ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiş ve sonraki yıllarda diğer Arap ülkelerinin de İsrail ile barışmanın yolunu açmıştır. Çalışmanın en dikkat çekici meselesi bu olmaktadır. İki ülke arasında yıllarca süren düşmanlık ve savaş durumu üçüncü bir ülkenin arabuluculuğu ile önemli bir barış tesis edilmiştir. Bu barış süreci uluslararası hukuk normları çerçevesinde şekillenmiş ve bundan kaynaklı iki ülkenin güvenlik sorunu ortadan kaldırılmıştır.

Tezin temel meselesi; Filistin topraklarında 1948'de kurulan bir Yahudi ülkesinin (İsrail) varlığı Arap devletleri tarafından "işgalci" sıfatı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Mısır önderliğinde Arap devletleri, İsrail'i ortadan kaldırma amaçlı İsrail'e karşı savaş açmışlardır. Mısır liderliğinde Arap ülkeleri, 1948 ve 1967 Arap-İsrail savaşlarında İsrail'i ortadan kaldırmak istemişlerdir. Fakat 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Arap devletleri İsrail'i yok etmek istememişler, sadece 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda işgal edilen topraklarını geri almayı amaçlamışlardır. Arap devletleri, İsrail'e karşı giriştikleri tüm savaşları kaybetmiştir. Yapılan tüm savaşlarda hem askeri hem de ekonomik olarak büyük zarar gören Mısır, kendi ülkesinin istikrarı ve güvenliği için İsrail ile barışma yolunu seçmiştir. Mısır'ın bu barış girişimi ABD'nin araculuculuğu ile desteklenmiş ve uluslararası hukuk kişisi olan devletler ve uluslararası hukuk kaynağı olan anlaşmalar doğrultusunda netice alınmıştır. ABD arabuluculuğu ile Mısır-İsrail barışı olan 1979'da Camp David Anlaşması imzalanmış ve iki ülkenin

güvenlik ve istikrarsızlık riski ortadan kaldırılmıştır. Camp David Anlaşması ile iki ülke arasında politik ekonomi ve diplomatik ilişkiler geliştirilmiş ve ABD Ortadoğu'daki hegemonyasını güçlendirmiştir. Bu çalışmada genel hatları ile Mısır-İsrail çatışma süreci ve sonrasında iki ülkenin barış inşası incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu bağlamda tezin temel soruları şunlardır: Birincisi; uluslararası hukuk kişisi olan devletlerin, uluslararası uyuşmazlık haline gelen meselelerin çözümde başvurdukları barış müzakereleri ve diplomasi nasıl gerçekleştirilir? İkincisi; Ortadoğu'da İsrail'in kurulması ile Arap devletlerinin İsrail'i ortadan kaldırmak için yaptığı savaşlar ve bu savaşlar sonunda İsrail'in mutlak galibiyeti nasıl olmuştur? Üçüncüsü; İsrail'e karşı yapılan savaşlarda Filistinlilerin liderliğini üstlen Mısır, niçin İsrail ile barış müzakereleri başlatmıştır? Dördüncüsü; ABD arabuluculuğu ile Mısır ve İsrail arasında gerçekleşen barış müzakerelerinden sonra Camp David Anlaşması'nın imzalanması iki ülkenin politik ekonomi ve diplomatik ilişkilerini nasıl etkilemiştir? Beşincisi; Camp David Anlaşması ile ABD'nin Ortadoğu'daki hegemonyası nasıl şekillenmiş ve İsrail ile Mısır'ın bölgedeki güvenliği nasıl sağlanmıştır? Altıncısı; Camp David Anlaşması, İsrail ile barışmak isteyen diğer Arap ülkelerini nasıl etkilemiştir?

Tezin temel hipotezi şudur: Yaklaşık otuz bir yıl boyunca Mısır ile İsrail arasında şiddetli çatışmalar ve büyük savaşlar yaşanmıştır. İki ülke arasındaki düşmanlığın bitmesi için üçüncü bir devlet (ABD) aktif bir rol üstlenmiştir. ABD, yargı dışı çözüm yolları olan diplomasi ve arabuluculuk yöntemlerine başvurmuş ve uluslararası hukukun kaynaklarından birisi olan anlaşma vasıtasıyla Mısır ve İsrail arasında önemli barışı gerçekleştirmiştir. Bu barış anlaşması ile iki ülke arasında ilişkiler geliştirilmiş ve taraf devletlerin istikrarı ve güvenliği tesis edilmiştir. Bu minvalde Mısır ve İsrail barışında üç ana hipotez öne sürülmüştür. Birincisi; Mısır, Arapların önderliğini üstlenmiş ve İsrail ile savaşlar üzerinde düşmanlık politikası geliştirmiştir. İkincisi; Mısır, İsrail ile yaşadığı şiddetli çatışmalardan sonra büyük bir yıkım yaşamış ve İsrail ile ABD arabuluculuğu ile barış görüşmelerine katılmıştır. Üçüncüsü; Mısır ve İsrail devlet başkanlarının barış için kararlı tutumları, uluslararası hukuk normlarına dayandırılmış ve iki ülkenin güvenlik sorunu ortadan kaldırılmıştır. Böylece bu üç ana hipotezin analiz edilmesi, sorgulanması ve çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın önemi; Arap-İsrail çatışması, bölgesel bir mesele iken uluslararası bir sorun haline gelmiştir. ABD, bu sorunu çözüme kavuşturulması için uluslararası hukuk normları doğrultusunda arabuluculuk ve diplomasi faaliyeti yürütmüştür. Fakat Arap

devletlerin radikal ve haklı talepleri doğrultusunda barış süreçleri neticesiz kalmıştır. Arap-İsrail savaşlarından en çok zarar gören ülkelerden birisi Mısır olmuş ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda sonra İsrail ile diplomatik ilişkiler geliştirmeyi amaçlamış ve barış süreçlerine dâhil olmuştur. ABD, arabuluculuk faaliyeti ile Mısır ve İsrail arasında barış müzakereleri başlatmış ve yaklaşık altı yıl sonra iki düşman ülke arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Bu barış anlaşması ile Mısır, İsrail'i tanıyan ilk Arap ülkesi olmuş ve uluslararası hukuk standartları doğrultusunda karşılıklı olarak diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. Bu minvalde İsrail ve Mısır'ın güvenlik tehdidi sona ermiş ve diğer Arap devletlerinin İsrail ile barışmalarını teşvik etmiştir. Bu çalışmada; İsrail-Mısır barış sürecinin tüm ayrıntıları analiz edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışmada, uluslararası hukuk, güvenlik, uluslararası ilişkiler, çatışma-çözümü, barış süreçleri, diplomasi ve arabuluculuk çalışmalarına katkı sunmak da amaçlanmıştır.

Bu çalışmada izlenen araştırma yöntemi; çalışmanın metodolojisi ekseninde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi ile elde edilen veriler okunup, ardından yorumlanmıştır. Çalışmanın okuma sürecinde İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır. Geniş literatür taraması yapılmış ve tez çalışmanın yazma aşamasından önce İngilizce ve Türkçe akademik kitaplar, makaleler ve konu ile ilgili anlaşma metinleri geniş bir şekilde incelenmiştir. Diğer yandan çalışmanın güncelliğinden dolayı Türkçe ve İngilizce yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası gazete ve haber ajansların haberlerinden de faydalanılmıştır. Daha sonra çalışmanın yazma aşamasında bu kaynaklar tezde kullanılmış ve kaynakça bölümünde tüm ayrıntıları ile belirtilmiştir. Ayrıca çalışma metodolojisine uygun olarak, ABD arabuluculuğunda Mısır ve İsrail barışı incelenmiş ve Filistin meselesine kısaca değinilmiştir. Bu yüzden Filistin meselesi tüm ayrıntıları ile dâhil edilmemiştir.

Çalışmada pek çok önemli ayrıntılar dikkate alınmış ve önemli görülen tüm konular analiz edilmiştir. Geniş bir boyutlu çalışma olduğundan dolayı farklı perspektifler ortaya konulmuştur. Bu çalışma, 1948'den 2021'e kadar olan dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Mısır ve İsrail arasındaki diplomatik, ekonomik ve siyasi ilişkileri incelemeyi amaçlanmıştır. Bundan dolayı çalışmanın daha iyi anlaşılması için üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde uluslararası hukuk kaynağı olan anlaşmaların sağlamadaki koşullar açıklanmıştır. İkinci bölümde Camp David Anlaşması'na giden süreç ve uluslararası dinamikler analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Camp David

Anlaşması sonrası ve anlaşmaya taraf ülkelerin gelişen politik ekonomi ilişkileri tahlil edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü dört kısma ayrılmıştır. Birinci bölümün dört kısmında; uluslararası hukuk kaynağı olarak anlaşmaların sağlanması için gerekli adımlar, uluslararası uyuşmazlıkların çözümü ve anlaşmalar, uluslararası uyuşmazlık ve güvenlik ve son olarak da uluslararası uyuşmazlık olarak Camp David Anlaşması ve anlaşmanın güvenlik boyutu anlatılmaktadır. Genel hatlarıyla birinci bölümde kavramsal ve teorik çerçeve açıklanmış ve diğer iki bölümün temel yapısını oluşturmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü beş kısma ayrılmıştır. İkinci bölümün beş kısmında; Camp David Anlaşması'na taraf olan ülkelerin dönemsel dış politika konumu, İsrail'in kurulması ve Mısır önderliğinde 1948 Arap-İsrail Savaşı, Cemal Abdülnasır önderliğinde Mısır'ın Filistin meselesindeki liderlik konumu, Mısır'da liderlik değişikliği ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'na değinilmiştir. Son olarak da ikinci bölümün beşinci kısmında Camp David Anlaşması açıklanmış ve analiz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümde Camp David Anlaşması'na giden süreç ve uluslararası dinamikler açıklanmış ve konunun anlaşılması için geniş tutulmuştur. Böylece ikinci bölüm, çalışmanın ana gövdesini oluşturmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise üç kısımdan oluşmaktadır. Üçüncü bölümün üç kısmında; Camp David Anlaşması sonrası ve anlaşmaya taraf ülkelerin birbirileriyle olan ilişkileri, Camp David Anlaşması'nın sonraki barış anlaşmalarına etkisi ve benzerliği ve son olarak da Camp David Anlaşması'nın uluslararası güvenliğe etkisi ve yeni güvenlik konsepti açıklanmıştır. Son bölümde çalışmanın genel analizi yapılmış ve Camp David Anlaşma'nın önceki ve sonraki dönemleri karşılaştırılmıştır. Bu çalışma akademik ve bilimsel çalışmalara yeni bir yaklaşım ile yardımcı olacak ve bilimsel fayda parametresi gözetilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK KAYNAĞI OLAN ANLAŞMALARIN SAĞLAMASINDAKİ KOŞULLAR

1. Uluslararası Hukuk Kaynağı Olarak Anlaşmaların Sağlanması İçin Gerekli Adımlar

Uluslararası düzlemde faaliyet gösteren şahıslar arasında çağdaş düzlemde hukuk kuralları üç biçimde ortaya çıkmaktadır: Bu hukuk kurallarının ilki ulusal hukuk (national law), ikincisi iç hukuk (municipal law) yani devlet hukuku, üçüncü ise uluslararası hukuk (international law) olarak belirlenmektedir. Aynı şekilde uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olan ve uluslararası ilişkileri düzenleyen üçüncü tür olarak belirlenen hukuk da uluslararası hukuktur. Uluslararası Hukuk türünün oluşması, devletlerin ve kimi zaman uluslararası örgütlerin eşitlik ilkesi doğrultusunda oluşturdukları kurallar bütünüdür (Pazarıcı, 2018: 2-3). Uluslararası hukuk, yalnızca devletler için değil bireyler (gerçek kişiler), kuruluşlar ya da şirketler (tüzel kişiler) için de geçerli ve bağlayıcı olan normlar ve kanunları içermektedir (Viotti ve Kauppi, 2017:262). Bundan dolayı uluslararası hukuk hem uluslararası ilişkilerde hem de dünya siyasetinde büyük bir önem arz etmektedir.

Uluslararası hukuk bir düzenin adıdır ve kendine has özellikleri olan bir hukuk disiplini. Bunun temel meselesi ise normların oluşturulması ve uygulanması bakımından diğer hukuk sistemlerinden farklı bir boyutu olmasıdır. Diğer hukuk düzenlerinden farklılıkları ise uluslararası toplumun ulusal toplumlardan ve uluslararası toplum aktörlerinden farklı olmasıdır (Acer ve Kaya, 2019: 23). Uluslararası hukuku anlamak için önce uluslararası toplumu incelemek gerekir. Çünkü bir hukukun varlığı ve niteliği ancak bir toplum varlığı ile mümkün olmaktadır. Bu minvalde bir hukuk ancak bir toplumu veya topluluğu muhatap almaktadır. Hukuki normların işlerlik kazanabilmesi ve kabul görmesi için bir topluma hitap etmesi gerekir. Uluslararası hukuk, ulusal hukuk gibi bir topluma hitap etmekte ve hitap edilen toplum ise uluslararası toplum olmaktadır. Bu iki hukuk dalı kendine özgü bir düzen oluşturmaktadır (Çakmak, 2014: 13-19). Uluslararası hukukun diğer hukuk

düzenlerinde farklılık göstermesinin nedeni onun siyasi anlamda başka bir toplumun hukuku değil, uluslararası toplumun (devletler, uluslararası örgütler, ulusüstü örgütler, çok uluslu şirketler, sendikalar, vakıflar, tüzel kişiler vb.) hukuku olmasıdır (Acer ve Kaya, 2019: 26).

Uluslararası toplumun kökeni genel anlamda Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren Vestfalya Barışı'na kadar uzanır (Hillier, 1998: 34). Aynı şekilde modern uluslararası toplumun ortaya çıkması Vestfalya Barış Antlaşması'na (1648) dayandırılır. Bundan dolayı uluslararası toplum bir sosyal inşa olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası toplumun başını ulus devletler çekmektedir (Çakmak, 2014: 13-14). *“Vestfalya Barış Antlaşması'nın uluslararası hukuka katkıları; çok fazla sayıda devletin katıldığı uluslararası bir konferans olması ve antlaşmalar akdedilmiş, uluslararası toplumu laik değerlere dayandırılmış, devletlerin diğer devletlerde elçilik bulundurması kabul edilmiştir”*(Rençber, 2018: 11).

Pazarcı'ya göre uluslararası hukuk, uluslararası toplumun hukukudur. Günümüzde uluslararası toplum geniş bir parametreyi sahip ve uluslararası topluma baktığımızda farklı durumlarda varlıklarını devam ettiren birçok birimi içerisinde bulundurmaktadır. Uluslararası toplum birimleri; devletler ve uluslararası örgütler (BM, AB, NATO, Avrupa Konseyi, Uluslararası Af Örgütü, Green Peace, IMF, DSÖ vb.) olmaktadır. Bir devletin hukuk düzeni içinde hukuk kişiliğine sahip olan bireyler, dernek, sendika, vakıf ve ticaret ortakları vb. gibi birimler uluslararası düzeyde bir takım faaliyetlere sahip oldukları için uluslararası hukuk birimleri içerisinde yer almaktadır (Pazarcı, 2018: 2-4).

Uluslararası toplumun biçimini belirleyen birçok öge uluslararası hukukun kurumlarını ve normlarını da etkilemiştir. Uluslararası toplumun yapısını etkileyen öğeler: siyasal yapı, din, ahlaki ilkeler, ekonomik, kültürel, teknolojik ve teknik verilerdir. Bunların her biri uluslararası hukukun ilkelerini, kurumlarını ve normlarını etkilemiştir (Rençber, 2018: 8). Uluslararası hukuk, ulusların diğer uluslarla, diğer ulusların vatandaşlarıyla ve diğer ulusların işletmeleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu yöneten, uluslar arasında bir anlaşma ve anlaşmalar sistemidir (Findlaw, 2016). Uluslararası hukuk; devletler ve uluslararası örgütlerin uluslararası toplumun oluşmasında etkili olan diğer aktörler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve düzenlenen ilişkilerin uyulması zorunlu olan normlar bütünüdür. Böylece modern dönemde uluslararası hukuk, ülkelerin aralarında yaptıkları antlaşmalar ve uygulamalar ile evrensel bir hukuk düzeni haline gelmesiyle sahip

olduğu ilkeler bütün devletler arasında kabul edilmektedir. Özellikle 20.yüzyılın ortalarında uluslararası toplumun yapısında değişiklikler olmuştur. Bu değişimlerle beraber artık uluslararası hukukun sadece devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk olduğu anlayışı da değişmiştir. Uluslararası hukukun gelişmesi açısından bir ülkede ulusal hukukunda insan hakları, ekonomik ilişkiler ve çevrenin korunması gibi meseleler artık uluslararası hukukun düzenlediği konular olmuştur (Acer ve Kaya, 2019: 28-35). Uluslararası hukukun bu konuları düzenlenmesi ise onun uluslararası toplumun hukuku olduğunun kanıtıdır.

İç hukuk bir ülkenin üstün otoritesine bağlı olarak oluşan tek taraflı irade olmaktadır. Uluslararası hukuk ise birden çok ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları ortak irade ürünüdür. İç hukuk, bireyler ya da tüzel kişiler arasındaki ilişkileri kodifiye ederken, uluslararası hukuk ise ülkeler arasındaki ilişkileri büyük ölçüde düzenlemektedir. Yine aynı şekilde uluslararası hukuk, eşitlik ilkesinden kaynaklı birbirleriyle eşit olan hukuk kişileri için de kurallar içermektedir. Her iki hukuk da birbirinden bağımsız olmaktadır ve iki hukuk düzeninde birbiriyle çatışma olasılığı bulunmamaktadır. Kendi hukuk kurulları içinde bağımsız oldukları için uyumsuzluklar da söz konusu olmamaktadır (Pazarcı, 2018: 19-20). İç hukuk ve uluslararası hukuk bağlamında Türkiye Anayasası'nın 90'ıncı maddesinde, *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”* denilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2004). Bu minvalde Türkiye Anayasası'nda uluslararası hukukun önemi belirtilmekte ve uluslararası insan haklarına ilişkin uluslararası hukukun iç hukuktan daha üstün olduğu vurgulanmaktadır.

Uluslararası arenada bir devletin uluslararası hukuku ihlal ederek kendi iç hukukuna atıfta bulunması meşru olmamaktadır. Yani, devletlerin kendi iç hukuki normlarına dayanarak uluslararası hukuki ihlalleri konusunda gerekçe iç hukuk olamaz (Shaw, 2018: 97). Ulusal hukukta yasama, yürütme ve yargı organları bulunurken uluslararası hukukta bu organlar bulunmamaktadır. Uluslararası sistemde merkezi yargı, yasama ve yürütme mekanizmaları mevcut değildir. Bu mekanizmaların bulunmaması ise merkezi bir otoritenin olmamasından kaynaklanmaktadır (Çakmak, 2014: 24). Bu açıklamalar

doğrultusunda uluslararası hukuk kaynakları incelenmiştir. Çalışmanın daha iyi anlaşılması için uluslararası hukuk kişileri de tüm ayrıntıları ile açıklanmıştır.

1.1. Uluslararası Hukuk Kaynakları

‘Hukukun kaynakları’ kavramı hukuk niteliği bakımında belli bir hukuk sisteminde geçerliliğini devam ettiren normların belirlenmesi ve gerekli ölçütleri yerine getirmek için kullanılır (Uzun, 2018: 25). Yargı kararlarına gerekçe olan ve bu kararları etkileyen her şeye hukuk kaynağı demek mümkündür. Uluslararası hukuk, küresel bir boyutta şekillenmekte ve devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuk olmasından dolayı geniş bir mekanizmayı içermektedir. Uluslararası hukukun geniş yapısı uluslararası ilişkilerde büyük bir önem arz etmektedir. Uluslararası hukuk normlarını oluşturan üst bir otoritenin olmamasından dolayı uluslararası hukuk, uluslararası hukuk kaynaklarına dayandırılmaktadır. Genel anlamda hukukun kaynağı tasviri hukukun ne olduğu ve hukuk normlarının nasıl oluşturulduğu açıklanmaktadır. Uluslararası hukuk kaynakları, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’nın 38. Maddesinde belirtilen normlara göre belirli bölümlere ayırmak mümkündür. Bu kısımlar yazılı veya yazısız olarak açıklanabilir. Uluslararası hukukun yazılı olan kaynakları: Antlaşmalar, uluslararası içtihatlar (adli kararlar) ve doktrinlerdir. Uluslararası hukukun yazılı olmayan kaynakları ise uluslararası teamül (örf ve adetler) ve hukuk genel ilkeleri olmaktadır (Rençber, 2018: 37).

1.1.1. Antlaşmalar

Antlaşmalar, uluslararası hukuk kaynaklarında birisi ve UAD’nın 38. Madde statüsünde ilk başvurulacak kaynak olmaktadır. Genel anlamda uluslararası hukukta “international conventions” (uluslararası antlaşma/anlaşmalar) terimi kullanılmaktadır. Uluslararası antlaşmalar, uluslararası hukuk kişisi devletlerin oluşturduğu en kayda değer uluslararası hukuk kaynağı olmaktadır. Uluslararası antlaşmalar iki taraflı (bilateral) ve çok taraflı (multilateral) şeklinde mesafe alınmaktadır. Taraflar arasında yapılan antlaşmaların konusu çeşitlilik gösterebilmektedir; hukuk, insan hakları, diplomasi, diplomatik ilişkiler, deniz hukuku, çevre, sivil havacılık, barış antlaşmaları, uluslararası örgütlerin kurulması gibi konular olmaktadır (Aksar, 2015: 60-61).

Uluslararası antlaşmalar, uluslararası hukuk sükeleri (devletler, uluslararası örgütler v.b.) arasında hukuki bir netice alma amacıyla devletler veya uluslararası örgütler arasında akdedilen yazılı bir uluslararası hukuk kaynağıdır (Acer ve Kaya, 2019: 56).

Tün ayrıntılarıyla uluslararası antlaşmalar ortak ve yazılı bir iradenin ortaya koyulmasıdır (Anayurt, 2018: 210). Genel hatlarıyla uluslararası hukukun en önemli kaynaklarından birisi uluslararası antlaşmalardır. İç hukukun da en önemli kaynağı uluslararası antlaşmalar olmaktadır. Uluslararası hukukun konuları geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bundan dolayı uluslararası hukuk kaynağı olan antlaşmalar, uluslararası hukuk kişileri arasında siyasi, ekonomik, diplomasi, ticari, kültürel, bilimsel ve teknik gibi birden çok konu hakkında hüküm içermektedir (Özgül, 2019: 32). Antlaşmalar açık anlaşmalardır ve devletler tarafından üstlenilen bir tür ikame mevzuattır. Tarafların kendileri için bağlayıcı yükümlülükler yaratması bakımından yüzeysel anlamda sözleşmelere yakın bir benzerlik gösterirler, ancak uluslararası sistemin karakterini yansıtan kendilerine ait bir doğaları vardır. Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serileri veya Birleşik Krallık Antlaşmalar Serilerinin artan sayılarına tanıklık eden, geçen yüzyılda imzalanan antlaşmaların sayısı artmıştır. Bundan dolayı antlaşmalar hem uluslararası hukukta hem de uluslararası ilişkilerde hayati bir rol oynamaktadır (Shaw, 2008: 92).

1.1.2. Uluslararası Teamül (Örf ve Adet)

Teamül kuralları, insanoğlunun içinde bulunduğu toplumsal çevrenin etkisiyle oluşan ve kişilerin eylemlerini düzenleyen uyarma, kınama, linç, dışlama gibi durumları yasaklamaktadır. Aynı şekilde teamül kuralları; hukuk, din ve ahlak normları gibi emir ve yasaklar bulundurmaktadır. Hem hukuk kuralları hem de teamül kuralları birbirleriyle iç içe olduğu için aralarında bir fark yoktur. Her iki türün normları da normatif bir yapıdadır. Teamül kuralları toplumsal çevrenin etkisiyle oluşurken, geçmişten günümüze kadar sürekli tekrarlanan davranış kurallar bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Teamül kuralları ve hukuk kuralları arasındaki en büyük fark ise hukuk kuralları devletin yetkili kurumları tarafından oluştururken, örf ve teamül kuralları toplum kendisi oluşturmaktadır (Gözler, 2016: 23-24). Böylece teamül kurallarının kaynağı da toplumdur. Teamül kuralları uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel nitelikte olabilmektedir. Her kesim insana yönelik olabileceği gibi kısmen daha dar bir topluluk ya da kitleye ilişkin de olabilmektedir (Anayurt, 2018: 30).

Uluslararası hukuk sürekli bir gelişme içerisinde. Mevcut yasalar her zaman kanunun var olan durumunu aktarmayabilir. Antlaşmalara güvenmenin getirdiği zorluklar nedeniyle teamül hukuku önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel kurallar, devlet uygulamaları ve opinio juris (hukukun bir görüşü) vasıtasıyla gelişir. Bu süreç anlaşma

müzakerelerine ve onaylanmasına ilişkin süreçten daha esnek olmaktadır. Bu durumun uluslararası hukuka avantajı ise dinamik ve hızlı tempolu dünyaya ayak uydurmasına da yardımcı olur (Jha, 2011: 25).

Teamül (örf ve adet) kuralları, ülkelerin kendi aralarındaki ilişkilerde de facto (fiili) davranış ve tutumlardan oluşmaktadır. Geçmişe bakıldığında çok taraflı antlaşmaların olduğu tarihsel süreçlerde, ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri çoğunlukla teamül kuralları doğrultusunda düzenleme ve onaylamalar yapılmıştır. UAD'e götürülen bir davada, UAD bu davayı çözerken öncelikle teamül kullarına başvurmaktadır. Yine aynı şekilde diğer uluslararası uyuşmazlıkları çözme kurumları teamül kurallarına büyük bir önem verilmektedir ve atıflar yapılmaktadır (Uzun, 2018: 26-27).

Teamül kuralları, herhangi bir zamanda toplumun ihtiyacı olarak kabul edilmektedir. Uluslararası hukukta örf ve adetler (teamül), uluslararası sistemin doğası ve merkezi otoritesinin eksikliği ışığında dinamik bir hukuk kaynağıdır. Teamül kuralların varlığı, devletlerin uygulama ve davranışlarından çıkarılmaktadır. Teamül kuralları, dünya meselelerinde ortaya çıkan karmaşık sorunların düzenlenmesi için her zaman mevcut en iyi araç değildir, ancak belirli durumlarda modern yaşamın beklenmedik durumlarında etkin ve aktif olabilmektedir. Bundan daha önemlisi, teamül normları, ademi merkezi nitelikteki uluslararası sistemin özelliklerini yansıtır. Yeni kuralların formüle edilmesinde, bütün devletlerin sürece katılması yönüyle demokratiktir (Shaw, 2008: 72-74).

1.1.3. Genel Hukuk İlkeleri

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun hukuku olduğundan dolayı geniş bir mekanizmaya sahiptir. Uluslararası hukuku oluşturan üst bir otoritenin olmamasından dolayı uluslararası hukuk kaynakları mevcuttur. Yukarda uluslararası hukuk kaynakları olan andlaşmalar ve uluslararası teamül normlarına değinilmiştir. Uluslararası hukukun bir diğer kaynağı ise genel hukuk ilkeleri olmaktadır.

Genel hukuk ilkeleri, eski Roma düşüncesi olan *jus gentium* 'den gelmektedir. Bu görüşe göre, bir milletin tanıdığı ve onayladığı bir hukuk kuralı, uluslararası hukukta da geçerlidir. Böylece eğer bir norm yerel alanda da olsa tüm ulusal hukuk mekanizmaları tarafından onaylanıyor ve tanınıyor ise bu devletin genel hukuk ilkesi olmuştur. Bu genel hukuk ilkesi uluslar arasında da bağlayıcıdır. Bundan dolayı, genel hukuk ilkeleri, uluslararası sözleşme ve örf âdetlerin aksine, yerel ve ulusal hukuktan

kaynaklanmaktadır. Bu minvalde, genel hukuk ilkeleri, uluslararası ilişkiler ve milletler arası yükümlülüklerden meydana gelmemektedir (Çakmak, 2014: 43).

Genel hukuk ilkeleri, Uluslararası Daimi Adalet Divanı ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tüzüklerinde bir uluslararası hukuk kaynağı olarak kabul edilmektedir, ancak bunların tanımlanması, değerlendirilmesi, içeriği, sıralaması ve uygulanabilirliği farklı bilimsel ve adli konuların konusudur (Bassiouni, 1990: 816). Daha öncesinde değinildiği gibi uluslararası hukuk normları, devletlerin ortak iradesi ile oluşmaktadır. Genel hukuk kuralları neler olduğuna dair somut bir veri olmayınca bazı görüş farklılıkları bulunmaktadır. Kimileri genel hukuk ilkelerini “adalet ve hakkaniyet genel ilkeleri” olarak ifade ederken kimileri ise genel hukuk ilkeleri dışında ilkesel olarak hakkaniyetin sağlanması gerektiğini ve pozitif hukukun dışındaki eğilimlerin hesaba katılması olarak açıklamaktadırlar (Acer ve Kaya, 2019: 59-60).

Şen’e göre hukukun evrensel (genel) ilkeleri arasında alt üst ilişkisi olmayıp tüm ilkeler birbirileri ile eşit durumundadır. Aynı şekilde Şen’e göre hukukun evrensel ilkeleri 27 başlık altında toplanabilir. Bu başlıklar şunlar: hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı, yargı birliği, tabii (doğal) mahkeme ve hakim güvencesi, eşitlik, laiklik, sözleşme özgürlüğü ve güvenliği, hak arama hürriyeti, dürüstlük ve iyi niyet, müktesep (kazanılmış) hak, bir suçtan iki yargılama yapılmaz, ceza verilemez, suçta ve cezada kanunilik, kusur sorumluluğu, sorumluluğun şahsiliği, cezanın bireyselleştirilmesi, dürüst/adil yargılanma ve savunma hakkı, masumiyet (suçsuzluk) karinesi, hukuk güvenliği hakkı, yargı bağımsızlığı, iddia edenin ispat külfeti, yargı kararlarının gerekçeli olması (gerekçeli karar hakkı), borçların nispiyeti, ceza kanununu bilmemek mazeret sayılmaz, şüpheden sanık yararlanır, mülkiyet hakkı, ifade hürriyeti olmaktadır (Şen, 2018). Genel hukuk ilkesi bağlamında bir ilkenin, genel hukuk ilkesi olarak belirlenmesi ve kararlara dayanak gösterilmesi için, tüm ülkelerin söz konusu ilkeyi kabul etmelerine gerek yoktur. Fakat bunlar doğrultusunda, uyumsuzluğu niteliği ve muhatap olan devletlerin hukuk mekanizmalarına göre değerlendirme yapılması da zorunlu olmaktadır (Uzun, 2018: 29).

Uluslararası hukukun kaynaklarından olan genel ilkelerinde en önemli ilke iyi niyet (the principle of good faith) ilkesidir. BM antlaşmasının 2.maddesinin 2. bendinde tüm üyeler, üyelik durumlarından oluşan hak ve çıkarlardan faydalanmak için, antlaşmaya uygun bir şekilde üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmekte iyi niyet ilkesini

kullanılır (Kuran, 2014: 4). Dolayısıyla genel hukuk ilkelerinde “‘iyi niyet” ilkesi büyük bir önem arz etmektedir.

1.1.4. Yardımcı Kaynaklar

Yardımcı kaynaklar hakkında Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. madde1/d, Divan, yargı yapacakken başvuracağı “*59. madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular*” hükmü bulunmaktadır (Kuram, 2014: 37). Bu madde de geçen ‘adli kararlar’ yargısal kararlar, ‘çeşitli ulusların en yetkin yazarların öğretileri’ ise doktrinler olmaktadır.

Uluslararası hukukun asıl kaynakları, norm koyan kaynaklar olmaktadır. Yardımcı kaynaklar ise, asıl kaynakların ve normların niteliğini ispat etmede istifade eden ve bunların sınırını açıklayan kaynaklardır. Bir uyuşmazlığın çözümünde, doğrudan yardımcı kaynaklar kullanılmaz. Sadece yardımcı kaynaklar, yargıca yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Bu minvalde iki tane yardımcı kaynak bulunmaktadır. Bunlar yargısal kararlar ve Doktrin olmaktadır (Bozkurt vd., 2012: 92). Uluslararası bir uyuşmazlığın çözümünde, önce adlaşmalar ve teamül kuralları uygulanır. Eğer ki bunlarda hüküm oluşmasa genel hukuk ilkelerinden yararlanma yoluna gidilir. Tekrardan hüküm yoksa yardımcı kaynaklar uygulanmaktadır (Rençber, 2018: 143).

1.1.4.1. Yargısal Kararlar (İçtihatlar)

İçtihat (Yargısal kararlar), uluslararası hukukta tüm yargı veya hakemlik organların hükümlerini içermektedir. Bunlar hem uluslararası yargı hem de ulusal yargı kararları olmaktadır. Ayrıca bu kararlar, sadece taraf olan kişileri kapsamaktadır ve üçüncü kişilerde bağlayıcı bir durum söz konusu değildir. Bunlar doğrultusunda, yargısal kararların uluslararası hukuk düzeninde önemli bir konuma geldiği aşikârdır (Rençber, 2018: 143). Pazarcı’ya göre uluslararası hukukun yardımcı kaynağı olan içtihat, uluslararası hukuk alanında tüm yargı organların ve hakemlik kararlarını kapsamaktadır (Pazarcı, 2018: 140).

Yargısal kararların bağlayıcı bir işlevi olmadığında, uluslararası hukuk düzenine ilişkin uyuşmazlıkları çözmek için görevlendirilmiş olan yargıçların iç hukuku da yardımcı kaynak olarak kullanılmasında bir sakıncası yoktur (Acer ve Kaya, 2019: 62). Yargısal kararların temel hükmü mahkeme kararları ile oluşmaktadır. Hem UAD hem de ulusal

mahkemelerde görevli olan yargıçlar, çoğu zaman uluslararası niteliği olan mahkemelerin kararlarını uygulama ve bu kararlara atıf yapabilmektedir. Bundan dolayı uluslararası niteliği olan mahkemelerin kararları, uluslararası hukuk normlarına kaynaklık etmektedir (Cenap, 2014: 44).

1.1.4.2. Doktrin (Öğreti)

Doktrin (öğreti) bilimsel görüşleri ifade etmektedir ve hem iç hukukta hem de uluslararası hukukta yardımcı kaynak özelliğine sahiptir. Bundan dolayı UAD'nin de başvurduğu yardımcı bir kaynak olmaktadır.

Kelime anlamıyla doktrin bilimsel görüş olmasının yanında yorum anlamına da gelmektedir. Uluslararası hukukta yardımcı kaynak niteliğiyle yazarların görüşlerini de içermektedir. Uluslararası hukuk geliştirmekte olan bir hukuk düzeni olmasıyla, yazarların görüşlerine büyük bir önem verilmekte ve uluslararası hukuk da bu görüşler doğrultusunda nitelik kazanmaktadır. Uluslararası yargı organı kararlarında zıt görüş ve yorumlar da doktrin olarak kabul görmektedir. Aynı şekilde yargıçların sahip olduğu kişisel görüşler de doktrin niteliğine sahiptir (Bozkurt vd., 2012: 93).

Doktrin, uluslararası hukuk disiplinin gelişmesine önemli bir katkı sunmaktadır. Doktrin, uluslararası bir uyumsuzluğun çözülmesi için uluslararası hukukun işleyişi durumunda uluslararası yargı organlarına yardımcı olmaktadır. Uluslararası mahkemeler, davalarda uyumsuzluğa taraf olan ülkeler, savunmalarında ünlü hukuk yazarların görüşlerine başvurabilirler (Rençber, 2018: 147).

1.2. Uluslararası Hukuk Süjeleri/Kişileri

Uluslararası hukukun temel dayanağı; devletler ve uluslararası örgütler olmaktadır. Küresel siyasette etkin olan devletlerin ve uluslararası örgütlerin varlığı ve meşruluğu uluslararası hukuk içinde tanımlanmaktadır. Ayrıca üçüncü uluslararası hukuk kişisi olan gerçek ve tüzel kişiler de uluslararası hukuk süjesi olarak kabul edilmektedir. (Çakmak, 2014: 4). Devletler ve uluslararası örgütler sadece uluslararası hukukta değil, uluslararası ilişkilerde, uluslararası politik ekonomide ve siyasi tarih anabilim dallarında da etkin ve kabul görülmektedir.

Uluslararası hukuk süjesi olarak bilinen devletler, uluslararası toplumsal düzeni sağlamak için hukuk düzeni vasıtasıyla haklar tanınan ve yükümlülüklerini yerine getirilmektir. Uluslararası hukukta devletler; antlaşama yapma, uluslararası yargı

organlarına başvurma ve uluslararası sorumluluklara sahip olması söz konusudur (Bozkurt vd., 2012: 95). Uluslararası hukuk kişilerin uluslararası hukuktaki rolü, belli ilke ve normlar şeklinde düzenlenmektedir. Uluslararası hukuk kişileri, aldığı karar ve inisiyatiflerle uluslararası hukuk normlarını yerine getirme veya uluslararası hukuku da ihlal edebilirler.

1.2.1. Devletler

Uluslararası hukukta devlet süjesinin en önemli parametresi egemen ve bağımsız olmasıdır. Uluslararası hukukta devlet, bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu, hiçbir siyasal otoriteye bağımlı olmayan ve örgütlü toplumsal bir yapı olmaktadır. Anlaşılabileceği gibi uluslararası hukukta bir devlet yapısı; ülke (toprak parçası), insan topluluğu ve örgütlenmiş bağımsız bir otorite olmaktadır (Bozkurt vd., 2012: 95). Başka bir boyutla devlet; belli bir bölge üzerinde varlığını sürdüren ve bu bölge sınırlı olacak şekilde meşru bir güce sahip olmasıyla birlikte hiyerarşik ve merkezi bir teşkilat niteliğine sahip olmaktadır (Fukuyama, 2018: 27). Devlet, sadece hukuki, siyasal, ekonomik bir yapıya sahip değildir. Devlet, sosyal bir olgu olmakla birlikte karmaşık, çok yönlü ve yanlı bir düzleme sahiptir (Zabunoğlu, 2015: 30). Devlet ve hukuk ilişkisi bağlamında anayasa üzerinde bir bağlantı kurulmaktadır. Anayasa, devletlerde uygulanan siyasal sistemin yapısını ve niteliğini ifade etmektedir (Torun, 2016: 36). Hem iç hukukta hem de uluslararası hukukta devletin niteliğini, yapısını ve meşruluğunu en üst hukuk kuralları olarak ‘anayasa’ kabul görülmektedir.

Genel kabul gören görüşe göre, uluslararası hukukun konuları devletler olmaktadır. Uluslararası hukuk devletlere yükümlülükler getirir ve haklar verir. Yani uluslararası hukuk bir devletin belirli davranışlarına bazı sonuçlar getirmektedir. Bu nedenle uluslararası hukukta bir devletin ne olduğu belirlenmektedir. Böylece uluslararası hukuka göre bir devlet olabilmek için bir topluluğa sahip olunması gerekmektedir. Devletin nitelikleri belirlemeli ve onu uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerle tabii kılınmalıdır. Tıpkı ulusal hukukun, kendisinin koyduğu hak ve yükümlülüklerin öznesi olduğunu belirlemesi gerektiği gibi, uluslararası hukuk da konularını belirlemelidir; örneğin, sadece insanlar, hayvanlar değil veya sadece özgür insanlar, köleler değil. Uluslararası hukukta bir devletin ne olduğu belirli değilse, o zaman devletleri zorunlu kılan ve güçlendiren normlar uygulanamaz (Kelsen, 1941: 606).

Uluslararası hukuk, dünyayı coğrafi olarak sınırlı bir egemen devletler kümesine bölerek ve bir devletin toprakları ile kaynakları üzerindeki münhasır haklar içeren egemenliğini yasal olarak tanımaktadır. Uluslararası hukuk ayrıca neyin kime ait olduğunu belirler ve böylece bir zenginlik ve kaynakların küresel dağılımını da ortaya koymaktadır. (Macklem, 2015: 43-44). Ulusal hukukta devletler geniş yetkileriyle ve otoriter yapılarıyla hukuk yapma iradeleri bulunurken, uluslararası hukukta ise üst bir otoritenin olmamasından dolayı devletler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve ulusüstü yapılar uluslararası hukukun normları oluşturmakta ve tabi olunmaktadır (Çakmak, 2014: 31). Bundan dolayı uluslararası hukuk, ülkelerin iç hukuk düzeninden farklı bir hukuk düzeni oluşturmaktadır. Bundan ötürü de devletler hem uluslararası hukuka hem de kendi iç hukuka tabi olmaktadır (Acer ve Kaya, 2019: 24).

Uluslararası hukuk, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde yasal olarak bağlayıcı olan kurallar bütünüdür. Bu kurallar öncelikle devletlerin ilişkilerini yöneten kurallar olmakla birlikte, ancak uluslararası hukukun tek konusu devletler değildir. Uluslararası kuruluşlar ve bir dereceye kadar da bireyler, uluslararası hukuk tarafından verilen hakların ve dayatılan görevlerin öznelere olabilirler (Hiller, 1998: 39-40). Fakat hukuk sisteminde normların belirlenmesi ve uygulanması devletin iradesiyle doğmaktadır. Buradaki devlet, örgütlenmiş toplumsal irade olarak görülmektedir (Acer ve Kaya, 2019: 26). Bu minvalde uluslararası hukuka göre yeni kurulan devlet, başka devletler tarafından tanınması gerekmektedir. Böylece egemen devletler ve tanınan devlet, eşit bir statü kazanmıştır. Bu eşit statüyü hak kazanan devlet, uluslararası hukukun belirlediği ve benimsenen fiil ve eylemleri yerine getirmesi zorunlu olmaktadır. Ayrıca tanınan devlet, aynı şekilde uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlü olduğu sorumlulukları da yerine getirmelidir (Şöhret, 2019: 66).

1.2.2. Uluslararası Örgütler

Uluslararası hukuk süjesi olan uluslararası örgütler, uluslararası hukuk normlarını belirlemede ve alınması gereken kararlar aşamasında aktif bir rol üstlenmektedir. Bu aktif rol üstlenme durumu II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Genel anlamda uluslararası örgütler, devletlerle sıkı bir ilişkisi içerisinde olduğu gibi devletler üstü yapılanmalar içerisinde de bulunmaktadır.

Uluslararası toplumun dönüm noktaları olduğu gibi uluslararası hukukun da dönüm noktalarından biri ve uluslararası ilişkiler boyutunda da önem arz eden uluslararası bir

örgüt olan Milletler Cemiyeti'nin (MC) kurulması olmuştur. MC, ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından Avrupa'da adil bir barış için on dört ilke planının bir parçası olarak önerilmiştir. MC, 10 Ocak 1920'de İsviçre'nin Cenevre kentinde kuruldu ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için bir forum sağlamak üzere kurulan uluslararası bir organizasyondur (Office of the Historian, 1920). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan MC, realist teorisinin “uluslararası ilişkileri anarşiktir” tezi doğrultusunda güvenlik ve huzurun tesisi konusunda başarısız olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel anlamda devletlerin tek başına güvenlik ve barışın sağlanması konusunda yeterli olmadıkları ortaya konulmuştur. Böylece uluslararası ilişkilerde temel aktör olan devletlere yardımcı ve destekçisi olacak uluslararası örgütlerin kurulması gerektiği fikri geçerlilik kazanmıştır. Bu fikir doğrultusunda uluslararası örgütler, uluslararası hukuk süjesi (kişisi) olmuştur. Konunun anlaşılması için uluslararası örgütlerin yapı ve kuruluş aşamalarına değinmekte yarar vardır.

Küreselleşme ile modern dünyada devletler tek başına temel aktör olmamaktadır. Tek başına bir devletin küresel sorunlara çözüm bulması olanaksızdır. Küresel meselelerde devletlere hem yöntem hem de teknik açıdan yardımcı olacak olan hükümetlerarası örgütler yani uluslararası örgütler oluşturulmuştur ve üyeleri de devletler olmuştur (Viotti ve Kauppi, 2017: 7). Uluslararası örgütler, hem uluslararası hukukun hem uluslararası ilişkilerin hem de küresel siyasetin önemli aktörlerindendir. Uluslararası örgütler, ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla görülmeye başlamıştır. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla modern bir dönemin başladığı ve bu modern dönemin başlamasıyla uluslararası örgütlere de 19. yüzyılda rastlanmıştır. Uluslararası örgütlerin güvenlik boyutuyla kurulan ve küresel örgütler olan Milletler Cemiyeti (MC) ve Birleşmiş Milletler (BM) evrensel barış ve güvenliğin sağlanması için büyük bir role sahip olmuşlardır (Özen, 2017: 3). Fakat uluslararası örgüt olarak bilinen BM, güvenlik ve barış konusunda kimi zaman yetersiz kalmış (Soğuk Savaş dönemi, İran-Irak Savaşı, Kosova Savaşı, Bosna Hersek'te yaşanan katliamlar) ve yaşanan insani dramları engelleyememiştir.

Uluslararası örgüt kavramı, geniş bir anlam düzeyine sahiptir. Bundan ötürü Uluslararası Örgüt, uluslararası alanda faaliyet yürüten ve devletleri etkileyen ancak devlet olgusuna sahip olmamaktadır. Bu niteliğinden dolayı işbirliği ve birleşme amaçlanmaktadır. Uluslararası örgütlerin statüsünü ve ilişkilerini düzenleyen hukuk,

uluslararası hukuk olmaktadır. Uluslararası hukukta, hükümetlerarası uluslararası örgütler benimsenmektedir. Hükümet dışı uluslararası örgütler ise ulusal hukuka tabidir. Hukuk bağlamında hükümetlerarası uluslararası örgütler ve hükümet dışı uluslararası örgütler arasında bir ayrım bulunmaktadır. Uluslararası örgüt, ne kadar geniş yetkiye sahip olursa olsun, bağımsız bir ülkenin sahip olduğu yetki ve belirli ögelere sahip olmamaktadır. Bu çerçevede Uluslararası örgütler, ne bir takım ülkelere ne de bir insan topluluğuna sahiptir (Pazarcı, 2018: 196).

Son olarak çok tartışılan konulardan biri de uluslararası örgütler neden ortaya çıktığı meselesidir. Çakmak'a göre devletlerin oluşturdukları uluslararası sistemin kendi ihtiyaç ve isteklerine cevap vermemektedir. Giderek artan ve çözüm konusunda net politikaların ortaya konulmaması, devletlerin çoğalması ve düzenleyici yapılara olan ihtiyaç da artmıştır. Bağımsız devletlerin tüm bu sorunları tartışmak ve çözmek için kendileri dışında siyasi ve hukuki yetkisi olan kurumlar inşa etmişlerdir. Bundan dolayı uluslararası örgütler hem devletlerin iradesi ve rızasıyla hem de ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için kurulmuştur. Devletlerin pragmatik davrandıklarını söylemekte mümkündür. Uluslararası örgütlerin tamamen devletlerin kontrolünde ve buyruğu altında olduklarını söz konusu değildir (Çakmak, 2014: 116). Devletlerin bu pragmatik manevrası daha çok savaşların engellenmesi ve güvenliğin sağlanmasında yetkisi olan başka bir uluslararası aktörün irade ortaya koymasını istemesinden kaynaklanmaktadır.

1.2.3. Gerçek ve Tüzel Kişilikler

Gerçek kişiler, hakiki kişiler yani insanlar olmaktadır. Günümüzdeki modern hukuk gerçek kişileri cinsiyet, dil, ırk, din ayrımı yapmaksızın tüm insanları birer gerçek kişi olarak kabul etmiştir. Diğer bir anlamda gerçek kişinin ya da insanların hakları anne karnından başlamakta ve doğum ile birlikte gerçek kişiliğe sahip olmaktadır (Çağlayan, 2016: 377). Tüzel kişiliklerde ise Türk Medeni Kanunu'nun Madde 47'de, *“Başlıbaşına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar”* olarak belirtilmiştir (Türk Medeni Kanunu Mevzuatı, 2001).

Uluslararası hukukta gerçek ve tüzel kişilikler için hak ve sorumluluklar doğurması söz konusu olmamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası hukukta gerçek kişiler için bazı hak ve yükümler tanınmıştır. Uluslararası sözleşmeler ve bazı antlaşmalar vasıtasıyla gerçek ve tüzel kişiliklere kısıtlı olsa da uluslararası hukukun süjesi olma

imkânı verilmiştir. Bu kısıtlı durumun başında ise temel insan hakları gelmiştir. Uluslararası örgütlerde olduğu gibi tüzel ve gerçek kişiliklerde de uluslararası hukuk süjesi olma durumu uluslararası hukukun kendilerine verdiği hak ve yükümlülükler sınırlı olmaktadır. Uluslararası hukuk kişisi bağlamında gerçek ve tüzel kişilikler, uluslararası örgütlerle karşılaştırıldığında oldukça kısıtlı bir kişiliğe sahip olmaktadır (Acer ve Kaya, 2019: 132).

2. Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözümü ve Anlaşmalar

Realistler, uluslararası ilişkileri anarşik ve devletleri sürekli bir çatışma içerisinde olduklarını belirtmektedir. Bundan yola çıkılarak uyuşmazlıkların bitmeyeceği ve aynı zamanda uyuşmazlıkların çözümü de mümkündür. Uluslararası hukuk süjeleri ve diğer aktörler arasında uyuşmazlıkların çözümü noktasında belirli perspektifler ortaya konmaktadır.

Uluslararası uyuşmazlık terimi, dar anlamda, uluslararası hukuk süjeleri ve özel de ülkeler arasından yaşanan uyuşmazlıklar olmaktadır (Pazarcı, 2018: 488). Toplamlar ve devletler arasında düşünce farkından dolayı şiddete başvurma nın engellenmesi için geçmişten günümüze çok farklı ve kayda değer barışçıl girişimler olmuştur. Bu barışçıl girişimlere aynı zamanda barışçıl çözüm yolları da denilmektedir. Bu barışçıl çözüm yolları, uluslararası hukuk kaynaklarından biri olan örf ve adet kuralları olarak belirlense de meydana gelen savaşlar ile yazılı hale dönüşmüştür. Bu yazılı hale dönüşmesi durumu ise günümüzdeki modern yapısını oluşturmıştır (Kaya, 2017: 154).

Uluslararası uyuşmazlık çözümü, uyuşmazlığa ya da soruna taraf olan uluslararası hukuk kişilerin iradesine bağlıdır. BM kurucu Antlaşması'nın Madde 2'nin 2.bendinde BM üyeleri, uluslararası uyuşmazlıkları, uluslararası barış, güvenliği ve adaleti tehlikeye atmamak şartıyla barışçıl yollarla uyuşmazlıkları çözebileceklerini açık bir şekilde belirtilmiştir (Kuran, 2014: 4). Yine aynı şekilde BM kurucu Antlaşması'nın Madde 33'de uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi için yargı dışı çözüm ve yargı yollarıyla çözüm diye ikiye ayırmaktadır. BM kurucu Anlaşması'nın Madde 33'de *“Uzaması, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, ara bulma, uzlaşma, tahkim ve yargı yollarıyla veya bölge teşkil veya anlaşmalarına başvurarak veyahut kendi seçecekleri başka barış yollarıyla aramalıdırlar.”* denilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1945). Bu açıklamadan yola

çıkılarak yargı dışı çözüm yolları; görüşme/müzakere, dostça girişim, arabuluculuk, soruşturma ve uzlaştırma yolları sırasıyla aşağıda tahlil edilmiştir. Sonrasında ise yargı yollarıyla çözüm; uluslararası hakemlik (Tahkim-Arbitration) ve uluslararası mahkemeler mercek altına alınmıştır.

2.1. Yargı Dışı Çözüm Yolları

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde yargı dışı çözüm yolları sıklıkla kullanılmaktadır. Yargı dışı çözüm yolları, uluslararası hukuk kişileri veya diğer aktörlerin iyi niyet doğrultusunda başvurdukları bir yöntem olmaktadır. Bu yöntem iki devlet arasındaki bir uyuşmazlığın çözümü için üçüncü bir devletin ya da aktörün devreye girip çözüm odaklı soruna doğrudan müdahil olabilir.

Diplomatik yollar olarak belirtilen yargı dışı çözüm yolları, uyuşmazlığa taraf olanlar arasında bağlayıcı ve uyma zorunluğu gibi kararlar alınmamaktadır. Fakat burada asıl vurgulanmak istenen uyuşmazlığa taraf olanların rızası olmasıdır. Eğer bir rıza varsa alınan o kararlar bağlayıcı ve uyma zorunluluğunu gerektirmektedir. Taraflar arasında diplomatik yollarla çözüm konusunda uluslararası bir hukuk bulunmamaktadır. Yargı dışı çözüm yolları için uluslararası bir hukukun olmaması anlaşma ve çözüm için bir sorun teşkil etmez. Buradaki asıl amaç; uyuşmazlıkların belirlenmesi ve çözüm için gerekli alt yapı ve ortamın hazırlanmasıdır (Bozkurt vd., 2012: 242).

2.1.1. Görüşme/Müzakere

Diplomatik yollarla uyuşmazlıkların çözüm yöntemi olan görüşme, müzakere kavramı olarak da kullanılmaktadır. Uluslararası hukukta karşılığı ise *negotiation* kavramını karşılamaktadır. Pazarcı'ya göre görüşmeler ikili, ikiden fazla ve çok-taraflı da olabilmektedir. Görüşmelerde genellikle tarafların katıldığı ve kimi zaman da gözlemcilerin de katıldığı durumlar olmuştur. Bu durumda tarafların rızaları zorunlu olmaktadır. İkili ve ikiden fazla görüşmelerden farklı olarak çok taraflı görüşmelere/müzakerelere kongre ya da konferans denilmektedir (Pazarcı, 2018: 489). Müzakere, önemli farklılıkların olmadığı meselelerde anlaşmaya varma veya uyuşmazlığın çözümünde kullanılan belirli iletişim ve pazarlık süreci olmaktadır. Bundan dolayı uluslararası çatışma çözümlerinde, diğer yargı dışı çözümlerinden daha fazla başvurulmuş bir yöntem olmaktadır (Dağcı ve Çamam, 2012: 1145).

Geleneksel olarak, müzakere/görüşme, savaş sırasında gerçekleşen paralel bir süreç olarak dahil edilir, ancak nadiren bir anılmadan daha fazlasına izin verilir. Uluslararası

ilişkilerde müzakere dendiğinde akla gelen diplomasi ve anlaşma müzakereleridir. Bununla birlikte savaşın, anlaşma müzakerelerinin, diplomatik faaliyetlerin ve genel olarak uluslararası ilişkilerin temel yönlerinin ayrıntılı bir incelemesi, aktörler arasındaki müzakerelerin her zaman mevcut olduğunu fark etmemizi sağlar. Savaş sırasında bile, belirli bir noktada şiddetli çatışma yaşanırken, farklı tarafların yetkilileri, müzakere edilmiş bir yüzleşme çözüm arayışını aramaktadırlar (Iragorri, 2003: 92). Uluslararası ilişkilerin güç ve diplomasi yapıları çok boyutlu olmaktadır. Uluslararası ilişkilerde savaşların veya anlaşmazlıkların en nihai sonucu görüşme/müzakereler ışığında gerçekleşir. Uluslararası hukukta da daha çok müzakere tercih edilmektedir. Bu durumun hem yerel hem bölgesel hem de küresel bir boyutu bulunmaktadır. Örneğin; I. ve II. Dünya Savaşların bitmesi çok taraflı görüşmeler sonucunda gerçekleşmiştir.

2.1.2. Dostça Girişimi

Aralarında uyuşmazlık olan devletler uyuşmazlığı çözmek için farklı yöntemlere başvururlar. Uyuşmazlığa taraf olan devletlerin genellikle başvuracağı yollar savaş, zor kullanma ve barış yolları olmaktadır. Bunların barışçıl yöntemleri; mecburi ve dostane yollar olmaktadır. Dostane usuller olarak bilinen diplomatik ve siyasi çözüm yöntemleri bulunmakta ve uyuşmazlıkları çözümünde etkin bir role sahiptirler (Bilge, 1962: 197). Bunlar doğrultusunda dostça girişim, arabuluculuk ile aynı yöntemi kullanmaktadır. Dostça girişimde uyuşmazlığa taraf olan tarafların bir araya getirilmesiyle üçüncü bir aktöre veya uluslararası hukuk süjesine (devlet, uluslararası örgütler vb.) ihtiyaç duyulmasıdır. Diğer bir ifade ile uluslararası hukuk kişisinin uyuşmazlığa taraf olanları bir araya getirilerek diplomatik görüşmelerin başlamasına aracılık veya arabuluculuk yöntemini üstlenmesidir. Dostça girişimde bulunan uluslararası hukuk kişisi, bir araya gelemeyen veya bir araya gelmiş, ancak uyuşmazlıkta çözümün sağlanmamasından dolayı tekrardan uyuşmazlığa taraf olanlara uygun ortamı hazırlanmayı hedeflenmektedir (Rençber, 2018: 450).

Uyuşmazlıkların çözümü ve çatışma çözümü konularında dostça girişim, diplomatik ilişkileri kendi içerisinde bulundurmaktadır. Diplomatik ilişkiler, uluslararası sözleşmelere veya normlara bakılmaksızın taraf devletlerin aralarındaki dostane ilişkilerin gelişmesi için katkıda bulunacağına inanarak girişimlerde bulunmasıdır (Kuram, 2014: 42). Dostça girişimin bir ayağı olarak diplomatik ilişkileri geliştirmek ve bu diplomatik ilişkilerin sağlanması için uyuşmazlığa taraf olan devletler arasında güçlü

bir temas sağlanmalıdır. Henry Kissenger'ın İsrail-Mısır arasındaki uyuşmazlığın çözümü için “mekik diplomasi” kullanması bu girişim önemli bir örneği olmaktadır.

2.1.3. Arabuluculuk

Ulusal ve uluslararası düzeyde uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yöntemi sık sık kullanılmaya başlanmış ve gittikçe büyük bir önem kazanmıştır. Bunun nedenleri arasında tarafların mahkemelerden uzak durması ve kısa sürede uyuşmazlıklara çözüm bulmaktır. Arabuluculuk, tarafsız bir kişinin veya aktörün taraflarla müzakere yoluna gitmesi ve bir anlaşmaya varılması için gönüllü, bağlayıcı olmayan ve özel bir uyuşmazlık çözümü süreci olmaktadır. Arabuluculuk modelinde, arabulucu “mekik diplomat” görevini yapmaktadır. Mekik diplomat görevini yapan arabulucu; bilgileri, gerekli evrakları ve teklifleri karşı tarafa iletmekte ve özel görüşmeler yapmaktadır (Goodman, 2017: 1-9).

Arabuluculuk, taraflarca kabul edilen ve onlar adına karar yetkisi olmayan, üçüncü bir taraf olarak anlaşmazlığın taraflarına ilişkilerini geliştirmede yardımcı olmaktadır. Anlaşmazlığın veya uyuşmazlığın tarafları da gönüllü bir şekilde üçüncü bir tarafın arabuluculuğunu kabul etmelidir. Uluslararası düzeyde arabulucuya genellikle başvurma nedenlerinden biri; uyuşmazlığın tarafları, sonuç odaklı görüşmelere başlayamadıkları veya görüşmeler yarıda bırakıldığından dolayı üçüncü bir tarafın arabuluculuğuna ihtiyaç duyulmaktadır (Moore, 2016: 8).

Arabuluculuk yöntemi, uluslararası bir uyuşmazlığın barışçıl yollarla çözmek amacıyla bir veya bir birkaç devletin ya da uluslararası bir örgütün uyuşmazlığın taraflar arasında müzakereler yapmasını sağlamak ve tarafları ikna etmek için çözüm önerileri sunmak ve çözümün olması için yapılan çabaların tümüdür (Bozkurt vd, 2012: 250). Arabuluculukta yapılan tüm bu çabalar uyuşmazlığa taraf olan devletlerin veya diğer aktörlerin rızası ve arabuluculuk görevi üstlenen aktörün ikna kabiliyetine bağlı olarak gelişmektedir. Bunlarla birlikte diplomaside olduğu gibi arabuluculukta da karşılıklı olarak gerekli tavizlerin verilmesi gerekmektedir. Aksi durumda çözümsüzlük durumu devam edebilir.

2.1.4. Soruşturma

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde araştırma ve soruşturma komisyonları etkin bir şekilde görev almaktadır. Uyuşmazlıkların çözümü için gerekli araştırma ve soruşturmalar yapıldıktan sonra veriler toplanmaktadır. Araştırma ve soruşturmalar

sonunda elde edilen bu veriler, uyuşmazlıkları çözümü konusunda önemli bir vasıta olarak kullanılmaktadır. Barışçıl çözüm yolları olarak soruşturma komisyonları, yazılı olarak ilk defa “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümüne İlişkin 1907 La Haye Sözleşmesi”nde bulunmuştur. Milletlerarası uyuşmazlıkların çözümünde bağımsız ve gerçek kişilerden oluşturulan komisyonlar, soruşturma komisyonları olarak adlandırılmıştır (Kaya, 2017: 157).

Soruşturma komisyonların görevi, olayları tespit etmek ve incelemektir. Uluslararası hukukun ihlali söz konusu olduğu yerleri ziyaret etmek, tanıkların dinlenmesi ve önemli tespitlerin bulunması için soruşturma komisyonlar kolektif ve aktif bir şekilde çalışmaktadır. Soruşturma komisyonların raporları, çoğu zaman uyuşmazlık tarafları ile bağlı olmamaktadır. Ama uyuşmazlıkların çözümünde komisyonun raporları göz ardı edilmez (Aksar, 2015: 228). Çünkü raporlar büyük bir çalışma sonunda hazırlanmakta tarafsız ve objektif görüşler doğrultusunda oluşturulmuştur. Komisyonun hazırladığı raporlar genellikle tavsiye niteliğinde olmasına rağmen siyasi ağırlığı da bulunmaktadır. Komisyonun hazırladığı raporlar veri toplama ve soruşturma düzeyinden çıkılarak uzlaştırma niteliği olmasını sağlamaktadır (Acer ve Kaya, 2019: 434). Araştırma, veri toplama ve soruşturma gibi alanlarda etkili olan soruşturma komisyonları, çatışmanın yoğun olduğu bölgeler ve uyuşmazlıkların olduğu alanlarda önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar kimi zaman önemli bulunup uygulanmakta kimi zaman ise uyuşmazlığa taraf olan devletler tarafından göz ardı edilmektedir.

2.1.5. Uzlaştırma

Uzlaştırma, uyuşmazlığın çözümü için üçüncü bir taraf tarafından araştırılması, soruşturulması ve çözüm için öneriler içeren raporların sunulmasını içermektedir (Shaw, 2018: 739). Uzlaştırma, diplomatik ve siyasi dinamiklere sahiptir. Uyuşmazlıkların, uluslararası bir boyutu olduğunda, bu uyuşmazlıkların barışçıl ve diplomatik yöntemlerle çözüme ulaştırılması ve meydana gelecek savaşların önlenmesi için ortak bir uzlaşma anlayışına ihtiyaç vardır. Bu ortak uzlaşma anlayışı sayesinde, her türden uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için kullanılan bir diplomatik müzakere yöntemidir (Caşın, 2019: 1215).

Uyuşmazlıkların çözümünde uzlaştırma önemli bir yöntem olmaktadır. Üçüncü taraf olarak nitelendirilen uzlaştırma, kapsamlı araştırma ve soruşturmalar sonunda tarafları uzlaşma için bir araya getirmesi durumunda gerçekleşmektedir. Uzlaştırma, yöntem ve

niteliklerini daha objektif bir yapıya kavuşturmak için uzlaştırma komisyonları oluşturulmuştur.

Hukuk tekniği açısından, uzlaştırma komisyonları bulunmaktadır. Uzlaştırma komisyonları, uyuşmazlıkları çözmek için soruşturma komisyonlarının somut delillerini incelemek ve değerlendirmek görevini üstlenmektedir. Uzlaştırma komisyonları, soruşturma komisyonların topladığı veriler ve araştırmalar ile hazırladıkları raporları, uyuşmazlığa sahip olan taraflara çözüm ve önerilerini sunarlar. Uzlaştırma komisyonu üyeleri, barışçıl ve diplomatik kişiliklere sahip olduğunda tarafsız ve bağımsız bir şekilde çalışırlar (Caşın, 2019: 1215-1216). Uzlaştırma komisyonları, anlaşmalara göre oluşturulmaktadır. Bu komisyonlar, uygulamada üç ya da beş üyeden oluşmaktadır. Son olarak uzlaştırma yöntemi, genel hatlarıyla soruşturma ve araştırma yöntemlerini de kapsamaktadır (Pazarcı, 20118: 493)

2.2. Yargı Yollarıyla Çözüm

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümü, yargı dışı çözüm yolları ve yargı yollarıyla çözüm olarak iki şekilde çözülmektedir. Bu pasajda uyuşmazlıkları çözümü konusunda yargı yollarıyla çözüm yöntemi açıklanmıştır. Uyuşmazlıkların yargı yoluyla çözümü, uluslararası hakemlik ve uluslararası mahkemeler aracılığıyla çözülmektedir.

2.2.1. Uluslararası Hakemlik (Tahkim-Arbitration)

Konunun ayrıntılarını açıklanmadan önce uluslararası hakemlik kavramın ne anlama geldiğini belirtmekte yarar vardır. Uluslararası hakemlik, tahkim olarak da bilinmektedir. Genellikle yerel mahkeme işlemlerinden daha hızlı ve daha ucuz olan, rızaya dayalı, tarafsız, bağlayıcı, özel ve uygulanabilir bir uluslararası uyuşmazlık çözüm aracıdır. Uluslararası tahkim, yerel mahkeme davalarına benzer, ancak yerel bir mahkemede yer almak yerine, hakem olarak bilinen özel yargıçlar önünde gerçekleşir (International Arbitration, 2020).

Hakemlik, 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ile kurulması öngörülmüştür. Hakemlik, uyuşmazlığa taraf olan devletler tarafından seçilmektedir. Bu durum mahkemeden farklı bir uyuşmazlık çözümü olmaktadır. Mahkemelerde olduğu gibi hakemliğe başvurmak, taraf devletlerin iradesiyle olmaktadır. Yargı yollarıyla çözüm yöntemi olan hakemlik, hakemliğin uygulanması için ilk aşamada çok iyi bir diplomatik yöntem izlenmelidir. Hakemlikte, uygulanacak hukuk uluslararası hukuk olmaktadır.

Hakemlikte uygulanacak olan uluslararası hukukta, siyasal, sosyal ve kültürel faktörler de etkili olabilmektedir. Son zamanlarda sınır, deniz alanları ve çevre ile ilgili uyuşmazlıklar artmaktadır. Bu artışlarla doğru orantılı bir şekilde hakemliğe de başvurma oranlarında artış görülmektedir (Acer ve Kaya, 2019: 439-440). Uyuşmazlıkların çözümü için hakemliğe başvurma durumu genellikle devletler düzeyinde olmaktadır. Fakat küresel dünyada ve uluslararası ilişkilerde temel aktör uluslararası örgütler de vardır. Bu durumdan ötürü uluslararası örgütler de uyuşmazlığın çözümünde hakemliğe başvurmakta.

Tarihsel olarak uyuşmazlıkların çözümünde uluslararası hakemlik (tahkim), eskiden beri başvurulan bir yöntem olmuştur. Ortaçağ'da, krallar kendi aralarında oluşan uyuşmazlıkları hakemler vasıtasıyla çözmüşlerdir. Uluslararası hakemlerin aldığı kararlar, uyuşmazlığa taraf devletler için bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır (Ünal, 2005: 336). Bu bağlayıcı durum sadece taraf olan uyuşmazlıklar için geçerlidir. Diğer uyuşmazlıklar için bu durum söz konusu değildir (Bozkurt vd., 2012: 264)

2.2.2. Uluslararası Mahkemeler

Uluslararası mahkemelerin kökeni, Rus Çarı Nicholas II tarafından düzenlenen birinci (1899) ve ikinci (1907) Lahey konferanslarına kadar uzanabilir. Bu konferanslar temelde iki ana kavrama "Silahsızlanma" ve "Barış" kavramlarına odaklanmıştır. Bundan dolayı Daimi Tahkim Mahkemesinin (Permanent Court of Arbitration (PCA)) doğmasına yol açmıştır. Türünün ilk örneği olarak PCA, devletler arasındaki anlaşmazlıkların güç kullanmak yerine barışçıl yollarla çözülebileceği platformlar sağlamaya çalışmıştır. Bu, Uluslararası Mahkemelerin ve yeni dünya düzeninin varlığının temeli olarak hizmet etmiştir (Joanna, 2019: 2).

Uluslararası hukuk sükeleri, taraf oldukları uluslararası uyuşmazlıklarda, uluslararası hukuk normların müsaade ettiği ve yetki verdiği durumlarda uyuşmazlığın çözümü için uluslararası mahkemelere başvurmakta. Uluslararası hukukun kişisi olan devletler, genellikle uyuşmazlıkları BM'nin ana organı olan Uluslararası Adalet Divanına götürdüklerini belirtebiliriz. Bu durum da devletlerin iradelerine bağlı olmaktadır (Rençber, 2018: 467). Ayrıca uluslararası düzeyde Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) benzer mahkemeler bulunmaktadır.

Uluslararası mahkemelerin birkaçı şu şekilde: Uluslararası Adalet Divanı (International Court of Justice (Lahey)), Deniz Hukuku Mahkemesi (The Law of the Sea Tribunal

(Hamburg)), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights (Strasbourg)), Uluslararası Ceza Mahkemesi (The International Criminal Court (Lahey)) gibi uluslararası mahkemeler bulunmaktadır (Ünal, 2005: 336). Bu mahkemeler bağımsız ve tarafsız mahkemeler olmaktadır. Bu mahkemelerde alınan kararlar taraflar arasında bağlayıcı ve uygulanması zorunlu olmaktadır.

3. Uluslararası Uyuşmazlık ve Güvenlik

Uluslararası uyuşmazlık ve güvenlik meseleri çoğu zaman birbirini etkilemiştir. Bu çalışma uyuşmazlıkların çözümü noktasında güvenlik ile bağdaşmaktadır. Böylece çalışmanın uluslararası uyuşmazlık meselesine dayandırıldığı için güvenlik kavramı ön planda tutulmaktadır. Çalışmanın daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi için uluslararası uyuşmazlık bağlamında güvenlik meselesine ve yaklaşımlarına değinmekte yarar vardır.

3.1. Uluslararası Uyuşmazlık Açısından Güvenlik

Güvenlik kavramı ile ilgili birbirinden farklı ve çeşitli tanımlar yapılmıştır. Güvenlik, ulusal ve uluslararası bağlamında sahip olduğu unsurlarla tarihsel süreç içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda kapsamını daha da genişlemiştir (Bakan ve Şahin, 2018: 136). Güvenlik kavramı dönemsel ve mekânsal olarak sürekli değişim/dönüşüm içerisinde olmuştur. Bundan ötürü güvenlik tanımı subjektif bir kavram haline gelmiştir. TDK'ye göre güvenlik “*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu*” olarak tanımlanmaktadır. Oxford sözlüğüne göre ise güvenlik “*Bir ülkeyi, binayı veya kişiyi saldırıya, tehlikeye karşı korumaya yönelik faaliyetler*” olarak tanımlanmaktadır. Her iki tanımda da farklı bir tanımlama yapılmıştır. Bu durum güvenlik kavramının subjektif bir anlama sahip olduğunu göstermektedir.

Yukarda güvenlik kavramının net bir tanımı olmadığı açıklanmıştır. Haliyle bir zamanlar, güvenlik, sadece ülkenin sınırlarını korumak anlamına gelirken yeni dünya düzeninde bu anlayış çeşitlilik göstermektedir. Hem iç politikada hem de dış politikada güvenlik popüler bir kavram haline gelmiştir. Bu durum neticesinde güvenlik, bağımsız ülkelerin amaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Güvenlik, eskiden beri salt askeri veya sınırların muhafaza edilmesi olarak algılanmıştır. Ama artık teknolojinin gelişmesiyle bu algı tamamen değişmiştir (Bayır, 2013: 174). Diğer bir deyişle geleneksel anlamda güvenlik, ülkenin ve ülke sınırlarının askeri araçlar vasıtasıyla savunulması anlamına

gelirken soğuk savaşının sona ermesinden sonraki süreçte güvenlik alanı genişlemiştir. Güvenlik alanının genişlemesiyle güvenlik kavramının alanı siber, ekonomik, kentsel, sosyal, toplumsal, ekonomik, insani ve çevresel güvenlik olarak küresel bir analiz boyutu kazanmıştır (Payam, 2018: 16).

Güvenlik kavramının akademik olarak ilk kez II. Dünya Savaşı'ndan sonra incelenmiştir. Güvenlik kavramının II. Dünya Savaşı'ndan sonra incelenmesinin en önemli nedeni; uluslararası güvenliğin sağlanması ve uluslararası uyuşmazlıklardan kaynaklanan aynı acı ve yıkımların bir daha tekrar edilmemesidir (Sancak, 2013: 128). Bu durumun bir başka boyutu ise uluslararası ilişkilerde önemli bir yeri olan güvenlik ile ilgili ilk değerli çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD süper güç olarak ortaya çıkmasıyla başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hâkim olan görüş realizm olmasıyla birlikte güvenlik üzerinde etkili olmuştur. Bu süreçte ABD'de güvenlik çalışmaları daha çok uluslararası gerilimin askeri dengeler ve askeri boyutlarında üzerinde olmuştur (Yılmaz, 2007: 70).

Ulus devletler, 1648 Vestfalya Antlaşması ile ortaya çıkmıştır. Bu antlaşma ile ortaya çıkan ulus devletler, uluslararası sistemin ve uluslararası hukukun temel aktörü olmuştur. Devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözecek üst bir otoritenin yokluğundan dolayı güvenlik, devletlerin temel sorunu haline gelmiştir. Temel problem haline gelen güvenlik, devletlerin kendi kendini korumak ve sahip olduğu ülke topraklarının ve nüfusunun güvenliğini sağlamak düşüncesi hâkim olmuştur (Baylis, 2008: 71).

Güvenliğin sadece askeri anlamda tehditlerin belirlenmesi ve belirlen tehditlerin giderilmesinden ibaret olmadığı, güvenlik politikasının da sadece savaşları sonlandırması değildir. Doksanlarda güvenlik kavramında değişiklikler meydana gelmesiyle insanların refahlarını ve mutluluklarını sağlamayı amaçlayan “yeni güvenlik” perspektifi çoğu yerde benimsenmiştir. Yeni güvenlik perspektifinde güvenlik bir bütündür. Askeri zaferlerde bütüncül bir politikanın parçası haline gelinmediği takdirde güvenlik başarıya ulaşmaz hatta güvensizlikleri meydana getirir (Bilgin, 2010: 72-75). Soğuk Savaşın bitiminden sonra güvenlik çalışmaları tekrardan meydana gelmiş ve güvenlik ile ilgili varsayımlar zihinleri işgal etmiştir. Geleneksel bir biçimde devlet, güvenlik yaklaşımında belirleyici olmuştur. Aynı şekilde yeniden devlet, askeri güç olarak güvenlik arayışında bulunmuştur (Collins, 2017: 2).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İkinci Dünya Savaşı olmuştur. İki dünya savaşı sonrasında ABD süper güç olarak çıkmıştır. ABD, uluslararası kuruluşların (BM, IMF, Dünya Bankası, NATO, AB vb.) ortaya çıkmasında öncülük etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası arenada ABD ve Sovyet Rusya hegemonyası başlamış ve iki kutuplu dünya şeklinde tasvir edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde kapitalist Batı'yı ABD ve komünist Doğu'yu da Sovyet Rusya temsil etmiştir. Uluslararası düzende ülkelerin güvenlik ve istikrarsızlık riski devam ettiğinden dolayı Soğuk Savaş (1947-1991) olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin temelinde siyaset ve savaş birlikte yer almıştır (Ataç, 2019: 1-5). Soğuk Savaş'ın bitmesiyle iki kutuplu dünya sona ermiştir. Bundan sonra dünya sahnesinde tek süper güç ABD olmuştur. Güvenlik bakımından Batı'ya karşı komünist blok tehdidi sona ermiş ve komünist bloğun dağılmasıyla ABD'nin güvenlik tezi tehdit ajandasında yeni bir düşman yaratma ihtiyacı duymuştur. Komünist tehdidin bitmesiyle uluslararası sistemde güvenlik ile ilgili muğlak dönem uzun sürmemiştir. Güvenlik endeksli bu muğlak durum ABD ve Batılı dostları 11 Eylül saldırıları ile yeni bir türden güvenlik konsepti ortaya konulmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm, uluslararası arenada güvenliğin konusu olarak belirlenmiştir. Bu saldırı, uluslararası ilişkilerde ve dünya siyasetinde büyük bir etki yaratmış ve bu saldırı ile ABD gibi büyük bir süper gücün kendi topraklarında güvende olmaması diğer ülkelerinde güvende olmadığını ortaya koymuştur (Sancak, 2013: 130-132). Fakat ABD'nin küresel siyasetteki rolünü sürdürme ve rekabetçilik sorumluluğunu taşımasından (Kissinger, 2015: 626) dolayı 11 Eylül saldırısından kısa bir süre sonra radikal güvenlik politikalarından vazgeçmiştir.

11 Eylül saldırısı sonrasında ekonomik ve askeri koşulların teröre karşı tek sert güç olmayacağını ve yeni bir güç olan yumuşak güç de güvenlik yaklaşımlarında kabul görmüştür. Askeri bir kavram olarak nitelendirilen güvenlik, uluslararası sistemde meydana gelen hadiselerden dolayı değişim/dönüşüme uğramıştır. Güvenliğin bu değişim/dönüşümünden sonra askeri ve sınırları korumanın yanında ekonomik, siyasi, çevre, enerji, açlık, terör, mültecilik ve sosyolojik yönleriyle genişletilmiş bir kavram haline gelmiştir (Sancak, 2013: 130-132). Yumuşak gücün sürekliliğini sağlayan temel etken diplomasi ve barışçıl yaklaşımlar olmaktadır.

Güvenlik üzerinde etkisi olan karamsar ve iyimser olan “Realist ve “İdealist” yaklaşımlar savaş nedenlerin temel farklılıklarını ortaya koymaktadır. Bu iki yaklaşımın klasik felsefedeki Hobbesçu ve Kantçı yaklaşımın geleneklerine dayanmaktadır.

Realizm (Realist) ve liberalizm (İdealist) yaklaşımları birbirinden farklı iki ekol olmaktadır. Hobbesçular, karamsar olmalarıyla birlikte içinde yaşadığımız dünyanın şiddete meyilli olduğunu ve onun ötesine geçmenin pek mümkün olmadığına inanırlar. Kantçılarsa, şiddette meyilli çatışmanın giderilmesi ve barışçıl bir dünyada yaşamının mümkün olduğunu savunurlar (Baylis, 2008: 70). Bunlar doğrultusunda 1948 Arap-İsrail Savaşları ve 2010 sonlarında başlayan Arap Baharı ile pek çok Doğu Akdeniz ülkesinde (Tunus, Mısır, Suriye ve Libya) yapılan hükümet karşıtı gösterilere realist yaklaşım ile yaklaşılmış ve şiddette meyilli olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu şiddete meyilli durum, realist yaklaşımıyla ülkelerin güvenlik politikalarında uluslararası hukuk açısından insan hakları ihlalleri de ortaya çıkmıştır.

3.2. Güvenlik Üzerindeki Yaklaşımlar

Güvenlik kavramı sürekli bir değişim, dönüşüm içerisindedir. Bu değişim ve dönüşüm uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler disiplinde büyük bir yankı uyandırmaktadır. Devletler ve uluslararası örgütler güvenlik ile ilgili birbirinden farklı politikalar benimsenmektedir. Bu minvalde uluslararası hukuk kişileri ve uluslararası ilişkiler aktörleri olan devletler ve uluslararası örgütler güvenlik üzerindeki çeşitli yaklaşımları benimsenmektedir. Güvenlik kavramı üzerindeki yaklaşımlar olan realizm ve liberalizm tam anlamıyla birbirinden farklı yaklaşım ve prensiplere sahip olmaktadır. Bu yaklaşımlar (Realizm ve liberalizm) güvenlik perspektifi doğrultusunda aşağıda analiz edilmiştir.

3.2.1. Realizm Yaklaşımı

Ülkeler arası ilişkiler, bir dünya devletinin var olmadığından dolayı karşılıklı olarak işbirliği ve müttefik düzeyinde gerçekleşmektedir. Realistlere ya da realizme göre dünya devletinin olmaması uluslararası sistemim anarşik olmasının nedenidir. Aynı şekilde realizmin benimsediği görüş doğrultusunda uluslararası ilişkiler devletler arasındaki güç dağılımına bakarak ifade edilebilir. Realistlere göre ülkelerin hukuk önündeki eşitliklerine rağmen, dengesiz bir gücün varlığı uluslararası ilişkileri bir “güç politikası” alanı yapmaktadır. Fakat devletler arasında gücün dağılımı hakkında fikir birliği oluşmamıştır (Griffiths vd., 2011: 1). Bunlar doğrultusunda realizm hem dünya siyasetinde hem de uluslararası ilişkilerde iki bin yıldan fazla bir zaman sürecinde popüler bir yaklaşım/görüş olmuştur. Realistler çok fazla kötümser olmalarıyla beraber akılcı ve farklı amaçlara/çıkarlara sahip olmuşlardır. Farklı amaçları olmalarından dolayı siyasi koşullar arasında güç ve çekişmeyi vurgulamışlardır. Siyasi oluşumlardaki

bu yaklaşımları asgari düzeyde güvenlik ile ilgili olmaktadır. Realistler, gücü elde edilmesini hem araç hem de amaç olarak tavsiyede bulunurlar. Diğer yandan güç eşitliğinin veya dengesinin oluşması ülkelerin bu gücü elde etmesi ve kullanılmasına bağlıdır (Viotti ve Kauppi, 2014: 32-33).

Uzun yıllar boyunca güvenlik kavramının dar ve geniş anlamları hakkında tartışmalar devam etmektedir. Gelecekte yaşanılan dünyanın daha güvenli bir şekilde devam edip edemeyeceği konusunda kötümser ve iyimserler arasında farklılıklar devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde çoğu realist ve neorealist yazara göre, güvenlik konusunda ciddi bir değişim olmayacağını belirtmişlerdir. Realist ve neorealist yazarlar, 1991'de yapılan Körfez Savaşı, SSCB'de ayrılan ve bağımsız olan bazı yerler, eski Yugoslavya'nın dağılması, 2003'teki Irak Savaşı ve Ortadoğu'da devam eden savaş ve şiddet olaylar gibi sorunlar güvenlik ve güvensizlik durumunun sürekli devam ettiğini vurgulamaktalar (Baylis, 2008: 74). Ortadoğu'da meydana gelen savaşların devamı konusunda realist politikaların hem sahada hem de masada devam ettiğinin bir göstergesi olmaktadır. Bunlardan yola çıkarak İsrail-Filistin meselesinde olduğu gibi güvenlik bağlamında realist yaklaşımı devamlılık göstermektedir. Aynı şekilde 1958-1973 yılları arasında Mısır, realist ve güvenlikçi politikalar ile İsrail'e karşı savaş argümanını canlı tutmuştur.

Realizm yaklaşımı, bir ülkenin seçmesi gereken güvenlik stratejisini açıklamaya çalışmaktadır. Özellikle belirtmek gerekirse realizm bir ülkenin işbirliği mi yoksa rekabetçi güvenliği tercih etmesi mi gerekir? Güvenlik konusundaki rekabetçi yaklaşımı; silahlanma, ittifaklar kurma ve askeri güç kullanmayı hedeflemektedir. Realizm yaklaşımı, devletleri güç bağlamında güvenlik boyutuyla değerlendirmektedir. Realizmin uluslararası sitemine yaklaşımı güç (güvenlik) ve uluslararası anarşi perspektifine odaklanmaktadır. Güvenlik bağlamında realizmin en fazla vurgu yaptığı konu; ülkeler, rekabet ve savaşın sürekli olduğu uluslararası bir yapıda varlıklarını sürdürürler anlayışı olmaktadır (Glaser, 2017: 14-15). Realistlere (gerçekçiler) göre en temel olan ülkenin güvenliğidir ve ülkenin bekası için bir tehdidin oluşmamasıdır. Aynı şekilde realistlere göre askeri güç, ülkelerin dış politikasında ve güvenlik politikalarında en önemli unsur olmaktadır. Devletlerde oluşan tehdit olgusunun bertaraf edilmesinde ülkenin kendi askeri kapasitelerini artırmalarının gerektiğini vurgularlar. Realistler, güvenliği devlet odaklı düşündüklerinde güvenlik üzerindeki etkisi olan realizm yaklaşımı güç ve savaş üzerine odaklamıştır. Bunlar doğrultusunda realizme göre savaş

kaçınılmaz ve ülkeler her zaman savaşa hazırlıklı olmaları gerektiğine vurgu yaparlar. Realizm yaklaşımında her zaman “güvende olmama” ve “güvensizlik” durumu hâkim olmaktadır (Bayır, 2013: 176-177). Devletlerin sürekli silahlanması ve nükleer silaha sahip olma arayışları durumu da realist yaklaşımın belirttiği gibi ‘savaşa hazır ol’ ve ‘güvenlik’ endeksli politikalar olmaktadır.

Realistler, devletlerin rasyonel ve bütüncül varlıklar olduğunu ve ulusal gücün yükseltilmesi yeteneğine sahip olan tek aktör ulus devletler olduğunu benimsemişlerdir. Devamlı bir şekilde realistlerin belirttiği “ulusal güvenlik” stratejisi devletlerin güvenliğidir. Realistlerin bu ulusal güvenlik paradigması bireyin güvenliğini devletin güvenliğine dayandırmıştır. Yine aynı şekilde devletin güvenliğini ulusun/toplumun güvenliği ile aynı tutulmaktadır. Bu yüzden realizm yaklaşımın ön planda tuttuğu şey savaş ve çatışma durumudur. Böylelikle realizm yaklaşımı “güvensiz ortam” ideasını devamlı bir şekilde ileri sürmektedir (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 23). Realizmde güvenlik çıkmazı denen paradigma hayati bir önem taşımaktadır. Güvenlik çıkmazı, bir ülkenin kendi güvenliğini artırmak hasebiyle yarattığı askeri kuvvetler ve düşmana karşı saldırgan bir tavır takındığından dolayı ortaya çıkmaktadır. Böyle yapıldığı takdirde düşmanın gücü düşürülecek ve düşmanın güvenliğini zayıflatılacaktır (Glaser, 2017: 20). Bu anlayış dünyanın her yerinde karşılık bulmaktadır. Örneğin; Arap Baharı ile birlikte Doğu Akdeniz ülkeleri (Tunus, Mısır, Suriye ve Libya) ülke içindeki değişim/dönüşüm isteklerine bir beka ve güvenlik sorunu olarak algılanmalarından dolayı bu sosyal hareketlere realist bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu devletlerin oluşturdukları güvenlik çıkmazı ile saldırgan ve her yerde savaş tavrı hiç bitmeyecek acı ve travmalara neden olmuştur.

3.2.2. Liberalizm Yaklaşımı

Liberaller, realist düşünürlerden farklı olarak uluslararası ilişkileri ilerleme ve hedefe doğru bir değişim/dönüşüm için müsait bir ortam olarak görmektedirler. Liberalizm yaklaşımı, bireysel özgürlüğü her şeyin üzerinde algılayarak ülkelerin bu özgürlüğe zarar verebilme olasılığı kısıtlanmasının gerektiğini belirtmişlerdir. Liberaller, hukukun üstünlüğünü, liberal anayasal bir ülke, demokratik sorumluluk gibi ilkeleri savunurlar (Griffiths vd., 2011: 65). Liberalizm, feodal yapının yıkılmasıyla ve yıkıldığı mekânda piyasanın veya kapitalizmin toplumun ilerlemesinin bir ürünü olmuştur. İleriki süreçlerde liberalizm siyasi bir doktrin haline gelmiştir. Liberalizmin unsurlarından

bahsetmek gerekirse: bireycilik, özgürlük, akıl, eşitlik, hoşgörü, rıza ve anayasacılık olarak vurgulanmaktadır (Heywood, 2015: 71-73).

Liberalizm yaklaşımı, hiç olmadığı kadar iyimser bir yaklaşımdır. Yine aynı şekilde liberalizm, uluslararası aktörler içerisinde barışçıl bir dünya ve işbirliği ihtimali gibi konularda uluslararası politika, siyaset ve ekonomide oldukça iyimser bir yaklaşım içerisindedir. Liberallere göre barış ve güvenlik değerli olan durumlardır ve elde edilme durumu gittikçe artmaktadır. Liberalizm yaklaşımı, uluslararası politika hakkındaki tutumları ise daha güvenli bir seviyeye geleceğinden iyimser görüşleri bulunmaktadır. Liberaller, uluslararası siyaseti karşılıklı bağımlılık, güvenlik ve işbirliği gibi ilkeleri evirilen unsurlar olarak görmekteler. Liberalizm, uluslararası ilişkilerde devletleri önemli bir aktör görürken uluslararası örgütlere, hükümetler dışı uluslararası örgütlere ve uluslararası rejimlere de dikkat çekmiştir (Morgan, 2017: 29-30). Böylece uluslararası hukukun gelişmesi konusunda ise iyimser davranmışlardır. Bunlar doğrultusunda liberaller, realistlere göre daha iyimser olduklarında ve güvenlik kavramında da aynı durum söz konusudur. Liberal yaklaşımına göre; devletler ve diğer aktörler kendileri arasında güvenlik, sınır sorunu ve beka meselesi değil de daha çok uluslararası işbirliği ve barışçıl ilişkilere sahip olunmalıdır. Gittikçe küreselleşen dünyada realistler uluslararası ilişkiler kavramını kullanırken liberaller ise dünya siyaseti kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir (Viotti ve Kauppi, 2014: 33-34).

Liberal yaklaşımı hem güvenlik hem de diğer meselelerde iyimser bir tutum sergilemesinden dolayı uluslararası kurumların savaşları bitirebileceğini inanmasalar da ülkeler arasında daha iyi bir işbirliği sağlamasına katkıda bulunacaklarını savunmaktalar (Baylis, 2008: 78). İdealist (Liberalizm) yaklaşımının en önemli niteliği savaş ve kötü düşüşler sonrasında aranan umut arayışlarıyla beraber yükselişe ulaşmasıdır. Bunun ilk somut örneği Atina'nın çöküşü ile Aristo'nun düşüncesi görülmesi gibi, I. ve II. Dünya Savaşları sonrasındaki süreçte aranan barış arayışları olmuştur (Birdişli, 2011: 154). Aynı şekilde idealizm, Milletler Cemiyeti'nin uluslararası arenada düzeni sağlama umudu aşıladığında dolayı büyük bir destek toplamıştır (Baylis, 2008: 70).

Neo-Liberalist yaklaşım 1980'lerden itibaren gündeme gelmiş ve güvenliğin ülkelerin karşılıklı bağımlılık ve uluslararası hükümetlerden oluşan bir uluslararası sistem içerisinde destekleneceğini bildirirler. Bu yaklaşıma göre güvenlik "sıfır toplamı" bir ortam değildir. Bu ortamda demokrasi gelişmiş, askeri güç ve savaş etkisi azalmıştır. Bu

yaklaşım devlet dışı aktörlerin varlığını benimsemekte ve bunların varlığı nedeniyle ülkelerin yalnız başına uluslararası güvenliği sağlama durumları olmadıklarını dile getirirler. Ayrıca bu yaklaşım ulusal çıkarı gündemine almasıyla ulusal güvenlik meselesine de katkı sunmaktadır (Varlık, 2012: 9).

Liberalizm, savaşın kaçınılmaz olduğu görüşünü kabul etmez ve ulusal amaçların gerçekleştirilmesinde şiddetin ve kargaşa olmayan unsurları tercih etmiştir. Liberalizm yaklaşımına göre devletler kendi aralarında meydana gelecek olan savaş için hazırlıklar yapmamalıdır. Akabinde liberalizme göre teknik bir şekilde demokratik ülkeler çoğulcu güvenlik toplumu meydana getirmektedir. Liberalizm yaklaşımı hakkında yapılan bir başka analizine göre güvenliğin elde edilmesi için demokrasinin geliştirmesi gerektiğinin öncülüğünü yapmaktadır (Morgan, 2017: 34).

4. Uluslararası Uyuşmazlık Yöntemi olarak Camp David Anlaşması ve Anlaşmanın Güvenlik Boyutu

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümü konusunda farklı politikalar izlenilmektedir. Uyuşmazlıkların çözümünde sıkça başvurulan yöntem müzakere ve arabuluculuk olmaktadır. ABD, 1973’lerden itibaren hem Ortadoğu barışının tesisi hem İsrail’in güvenliğinin sağlanması hem de Sovyet Rusya’nın yayılmacı politikalarını engellemek için çok yönlü stratejik politikalar geliştirilmiştir. ABD, 1973 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra Mısır ve İsrail arasında süreklilik kazanan çatışma ve savaş halini sona erdirmek için diplomasi, müzakere ve arabuluculuk yöntemleri ile uluslararası uyuşmazlık haline gelen bu sorunu barışçıl yollarla çözülmesi için büyük bir irade ortaya koymuştur. ABD’nin ortaya koyduğu barışçıl irade müzakere ve diplomasi vasıtası ile şekillenmiştir. Moore’e göre “müzakere, önemli farklılıkların olmadığı meselelerde anlaşmaya varma veya uyuşmazlığın çözümünde kullanılan belirli iletişim ve pazarlık süreci olmaktadır” (Moore, 2016: 8). Böylece iki ülke arasında çok fazla farklılıkların olmadığından dolayı mekik diplomasisi ve müzakereler 1979 yılına kadar devam etmiş ve Camp David Anlaşması ile iki ülke arasındaki güvenlik sorunu barışçıl bir çözüme kavuşturulmuştur. Böylece realist güvenlik yaklaşımından vazgeçilmiş ve liberal güvenlik yaklaşımı doğrultusunda iyimser ve barışçıl bir politika takip edilmiştir.

4.1. Camp David Anlaşması ve Uluslararası Uyuşmazlık Çözümü

1948’den beri İsrail ile Araplar arasında dört büyük savaş yapılmıştır. İlk Arap-İsrail savaşı 1948’de meydana gelmiştir. İsrail, 1956’nin Ekim ve Kasım aylarında Fransızlar

ve İngilizlerle birlikte Mısır'ı yenilgiye uğratmış ve İsrail ülkesinin güney sınırı ile Süveyş Kanalı arasındaki çöl bölgesi olan Sina Yarımadası'nı da işgal etmiştir. Askeri açıdan üstün olmayan Mısır, diplomatik yollarla savaşı kazanmayı başarmış ve işgal edilen yerler Mısır'a geri verilmiştir. Haziran 1967'de İsrail ile Arap devletleri arasında Altı Gün Savaşı yapılmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail Devleti, Suriye ve Mısır'ın beklenilmeyen saldırısını engellemiştir. Bu savaşta İsrail tarafından Mısır'ın Sina Yarımadası ve Suriye'nin Golan Tepeleri işgal edilmiştir. Dahası, Ekim 1973'te Suriye ve Mısır İsrail'e karşı savaş ilan etmiş ve saldırıya geçmişlerdir. Altı yıl aradan sonra tekrardan Mısır önderliğinde Arap-İsrail savaşı başlamıştır. 1973 Arap-İsrail Savaşı olarak bilinen bu savaşta İsrail'in galibiyeti ile sona ermiştir (Davis, 1993: 18-19). Ortadoğu'da devam eden Arap-İsrail sorunu hem bölgesel dinamikleri hem de dünya siyasetini meşgul etmiştir. Arap-İsrail sorunu uluslararası uyuşmazlık haline gelmiş ve birden çok ülkenin dış politikasını etkilemiştir. Böylece Arap-İsrail Savaşı çok taraflı bir soruna dönüşmüştür. Uluslararası uyuşmazlık haline gelen Arap-İsrail savaşlarında Arapların liderliğini en güçlü ve en kalabalık nüfusa sahip olan devlet Mısır üstlenmiştir. Mısır önderliğinde Araplar İsrail'i yenilgiye uğratmak ve Filistin topraklarının özgürleştirilmesi için tüm imkânlarını seferber etmişlerdir. Son Arap-İsrail Savaşı olarak bilinen 1973'teki Savaşta Arapların mağlubiyeti ile Mısır, diplomatik yollarla barışın tesisi için ABD'nin önerisi ve girişimleri ile müzakere görüşmeleri kabul etmiş ve barış prosesine aktif bir şekilde katılmıştır (Armaoğlu, 2019; Bektaş, 1993).

1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra en fazla yıpranan ülke Mısır Devleti olmuştur. Araplar ve İsrail arasında yaşanan dört savaşta başat aktör Mısır olmuştur. Bu savaştan sonra ABD arabuluculuğunda Mısır ve İsrail arasında diplomatik ve siyasi yakınlaşma 1978'e kadar süren Ortadoğu Barış Süreci'nin önemli safhası olan Camp David Anlaşması sürecine girilmiştir (Erkmen, 2019: 3). ABD Başkanı Carter'ın iki haftadan fazla bir zaman diliminde arabuluculuk çabaları, İsrail ile Mısır arasında Mart 1979'da yapılan ve Ortadoğu'daki düşmanlık çemberini küçülten barış anlaşmasının önünü açmıştır (Black, 2013).

Arap-İsrail savaşları, Ortadoğu barışı için büyük bir risk ve handikap olmuştur ve bölgesel bir sorundan ziyade uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde üçüncü bir tarafın (Uluslararası hukuk kişileri) müdahil olması ile barış müzakerelerinin sağlıklı yürütülmesi açısından önemli olmaktadır. Bu

minvalde Mısır ile İsrail arasında Camp David Anlaşması'nın imzalanması ile uluslararası hukuk kişileri olan devletler irade ortaya koyduklarından dolayı uluslararası hukukun gereklilikleri de yerine getirilmiştir. Çakmak'a göre "Uluslararası hukuk, uluslar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve ulus-devletlerin de kurallarına tabi olduğu hukuk dalıdır"(Çakmak, 2014: 7-10). Böylece bu anlaşma ile iki ulus devlet arasındaki ilişkiler iyileştirilmiş ve her iki ülkenin güvenliği de sağlamıştır.

Uluslararası bir uyuşmazlığın çözümünde, önce adlaşmalar ve teamül kuralları uygulanır. Eğer ki bunlarda hüküm oluşmasa genel hukuk ilkelerinden yararlanma yoluna gidilir. Tekrardan hüküm yoksa yardımcı kaynaklar uygulanmaktadır (Rençber, 2018: 143). Uluslararası hukukun normları doğrultusunda ABD arabuluculuğu ile Mısır ve İsrail arasında anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma mekik diplomasisi, müzakere ve arabuluculuk yöntemleri kullanılmıştır. Camp David Anlaşması ile "İsrail'in meşruiyetine giden en önemli adım olmuştur. Böylece İsrail'in bölgede meşru bir aktör haline gelişinin başlangıcı olan Camp David Anlaşması 1979 yılında iki ülke arasında imzalanmıştır" (Mepa News, 2019).

4.2 Camp David Anlaşması'nın Uluslararası Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda geniş bir şekilde güvenlik ve güvenlik yaklaşımlarına değinilmiştir. Bu bölümde Camp David Anlaşması'nın uluslararası güvenlik boyutu kısaca değerlendirilmiştir. Güvenlik, küresel sistemde kendi kendine yetinmek olarak açıklanmaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası alanda yer edinmektir. Uluslararası ilişkilerin aktörü ve uluslararası hukukun süjesi (kişisi) olan devletler, güvenlik ile uluslararası sistemde varlığını devam ettirme, refahını yükseltmek ve kendi güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Viotti ve Kauppi, 2014: 17). Günümüzde "uluslararası güvenlik" teriminin kullanımı ve anlamı görece yeni olsa da, tarih boyunca insanların yaşam koşulları açısından önem arz eden konuları kapsamaktadır. Genel olarak istikrar ve özelde barış, tarih boyunca birçok kişinin özlemi olmuştur. Ne yazık ki, uzun süredir durum böyle değil, savaş her zaman insani dramı ve ciddi şekilde kötüleşen yaşam koşullarını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle savaş ve barışa veya uluslararası güvenliğe odaklanmanın büyük önem taşıdığı söylenebilir. Uluslararası güvenlik, içinde yaşadığımız dünyayı karakterize etmesi gereken bir kalite olarak büyük değer taşımaktadır (Heurlin ve Kristense, 2009: 173-174). Uluslararası güvenlik geniş perspektife sahip ve her sorunu güvenlik meselesi olarak nitelendirmektedir. Bunların

içerisinde çevre güvenliği, insani güvenlik, siber güvenlik ve askeri güvenlik gibi güvenlik meselelerini de kapsamaktadır. Diğer bir deyişle uluslararası güvenlik, küresel güvenlik olarak da bilinmektedir.

Uluslararası güvenlikteki yeni yapısal eğilimler çok yönlü ve çok boyutludur. Bunları anlamlandırma girişiminde, üç kavramsal mercek özellikle faydalı görünüyor: küreselleşme, insan güvenliği ve güvenlikleştirme olmaktadır (Le Gloannec vd., 2013: 4). İnsani güvenliğin en temel argümanı insan güvenliğinin sağlanması ve tehlikelere karşı korunma amacı taşımaktadır (Yenal, 2015: 245). Güvenlikleştirme kavramı, ‘‘Kopenhag Okulu’na göre herhangi bir mesele siyasi olmaktan çıkarılabilir, siyasileştirilebilir ya da güvenlikleştirilebilir’’ (Buzan et al, 1998: 23; Aktaran Emmers, 2017: 132-133). Böylece güvenlikleştirilen bir meselenin siyasi boyutu da ortadan kalkar. Küreselleşme ile güvenlik kavramı değişim/dönüşüm geçirerek bir meselenin ulusal güvenliği, uluslararası güvenliğe dönüşebilmektedir.

İdealist görüşe göre uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk ile küresel (uluslararası) güvenlikte barış sağlanabilir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batılı devletlerin öncülüğünde kurulan Milletler Cemiyeti (MC) ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Birleşmiş Milletler (BM) uluslararası barış ve güvenliğin tesisi için kurulmuştur. Uluslararası güvenliğin ve barışın teminatı olarak görülen BM, tüm organları ile çalışmakta ve her coğrafyada aktif olarak bulunmaktadır. Uluslararası güvenliğin ve huzurun tesisi konusunda BM’nin en etkili organı Güvenlik Konseyi olmaktadır. BM, ekonomi, çevre ve insan hakları hukuku alanlarda büyük başarılar elde etmiş ve küresel politikalar geliştirmektedir (Karabulut, 2014: 47-48). Genel hatlarıyla uluslararası güvenlik, uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk kişileri ve kaynakları ile sağlanmaktadır. Fakat Yılmaz’a göre ‘‘Uluslararası güvenliğin nasıl sürekli ve etkin bir şekilde sağlanacağı hala zor ve ucu açık bir tartışma alanıdır’’ (Yılmaz, 2017: 350).

Yukarıda değinilen uluslararası güvenlik açısından Mısır önderliğinde Arap-İsrail sorunu büyük bir önem arz etmektedir. Filistin topraklarında 1948’de İsrail’in kurulması ile Arap-İsrail savaşları süreklilik kazanmıştır. Arap-İsrail Savaşlarından sonra binlerce insan öldürülmüş ve milyonlarca insan yerinde edilmiştir. Böylece Ortadoğu’daki bu sorun hem katliamlarla hem de mülteci meseleleri ile küresel bir boyuta evrilmiştir. Uluslararası arenada büyük bir yankı uyandırılmış ve uluslararası güvenliğin teminatı olan BM Güvenlik Konseyi, uluslararası hukuk kişileri olan devletlerin çağrısıyla birden

çok oturum gerçekleştirilmiş ve bu mesele ile ilgi kararlar (242 ve 338 sayılı karar) almıştır. Hem İsrail hem de Arap devletleri BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını uygulamamışlar ve geniş çaplı çatışmalara devam etmişlerdir. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra ABD, arabuluculuk ve diplomasi ile Arapların liderlik konumunda olan Mısır ve İsrail arasında güvenliğin ve barışın sağlanması için aktif rol üstlenmiştir. ABD, bu diplomatik girişimini yaklaşık altı yıl devam ettirmiş ve taraflar (Mısır ve İsrail) arasında Camp David Anlaşması(ları) imzalatmıştır. Bu anlaşma ile Mısır ve İsrail arasında yaşanan çatışmalar sona ermiş ve ekonomik, siyasi ve diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir (Armaoğlu, 2019; Bektaş, 1993). Bu anlaşma ile kısa vadede Ortadoğu özelinde uluslararası güvenlik ve barış tesis edilmiştir.

Devletlerin uluslararası güvenlik meselelerindeki çıkar odaklı çözüm önerileri aynı şekilde uluslararası örgütler açısından da önemli olmuştur. Uluslararası güvenliğin sağlanması için uluslararası örgütler aktif olarak görev üstlenirler ya da görüş bildirmektedirler. Arap-İsrail çatışmasının çözümü Avrupa Birliği'nin (AB) temel çıkarlarından biridir. AB'nin hedefi, bağımsız, demokratik, yaşayabilir ve bitişik bir Filistin devletinin İsrail ve diğer komşularıyla barış ve güvenlik içinde yan yana yaşadığı iki devletli bir çözümdür. Böylece AB, Orta Doğu konusundaki politikasını bir dizi üst düzey basın açıklamalarıyla yapmıştır. 1980 Venedik Deklarasyonu, İsrail de dâhil olmak üzere bölgedeki tüm devletler için güvenlik ve var olma hakkını ve Filistin halkının meşru haklarını yerine getirme ihtiyacını tanımıştır (European Union External Action Service, 2021). Bu minvalde Ortadoğu'da güvenlik ve barış ortamının sağlanması için çok taraflı uluslararası örgütler ve devletler diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Mısır ve İsrail arasındaki uyuşmazlıklar çözümünde Camp David Anlaşması başarıya ulaşmış, fakat İsrail ile diğer Arap devletleri arasındaki düşmanlık devam etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

CAMP DAVID ANLAŞMASI'NA GİDEN SÜREÇ VE ULUSLARARASI DİNAMİKLER

Birinci bölüm olarak uluslararası hukuk, uyuşmazlıkların çözümü ve güvenlik kurumsal çerçevesi tüm ayrıntıları ile açıklanmıştır. İkinci bölümde uluslararası hukuk, güvenlik ve çatışma çözümü açısından Camp David'e giden süreç ve uluslararası dinamikler mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda Camp David anlaşması/anlaşmalarının uluslararası ilişkileri etkileyen ve çok taraflı bir anlaşma olduğundan dolayı hem uluslararası hukukta hem güvenlik politikalarında hem de çatışma çözümü meselelerinde büyük bir öneme sahiptir. Böylece ikinci bölümde meselenin anlaşılması için tüm ayrıntıları ile Camp David Anlaşması'na giden süreç ve uluslararası dinamikler açıklanmıştır.

1. Camp David Anlaşması'na Taraf Olan Ülkelerin Dönemsel Dış Politika

Konumu

Camp David Anlaşması'na giden sürece ve uluslararası dinamiklere değinilmeden, bu anlaşmaya taraf olan Mısır, İsrail ve ABD'nin dönemsel dış politikalarını analiz etmekte fayda vardır. Bu minvalde bu üç ülkenin Camp David Anlaşması'na giden süreçte aktif dış politikalarındaki değişim ve dönüşümleri stratejik ve güvenlik boyutları doğrultusunda kısaca incelenmiştir.

1.1. Mısır

Mısır, Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde uzun bir süre kalmıştır ve Osmanlı'nın son dönemlerinde siyasi istikrarsızlığın olduğu bir bölge olmuştur. Mısır, Osmanlı'dan sonra İngilizlerin sömürgesi ve egemenliği altına girmiştir. İngilizlerin egemenliğinden sonra bağımsız olan Mısır, milliyetçiliğin en yoğun olduğu yerlerden birisi olduğu için yabancı ülkelerin nüfuz ettiği bir ülke olmuştur. Mısır'ı 1952'den sonra yöneten Nasır, milliyetçi politikalar ile iç ve dış politikada büyük bir etki yaratmıştır. Nasır'ın ölümünden sonra başa gelen Sedat ve Mübarek yönetimleri ABD ile yakınlaşmış ve ABD'nin Arap baharına kadar bölgedeki etkinliği devam etmiştir (Behçet, 2019: 304). Mısır, Arap coğrafyasında en fazla nüfusa sahip olmakta ve 2021'de Mısır'ın nüfusu 103,5 milyon olarak tahmin edilmektedir (Sputnik, 2021). Mısır'ın büyük nüfusu ve büyük bir toprak parçasını kaplamasıyla bölgede önemli bir aktör olmaktadır.

Mısır, 1922’de İngiltere’den bağımsızlığını ilan etmiş ve monarşi ile yönetilmiştir. Mısır’da 1952’de Hür Subaylar darbesi yapılmış ve 1953’te ülke yönetimi monarşiden cumhuriyete geçilmiştir. Mısır, 1948’den sonra Filistin meselesinin liderliğini üstlenmiş ve dış politikasında da Sovyet Rusya ile müttefik olmuştur. Mısır’ın dış politikası İsrail ile düşman ve İsrail karşı tüm savaşlarda yer almıştır. 1973’ten sonra Mısır’ın dış politikası radikal bir şekilde değişmiştir. Mısır’ın 1973’ten sonra İsrail ile barışma arzusu ve ABD ile yakınlaşma politikası bölgedeki konumunu zayıflatmış ve uluslararası arena ise büyük bir sempati yakalamıştır (Armaoğlu, 2019). İki ülke arasındaki bu yakınlaşma ile 1979 Camp David Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma sonrasında ABD’nin Ortadoğu’daki en büyük müttefiği Mısır olmuştur. Sonraki aşamalarda geniş bir şekilde Mısır’ın siyasal, ekonomik ve askeri ilişkilerine değinilmiştir.

1.2. İsrail

20. yüzyılın başlarından itibaren Yahudi göçleri Filistin topraklarında sürekli artış göstermiş ve 1948’de İsrail Devleti kurulmuştur. İsrail Devleti’nin Filistin topraklarında kurulması ile Batılı devletlerin İsrail’e hem ekonomik hem de askeri destekleri olmuştur. İsrail’in kurulması ile Ortadoğu’da güvenlik ve istikrarsızlık sürekli baş göstermiştir. Bu durum en önemli nedeni Filistin topraklarının çoğunun satın alınması ve ele geçirmesi olmuştur. İsrail’in kurulmasına karşı Filistin halkı ve Arap devletleri İsrail’i işgalci görmüş ve İsrail’e karşı savaşmaya başlamışlardır. Arap ülkelerinin tümü 1948’den 1979’a kadar İsrail’in varlığını tanımamış ve düşman olarak görmüştür. Böylece Arap devletlerin düşmanlığına karşı İsrail’i destekleyen en büyük ülke ABD olmuştur. ABD, İsrail’in varlığını uluslararası arenada meşruiyet kazanmasına yardımcı olmuş ve askeri yardımlar sağlamıştır. Bu minvalde İsrail’in dış politikasında ABD’nin desteği hız kazanmıştır. ABD, İsrail’in güvenlik ve istikrarı için tüm imkânlarını seferber etmiştir (Canikoğlu, 2005: 204). ABD, İsrail’in güvenliğini sağlamak için ilk aşamada Mısır ile diplomasi yürütmüş ve iki ülkenin barışı için başarılı diplomatik süreçler gerçekleştirmiştir.

1948’de İsrail’in kurulması sonrasında Arap devletleri İsrail’e saldırmış ve İsrail’in galibiyeti ile savaş bitmiştir (Armaoğlu, 2019: 99). Bundan sonra İsrail, Arap devletlerin saldırılarını püskürtmek için dönemsel dış politikasında Batılı devletlerin desteğini almış ve hem ekonomisini hem de silah sanayisini güçlendirmiştir. İsrail’in dış politikasındaki Batılı devletlerin desteğinin en önemli nedeni; İsrail’in Ortadoğu’da az

bir nüfusa sahip olması ve bölgede yalnız bir ülke olarak uzun yıllar varlığını devam ettirmesini sağlamayı amaçlamışlardır.

İsrail'in dış politikasında milli, bölgesel ve uluslararası hedefleri bulunmaktadır. Bunlarla birlikte İsrail'in dış politikasında inanç ve ideoloji belirleyici olmuştur. İsrail'in realist güvenlikçi politikaları süreklilik gösterdiğinden dolayı zaman zaman evrensel istikrarsızlığa da neden olmuştur (Orallı, 2005: 1) ve İsrail, kimi zaman uluslararası hukuk normlarını ve insan haklarını da ihlal etmiştir.

Ayrıca Yahudiler, Filistin'e çok az bir nüfus ile göç etmiş ve İsrail'in kurulması ile Yahudi nüfusu büyük bir artış göstermiştir. 2021 yılı itibari ile İsrail'in nüfusu yaklaşık 9,5 milyon olmuştur. İsrail nüfusunun yüzde 74'ü Yahudi, yüzde 21'i Arap ve yüzde 5'i de diğer milletlerden oluşmaktadır (Staff, 2021). Sonraki aşamalarda geniş bir şekilde İsrail Devleti'nin siyasal, ekonomik ve askeri ilişkilerine değinilmiştir.

1.3. ABD

ABD, hem coğrafi hem siyasi hem de ekonomik olarak önemli bir konuma sahiptir. ABD'nin stratejik konumu uluslararası ilişkilerde ve küresel siyasette etkili olmuştur. ABD, elli eyalet ve bir federal bölgeye ayrılmıştır. ABD'nin başkenti Washington D.C. olmaktadır. ABD'nin Alaska ve Hawaii eyaletleri, ülke ile bitişik bir sınırı paylaşmayan tek eyaletlerdir. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olan ABD, hiçbir deniz aşırı bölgeyi hariç, eyaletler ve federal bölge dâhil olmak üzere toplam 3.794.100 mil karelik (9.826.675 km²) bir alanı kaplamaktadır. ABD, tarihsel olarak tüm dünyada göçmenleri kucakladığı için çok kültürlü bir ülkedir. Aynı zamanda zengin doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik rezervine sahiptir. Üstelik ABD, dünya çapındaki turistler için en çok tercih edilen ülkelerden biridir (Maps of World, 2020). ABD, 330 milyon üzerinde bir nüfusa sahip ve ülkenin nüfusu önceki yıllara göre sürekli artmıştır. ABD'nin en kalabalık eyaleti yaklaşık 40 milyon olan California olmaktadır (United State Census Bureau, 2021).

ABD, büyük bir ülke ve hegemonik bir güç olmasıyla Ortadoğu'da etkili bir aktör konumundadır. ABD, İsrail'in kurulması ile İsrail'i ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur. İsrail'in bağımsızlığına ve güvenliğine önem veren ABD, bölgesel ve uluslararası arenada İsrail'in lehine karar almış ve politikalar geliştirmiştir. Ortadoğu'daki İsrail varlığının en büyük destekçisi ABD olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler süreklilik göstermiştir. İsrail ile Arap ülkeleri arasında dört tane büyük savaş

yapılmış ve her savaşta Arap devletlerinin liderliğini Mısır yapmış ve İsrail'e karşı sert güç olmuştur. Böylece ABD'nin Ortadoğu'daki dış politikası, İsrail'in güvenliğini sağlamak ve Ortadoğu'daki konumunu güçlendirmek için Araplar ile İsrail arasında diplomatik ve siyasi ilişkileri geliştirmeyi amaçlamıştır. Geçmişten günümüze ABD'nin Arap devletleri ile İsrail arasındaki yoğun diplomasisi peyder pey şeklinde devam etmiştir. Böylece ABD, "adım adım diplomasi" ile önce İsrail-Mısır barışını sağlamıştır (Armaoğlu, 2019). Daha sonrasında İsrail-Ürdün, İsrail-Filistin (kısa sürmüş) ve son olarak da İsrail-BAE-Bahreyn barışını tesis etmiştir. ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli dış politikalarından biri İsrail'in güvenliği ve istikrarı olmuştur. Bu minvalde ABD, diplomasi ve uyuşmazlıkların çözümü için barışçıl yollara başvurmuş ve başarı da elde etmiştir.

2. İsrail'in Kuruluşu ve Mısır Önderliğinde 1948 Arap-İsrail Savaşı

İsrail ile Mısır arasındaki düşmanlık hukukunu ve sonrasında gelişen barış sürecini anlamak için meselenin tüm ayrıntılarını incelemekte fayda vardır. Bu yüzden iki ülke arasındaki meselenin başlangıcı olan Filistin topraklarına Yahudi göçü, İsrail Kuruluşu ve 1948 Arap-İsrail Savaşı kısaca analiz edilmiştir.

2.1. Filistin Topraklarına Yahudi Göçü ve Filistin'in Direnme Mücadelesi

Osmanlı Devleti'ne ait Ortadoğu toprakları, 16 Mayıs 1916'da İngilizler ve Fransızlar tarafından imzalanan Sykes-Picot Anlaşması ile paylaşılmış ve gizli bir anlaşma niteliği taşımıştır. Bu gizli anlaşma, İngilizler adına Mark Sykes ile Fransızlar adına da Georges Picot imzalanmıştır. Bu gizli anlaşma ile İngilizler; Ürdün, Kuzey Filistin ve Irak'ı, Fransızlar ise Kilikya, Suriye, Lübnan ve Musul'u ele geçirmiştir. Osmanlı'ya ait olan en önemli bölge ise Filistin'in kalan bölgesi olmuştur. Bu bölgenin geleceği de uluslararası statüsü olan ve sınırları belli olmayan bir Arap devletinin kurulması doğrultusunda planlanmıştır (Sander, 2015: 382). Daha sonra bu gizli anlaşma ile Ortadoğu toprakları dönemin emperyalist ülkeleri tarafından sömürgeler haline getirilmiştir.

Filistin, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra uzun yıllar İngiltere'nin hâkimiyeti altına kalmıştır. Milletler Cemiyeti tarafından da İngiltere'nin manda rejimi olarak tanınan Filistin, günümüzde Ürdün, Filistin ve İsrail sınırları içerisinde belli bölgeleri kapsamaktadır. 1922'den itibaren İngiltere'nin sömürgesi olan Filistin, İngiltere tarafından Ürdün ile mutlak olan sınırlar ile ayrılmıştır. Filistin toprakları, genel bir

kabule dayandırılmaktadır. Bu kabul gereği Filistin toprakları “Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri arasında kalan bölge” olarak kabul edilmiştir (Armaoğlu, 2019: 15-16). Başka bir kabule göre ise Suriye’nin güney bölgesi olarak bilenen Bilad-i Şam’a Filistin adı verilmiştir. Fakat tam anlamıyla Filistin adında bir ülkenin varlığı söz konusu olmadığından dolayı siyasi anlamda sınırları açığa çıkarılmamıştır (Dağ, 2013: 63).

19.yüzyılın ortasından itibaren Avrupa’da milliyetçilik akımı başlamış ve bütün dünyada büyük bir yankı uyandırılmıştır. Milliyetçilik akımının başını çeken ülkeler Almanya ve Fransa olmuştur. Avrupa’nın hemen hemen her yerine dağılan Yahudiler milliyetçilik akımından en çok etkilenen millet olmuştur. Yahudiler milliyetçilik akımından “kültürel-din” şeklinde etkilenmiştir. Bu durumun bir nedeni kendilerine ait bir ülkeleri olmaması ve diğer bir nedeni ise kendi kültürlerini yeni araştırıp ve benimsemeleri olmuştur. Yahudilerin kendi benliklerin araştırmalarında; “Milli duyguların uyanması ve Zion’a Kudüs şehrinin kurduğu ve İbrani Kralı Süleyman’ın kutsal mabedi yaptırdığı” anlayışını benimsemişlerdir. Bu anlayış ile Avrupa’da başlayan milliyetçilik akımı ile Siyonizm doğmaya başlamıştır. (Armaoğlu, 2019: 23). Yahudilerin dünyanın her tarafına dağılmasıyla ve Avrupa’da hızlanan milliyetçilik akımı ile Yahudileri tek çatı altında toplanma düşüncesi önem kazanmıştır. Bu düşünce doğrultusunda milli bir şuur ya da Siyonizm hareketinin doğuşu olarak açıklanmaktadır. Yahudilerin milliyetçilik furyasına kapılması durumu ise kötü hadiseleri de beraberinde getirmiştir. Bu kötü hadiselerden en önemlisi Avrupa’da meydana gelen Yahudi karşıtlığı (anti-semitizm) olmuştur. Adolf Hitler tarafından bir milyondan fazla Yahudi’nin öldürmesi ve büyük fırınlarda yakılması gibi kötü olaylar yaşanmıştır. Bu kötü olaylar ve Yahudi aleyhtarlığı neticesinde dünyadaki tüm Yahudilerin milliyetçilik duygularını kamçılanmış ve Filistin topraklarına göçü teşvik ettirmiştir (Bektaş, 1993: 272).

Yahudi göçü meselesinin mihenk taşı 19. yüzyılda başlayan milliyetçilik akımı ile başlamamıştır. Yahudi karşıtlığı meselesinin tarihi kökenleri 1881’e kadar gitmektedir ve bu tarihte Rusya’da Yahudi katliamı yaşanmıştır. Bu katliam ile birlikte tüm dünyada düzensiz bir şekilde yaşayan Yahudilerin bir yerde toplanmaları ve orasını yurt edinmeleri fikri tartışılmıştır. Nihai sonuç ise Yahudilerin dünyaya dağıldıkları coğrafya olan Filistin topraklarına geri dönüş olmuştur (Dağ, 2013: 63). Siyonizm’in başlangıcı ve göç: modern, milli fikirli Yahudi göçünün başlangıcı, modern Siyonist hareketin

temeliyle aynı zamana denk gelir. Siyasi bir hareket olarak Siyonizm, geleneksel olarak 1882'ye tarihlenir (CJPME, 2013). Yahudi düşmanlığı sonrasında Yahudilerin dünya çapında teşkilatlanmasını sağlayan Theodor Herzl olmuştur (Armaoğlu, 2019: 27). Theodor Herzl, Yahudilerin bir devlet kurması gerektiğini ve önemli planlar hazırlayarak bunları 1886'da bir kitapta toplayıp yayınlamıştır. Bu kitabın yayından sonra teşkilatlarda ve kongrelerde Yahudi devleti kurma fikri ve gerekli planlar geliştirilmiştir (Dağ, 2013: 63). Bu gelişmeler doğrultusunda 1897 yılında Theodor Herzl önderliğinde ilk Siyonizm kongresi yapılmıştır. Bu kongreden sonra Yahudiler Filistin topraklarına yayılmış ve Arap halkından toprak satın almışlardır (İbas, 2005: 58). Bu tarihten sonra dünyanın her yerinde dağınık bir şekilde yaşayan Yahudiler hızlı bir şekilde Filistin topraklarına göç etmişler. Fakat yukarıda da belirttiği gibi Adolf Hitler'in zulmünden sonra bu göçler hızlı bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Filistin, İngiltere'nin yönetiminde bir manda rejimi olarak kalması, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin yıkılma süreci ile ilişkilidir. Bu süreçte Filistin toprakları İngilizlerin sömürgesi olmuştur. Bu süreçten sonra Filistin topraklarına Yahudi göçü hızlanmıştır. Yahudilerin toprak satın alma ve devamlı göç politikaları Arap-Yahudi çatışmalarına neden olmuştur. Bu aşamalardan sonra Siyonizm'e karşı Arapların politikası ise direnme ve topraklarını savunma mücadelesi başat rol oynamıştır (Armaoğlu, 2019: 37-38). Bu direnme mücadelesi bölgesel bir mesele iken uluslararası bir boyut haline gelmiştir. Bundan dolayı direnme mücadelesi, uluslararası hukukta meşru olmuştur ve Filistin topraklarının güvenlik boyutu realist bir yaklaşıma dönüşmüştür.

Yahudilerin kitleler halinde Filistin topraklarına göç etmesini sağlayan en büyük gelişme İngiltere tarafından yayınlanan ve Yahudilerin bir yurt sahip olmasını amaçlayan 1917 Balfour Deklarasyonu olmuştur. İngiltere Balfour Deklarasyonu Mekke Şerifi Hüseyin'e bildirmiştir (Armaoğlu, 2019: 41). İngiltere'nin bu tutumu bir yandan Yahudilerin taleplerini sağlamak diğer yandan da Araplarla olan ilişkilerin sekteye uğramamasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Yenal, 2015: 122). **Canadians for Justice and Peace in the Middle East (CJPME)** dergisinde Balfour Deklarasyonunun önemi şu şekilde belirtilmiştir: Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu dağılmasından sonra Filistin İngiliz mandası altına girmiştir. İngiltere, Filistin'de bir Yahudi ulusal vatani kurulmasından yana olmuştur. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour, 1917'de yazdığı bir mektupta, "... Filistin'deki Yahudi

olmayan toplulukların medeni ve dini haklarına zarar verebilecek hiçbir şey yapılmayacağı” belirtmiştir. Balfour Deklarasyonu, Yahudi göçü için yasal bir temel oluşturmuş ve böylece göçleri teşvik etmiştir (CJPME, 2013). Bunlar ışığında İngilizler 1917 Balfour Deklarasyonu ile İsrail’in Filistin’de tarihi bağına güçlendirmesi ve bir Yahudi yurdu oluşturma amacı taşımıştır (Yenal, 2015: 124). İngiltere’nin bu girişimi, Amerika’nın sempatisini ve İngiliz-Alman savaşında ABD’nin desteğini almak istemiştir. Şubat 1918’de Fransa, hemen ardında İtalya ve Ekim 1918’de ABD Başkanı Wilson, Balfour Deklarasyonu’nu desteklemiştir. Bu tür bir mektubun yazılmasından kaynaklı dört tane Arap-İsrail savaşı yaşanmış ve çatışmaların çıkış noktası olmuştur (Sander, 2015: 383-384).

Filistin topraklarına Yahudi göçü 19.yüzyılda başlamış ve 1917 Balfour Deklarasyonu’dan sonra Yahudi göçü artmıştır. Daha sonrasında Almanya’da iktidara gelen Adolf Hitler, Yahudilere karşı soykırımda bulunmuş ve Filistin’e Yahudi göçü gittikçe artış göstermiştir. Filistin topraklarına yapılan bu göçler bir Siyonist projesi olarak planlanmış ve İngilizler kontrolünde gerçekleşmiştir. Filistin topraklarında yaşayan halkın nüfus sayımını 1922’de yapan İngilizler, Filistin’deki Yahudi nüfusu toplam nüfusun yüzde 11’ini kapsamıştır. 1937’e kadar bölgeye 300 binden fazla Yahudi göçmen yerleşmiştir. Filistin topraklarında artan Yahudi göçleri ile Arap-İsrail çatışmaları zirveye çıkmıştır. Yahudiler, 1933-1948 yılları arasında Nazilerin uyguladıkları soykırımdan kaçmak istemişlerdir. Fakat bu tarihler arasındaki zaman diliminde İngilizler, Filistin topraklarına göçü sınırlandırmıştır. Yahudiler, Nazi toplama kamplarında kaçmak için illegal bir şekilde Filistin topraklarına göç etmişler ve bu sayı yaklaşık olarak 153 bin olmuştur (Kızıloğlu, 2012: 51-52). Bu göçlere karşı Filistin halkı Yahudilerin topraklarını ele geçireceğinden dolayı direnme mücadelesini yaparlar. Bu direnme mücadelesinde hem Filistinler hem de Yahudiler büyük bir darbe almıştır.

Filistinlilerin direnme mücadelesi verdiği çok fazla sıcak ve şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Örneğin; 1929 yılında iki düşman halk arasında yaşanan çatışmalarda 133 Yahudi ve 110 Filistinli öldürülmüştür (İbas, 2005: 61). Filistin’e göçün önüne geçilmemesinden dolayı sürekli Filistin’de Yahudi nüfusu artmıştır. “Yahudilerin toprak satın almaları ve bu toprakları tarım ile yerleşim alanlarına çevrilmiştir.” Bu hadiseler doğrultusunda uluslararası arenada Filistin’e Yahudi göçün önüne geçilmesinden kaynaklı bir direnme mücadelesine dönüşmüştür. Böylece Arap-Yahudi çatışmalarında

büyük can kayıpları olmuştur. Filistin topraklarının güvenlik boyutu bir beka meselesi haline gelmiştir ve uluslararası hukukta da meşru bir hak olarak görülmüştür.

2.2. İsrail'in Kurulması ve 1948 Arap-İsrail Savaşı

Yahudilerin Batı ülkelerinde uğradıkları zulüm ve soykırımlar neticesinde dünya genelinde bir ulusal uyanış projesi ile Yahudiler, Filistin topraklarına legal ve illegal bir şekilde göç etmişlerdir. Yahudiler, dünya gelinde sahip oldukları mağduriyetle kendilerine “ortak bir vatan kurma” arayışına girmişlerdir. Yahudilerin bu arayışı ve sürekli Filistin’e göç etmelerinden kaynaklı olarak Ortadoğu barışı ve huzurunu da tehlikeye girmesine neden olmuşlardır. İsrail Devleti’nin kurulmasından birkaç yıl önce Arap-Yahudi çatışmaları şiddetlenmiş ve Yahudiler, “Araplardan satın aldıkları toprakları” ve sürekli artan nüfus artışları ile bağımsız bir İsrail devletini ilan etmeleri kararlaştırılmıştır.

Filistin toprakları, İngiliz manda rejimi olduğunda dolayı Yahudi göçü kimi zaman İngilizlerin izni ile kimi zaman da Filistinlilerin baskısı ile İngilizler, Yahudi göçüne kısıtlamalar getirmiştir. Yahudi-Filistin çatışmalarında doğal olarak İngiltere etkilenmiş ve güvenlik güçlerinden de kimi zaman büyük kayıplar yaşanmıştır. Armaoğlu’na göre İngiltere’den farklı olarak ABD, Filistin meselesinde Yahudi göçüne razı gelmiştir. Fakat ABD, pragmatist politikalar izleyerek Ortadoğu’daki petrol kaynakları ve stratejik menfaatler bağlamında Yahudi davasında değil de Arapların görüş ve uyarılarına önem vermiştir (Armaoğlu, 2019: 80). ABD’nin bu pragmatist politikası, tarihsel süreçlerden günümüze kadar Ortadoğu’nun konumu ve stratejik öneminin ilgi odağı olmuştur ve dünya hegemonyasında büyük bir önem arz etmiştir (Erdem ve Erdem, 2013: 219). Ancak daha sonraki süreçlerde bağımsız İsrail, ABD’nin stratejik müttefiki olmuştur. Ancak bağımsız İsrail Devleti, uluslararası arenada ABD için büyük problemleri de beraberinde getirmiştir. Batı’da, özellikle Avrupa’da İsrail’e karşı düşmanlık artmıştır. Bu durumda İsrail, önemli müttefiki ABD tarafından giderek stratejik bir yük olarak görülmüştür (Slavin, 2010: 24).

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, Yahudiler arasında Siyonizm olarak bilinen organize bir dini ve siyasi hareket ortaya çıkmıştır. Siyonistler, Filistin’de yeniden bir Yahudi vatanı kurmak isterler. Çok sayıda Yahudi eski kutsal topraklara göç eder ve yerleşim yerleri inşa ederler. Avrupa’da ve başka yerlerde yaşayan birçok Yahudi, Nazi döneminde zulüm görmekten korkarak Filistin’e göç ederler ve Siyonizm’i

benimserler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Siyonist hareketin üyeleri öncelikle bağımsız bir Yahudi devleti kurmaya odaklanmışlardır. Filistin'deki Araplar Siyonizm hareketine karşı direnirler ve iki grup arasındaki gerilim devam etmiştir. Sonuç olarak da bir Arap milliyetçi hareket ortaya çıkmıştır. BM, 1947'de Filistin'i Yahudi ve Arap devletine bölme planını onaylamış, ancak Araplar bu bölme planını kabul etmemiştir. Bu gelişmelerden sonra İsrail, Mayıs 1948'de başbakan olarak Yahudi Ajansı başkanı David Ben-Gurion ile resmi olarak bağımsız bir devlet ilan etmiştir. (History, 2019). İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşan parlamenter bir demokrasi devleti olarak kendini tanımlamıştır (CNN, 2020).

1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra, Yahudi göçüne getirilen tüm sınırlamalar kaldırılmış ve bu da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir göçmen ve yerinden edilmiş insan akışını tetiklemiştir. İsrail Devleti, herhangi bir Yahudi'nin İsrail'e göç etme hakkına sahip olduğu Dönüş Yasası'nı da kabul etmiştir (CJPME, 2013). Bağımsız İsrail Devleti'ne (Israel Independence), Dönüş Yasası ile Doğu Avrupa, Arap devletleri ve Batı Asya devletlerinde yaklaşık 500 bin Yahudi, İsrail'e göç etmiştir. Yemen'de 49 bin Yahudi uçaklarla İsrail'e taşınmış, Irak'tan 114 bin ve İran'dan da 30 bin Yahudi İsrail'e getirilmiştir (Kızıloğlu, 2012: 52). İsrail'in bu göç politikası kendi meşruiyetini uluslararası arenada kabul ettirmek ve uluslararası hukukun bir kişisi olmak için çalışmıştır. Diğer taraftan İsrail, nüfusunu artırarak Arap komşuları ile yaşadıkları çatışmalara karşı realist bir güvenlik politikası ile kendi sınırlarını korumak ve genişletmek arayışı içinde olmuştur.

14 Mayıs 1948'de, Filistin üzerindeki İngiliz Mandasının sona erdiği gün, Yahudi Halk Konseyi, İsrail Devleti'nin kuruluşunu ve bağımsızlığını ilan eden bir bildiriye resmen onaylamıştır. ABD, İsrail'in bağımsızlığın ilanından hemen sonra fiili tanıma hakkı verdiğinde, İsrail'i tanıyan ilk ülke ABD olmuştur. Üç gün sonra, SSCB İsrail'i hukuki (de-jure) olarak tanımıştır (Israel Ministry of Foreign Affairs, 1948). İsrail'in kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra, 11 Mayıs 1949'da İsrail, Birleşmiş Milletler'in 59. üyesi olarak kabul edilmiştir. BM'nin 193 üye devletinden en az 164'ü ve en son 2020'de Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn ile birlikte İsrail'i resmen tanımışlardır. Çoğu Arap/ Müslüman ülkeleri, İsrail'i hiç tanımamıştır. İsrail'i, Türkiye 28 Mart 1949'da ve Mısır ise 26 Mart 1979'da tanımıştır (Jewish Virtual Library, 2020). İsrail'in kurulmasından hemen sonra Arap ülkeleri bu durumu kabullenmemiş ve

İsrail'e karşı savaş ilan etmişlerdir (Armaoğlu, 2019). Şekil 1'de İsrail'e karşı savaşan Arap devletleri belirtilmiş ve üç taraftan İsrail'in etrafını sarmışlardır

Şekil 1: 1948 Arap-İsrail Savaşı

Kaynak: TRT World, 14 Mayıs 2018

Şekil 1'de belirtildiği gibi İsrail Devleti, bağımsızlığını ilan ettikten sonra aynı gün içerisinde Arap Devletleri; Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak tarafından İsrail'e savaş açarlar ve üç taraftan Filistin topraklarına girmeye çalışırlar. Bu savaş 1948 Arap-İsrail Savaşı olarak tarihe geçmiştir. Bu savaşın nihai amacı İsrail'i Filistin topraklarından çıkarmak ve bağımsız bir Filistin Arap Devleti'ni kurmak olmuştur (TRT World, 2018). Araplar ile İsrailler arasında yaşanan 1948 savaşı bölgenin barışını ve huzurunu olumsuz yönde etkilemiştir.

İsrail'in bağımsızlığını ilan ettikten sonra yukardaki beş Arap ülkesi 50 bin askeri kuvvetle ve ağır silahlarla İsrail'e saldırmışlardır. Fakat bu askeri kuvvetler iyi eğitilmemiştir. İsrail için korkulacak ve güçlü askeri kuvvet Ürdün'ün Arap Lejyonu ve sayılar 75 bin olmuştur. Savaşın başlamasıyla Mısır askeri kuvvetleri Gazze ve Birüssebi'yi kontrolleri altına almışlardır. Ürdün, Eski Kudüs olan ve nüfusu çoğunluğu Arap olan Doğu Kudüs'ü ele geçirmiş ve Ürdün Kralı Abdullah Doğu Kudüs'e geçerek Hz. Ömer Camisi'nde namaza durmuştur. Kısa bir süre sonra hava üstünlüğünü İsrail ele geçirmiş ve saldırı devlet konumuna geçmiştir (Armaoğlu, 2019: 100-101). İsrail'in

hava üstünlüğünü ele geçirmesi ile kısa bir süre sonra savaş İsrail'in lehine gelişmiştir. Bu savaştan sonra Filistin'in 26 bin km'lik toprağının 20 bin km'lik toprağı İsrail ele geçirmiştir ve BM'nin İsrail toprağı olarak kabul ettiğinin çok üzerinde olmuştur. Akabinde İsrail, uluslararası bir bölge konumunda olan Kudüs'ün belirli yerlerini de işgal etmiştir (Bektaş, 1993: 274-275). Savaş uzun bir süre devam etmiştir ve büyük ülkelerin araya girmesi ile BM aracılığıyla tüm taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir. (İbas, 2005: 66). BM'nin ateşkes kararından sonra Şekil 2'de İsrail'in 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda işgal ettiği Filistin toprakları belirtilmiş ve tahlil edilmiştir.

Şekil 2: 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'in İşgal Ettiği Topraklar

Kaynak: TRT World, 14 Mayıs 2018

Şekil 2'de anlaşılabacağı gibi 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Filistin topraklarının % 78'i İsrail tarafından kontrol edilmiştir. Şiddetli çatışmaların sonunda kimi kaynaklara göre 700 bin (TRT World, 2018) kimi kaynaklara göre ise 900 bin Filistinli komşu ülkelere sığınmıştır. Yaşanan bu çetin savaşta etkilenen Filistin halkı, savaşın yarattığı yoksulluk ve can kayıplarıyla komşu ülkelere göç etmeleri durumu ise “Filistinli Mülteciler Sorunu” bölgesel iken uluslararası bir meseleye dönüşmüştür. Filistin halkının savaştan dolayı topraklarından göç etmelerinden sonra İsrail Devleti, göçlerle boşalan toprakları Yahudilerle doldurmuştur. Böylece iki yıl sonra İsrail'in nüfusu iki katına çıkmıştır (Bektaş, 1993: 275).

Uluslararası hukuk kişisi olan BM'nin Güvenlik Konseyi'nden alınan kararla 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın sonlandırılması için ateşkes ilan etmiştir. Savaşan tarafların bu ateşkesi kabul ettikten sonra ateşkes ihlal edilmiştir. Daha sonrasında Mütareke Anlaşmaları imzalanmıştır. Bu Mütareke Anlaşmaları şu şekilde; İsrail-Mısır Mütarekesi, İsrail-Lübnan Mütarekesi, İsrail-Ürdün Mütarekesi ve İsrail-Suriye Mütarekesi Anlaşmaları yapılmıştır. Bu Mütareke Anlaşmalarından sonra 1967 Arap-İsrail Savaşı'na kadar tüm taraflar arasında kısa çaplı çatışmalar yaşanmıştır (Armaoğlu, 2019: 102-109).

İsrail, kuruluşundan önce ve sonrasında kendi güvenlik politikaları ile geniş çaplı çatışmalarda uluslararası hukuku ihlal etmiştir. İsraillilerin çoğunun değilse de pek çoğunun görüşüne göre; İsrail, İsraillilerin yaşamlarını korumayı amaçlayan politikalar izlediği için dış dünyanın onayını beklememeli veya imrenmemelidir (Slavin, 2010: 23). Bu anlayış doğrultusunda İsrail sürekli uluslararası hukukun gerekliliklerini yerine getirme durumunu ötelemiş ve ötelemektedir. Bu savaştan sonra Filistin davası ve Arap milliyetçiliği ön plana çıkmıştır. Arap devletlerinden en güçlü konumda olan Mısır Devleti hem Filistin davasının hem de Arap milliyetçiliğinin liderliğini üstlenmiştir.

3. Cemal Abdülnasır Önderliğinde Mısır'ın Filistin Meselesindeki Liderlik Konumu

Filistin davasının ve Arap milliyetçiliğinin liderliğini üstlen Mısır, iç politikasında değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Mısır'ın iç politikasındaki değişim ve dönüşümü, askeri vesayetin darbe girişimi ile gerçekleşmiş ve uluslararası dinamikleri de etkilemiştir. Askeri vesayetin darbesi ile Mısır'ın iç politikasındaki değişim ve dönüşümler yaşandığı gibi dış politikası da yeni radikal ve güvenlikçi politikalar ile şekillenmiştir. Filistin davası ve Arap milliyetçiliğinin liderliğini üstlen Mısır'ın konumunu anlamak için Cemal Abdülnasır önderliğinde Mısır'ın Filistin meselesindeki rolünü analiz etmekte fayda vardır. Bu başlık altında Mısır'ın cumhuriyete geçişi ve Nasır'ın önderliği, 1956 Süveyş Krizi, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve son olarak da Mısır'ın yıpratma savaşı politikaları analiz edilmiştir.

3.1. Mısır'ın Cumhuriyete Geçiş ve Nasır'ın Liderliği

Mısır, Arap coğrafyasında en fazla Arap popülasyonuna sahip bir Arap ülkesidir. Halkın çoğunluğu Müslüman Araplardan oluşur. Mısır, Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden sonra İngilizlerin sömürgesi olmuştur. Mısır, İngilizlerden bağımsız olduktan sonra

yıllarca Kral Faruk tarafından yönetilmiştir. Kral Faruk yönetiminde olan Mısır, monarşi ile yönetilmiş ve hükümetler de Kral Faruk'un isteği doğrultusunda kurulmuştur. Bozuk bir sistem ile yönetilen Mısır, iç karışıklarla karşı karşıya kalmıştır (Kabbara, 1981: 4). Kral Faruk'un kişisel tutumları ve iktidar krizleri ile 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndaki başarısızlığı ülke genelinde liderliği sorgulanmıştır. Bu meseleden sonra halk, ülke yönetiminden ve yöneticilerden uzaklaşmıştır. Halkın bu tutumunun bir nedeni yukarıda belirtildiği gibi Mısır'ın 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndaki başarısızlığı ve diğer bir nedeni ise zengin ile fakir arasındaki büyük bir uçurumun olmasıdır. Bu uçurumun en somut örneği ise ülke sermayesinin belirli kişilerin elinde olması durumudur (Cleveland, 2004: 336). Monarşi ile yönetilen Mısır'da Kral Faruk, tüm yetkilerle donatılmış ve istediği hükümeti alaşağı edip yerine başka bir hükümeti ülkenin başına getirebilmiştir. Kral Faruk yönetiminde Mısır, yoksulların daha yoksul zenginlerin daha zengin olduğu otoriter bir rejim olmuştur. Mısır'da tüm bu olumsuzluklara karşı eğitilmiş seçkinler, orduyu, orta sınıfı, işçileri ve köylüleri harekete geçirmiştir. Ülke genelinde bir devrim (revolution) havası hâkim olmuş ve zorunlu kılınmıştır (Kabbara, 1981: 5).

Mısır'da yaşanan yönetim krizleri, hükümetlerin sürekli değişmesi ve ülke genelinde şiddetin devam etmesi durumları siyasi bir boşluğun oluşmasına da neden olmuştur. Bu siyasi boşluğun oluşmasıyla Mısır halkı ile İngilizler karşı karşıya kalmıştır (Duman, 2020: 28). Mısır başbakanı Nahhas Paşa, 1936 Mısır-İngiltere İkili Antlaşması'nı tanımadığını ilan etmiştir. Bu açıklamadan sonra İngiliz askerleri ile Mısır'daki örgütler çatışmalar ve bu çatışmanın sonunda çok sayıda Mısır polisi hayatı kaybetmiştir. Mısır'da yaşanan bu hadise "Kara Cumartesi" olarak belirtilmiştir. Mısır halkı, bu olaydan sonra sokaklara dökülüp İngilizlere ait olan tüm mekânları yakıp yıkmışlardır ve ülke savaş meydanına dönmüştür. Ülkede kaosun zirveye çıktığı ve önlenemez bir hal almıştır. 23 Temmuz 1952'de Mısır ordusundaki bazı subaylar bu kaos ortamını bahane ederek Nasır önderliğinde Hür Subaylar darbesini yapmıştır ve devrim olarak da nitelendirilmiştir (Kabbara, 1981: 4-5). Bu hadiseler doğrultusunda Kissinger'e göre; 1952'de İngiltere'nin Mısır'daki pozisyonu gittikçe kötüleşmiştir. 1952 Hür Subaylar darbesinin yapılmasında, bölgede milliyetçiliğin yaygın olması ve sömürgecilik karşıtlığı etkili olmuş ve bir grup genç subay Kral Faruk'un yolsuzluklarına karşı gelerek Kral Faruk'u devirmiştir. Aynı şekilde Kissinger'e göre, bir grup subayın önderliğini de Albay Cemal Abdülnasır yapmıştır (Kissinger, 2000: 580). Bu darbeden

sonra Hür Subaylar, iktidarı ele geçirilmiş ve radikal politikalarla toplumu şekillendirme görevini üstlenmiştir. Bu darbe ile kültürel hafıza canlandırılmış ve ordu tekrardan halkı yönetecek bir fırsatı yakalamıştır (Güler, 2011: 92). Mısır'daki Hür Subaylar darbesini yapan kadro 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda aktif olarak görev almışlar ve yoksul ailelerinde yetişmişlerdir. Mısır halkı, darbeye karşı gelmemiş ve Müslüman Kardeşler gibi Mısır'ın siyasal hayatında önemli gruplar da darbeye karşı çıkmamışlar ve hatta önemli roller de üstlenmişlerdir (Özdemir, 2016: 34).

Hür Subaylar darbesi, Subay Cemal Abdülnasır önderliğinde yapılmıştır. Fakat Kral Faruk'un tahtan indirilmesinden sonra ülkenin başına Nasır geçmemiştir. Ülkenin yönetimine hem Mısır'da hem Arap Dünyası'nda hem de uluslararası arenada saygınlığı olan General Muhammed Necip getirilmiş ve Yürütme Komitesi'nin başkanı olarak da seçilmiştir. Yürütme Komitesi daha sonra Devrimci Komuta Konseyi'ne (DKK) dönüşecek ve ülke yönetiminde tek söz sahibi kurum olmuştur (Mansfield, 2010: 346-47). 1952 Hür Subaylar darbesinden sonra Cumhurbaşkanı ve Başbakan Muhammed Necip, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı da Cemal Abdülnasır olmuştur. Darbeden bir yıl sonra yani 1953'te tüm siyasi partiler kapatılmış ve ülkenin yönetiminde tek güç DKK olmuştur. Mısır yıllardır monarşi ile yönetilmiştir ve 1953'te monarşiden cumhuriyete geçilmiştir (Rüstemoğlu, 2008: 26).

Mısır siyasetine ekonomiden dış politikaya kadar hâkim güç askeri yönetim etkin olmuş ve popülist bir totaliter yönetim vuku bulmuştur. Askeri yönetimin ülkeyi ele geçirmesi ve sonrasında yaşanan karışıklıklar mutlak bir düzen de sağlanamamıştır. Askeri yönetim, Müslüman Kardeşleri ve sol-komünist grupları illegal olarak nitelendirip uzun bir süre tutuklatmıştır (Özdemir, 2016: 34-35). Mısır yönetimi, Necip'in pasif ve sembolik bir cumhurbaşkanı olmasını istenmiştir. Fakat Necip, beklenenden daha aktif ve karizmatik bir lider olmuştur. Böylece Nasır'ın liderlik arayışları daha da ön plana çıkmıştır. Hem Nasır'ın liderlik arayışları hem de Necip'in buna razı gelmemesi yönetimde siyasi krizleri beraberinde getirmiştir. Nasır, 1954 yılından itibaren Necip'e karşı liderlik arayışına girişmiş ve Necip'in yerine geçmeyi amaçlamıştır. Aynı yıl içerisinde Nasır, Necip'i Müslüman Kardeşlere arka çıktığı ve bu suçlama ile Necip tutuklamıştır. Necip'in tutuklu hali 1984'e kadar ev hapsine dönüşmüştür (Cleveland, 2004: 341).

Nasır, güçlü bir lider olarak Mısır'ın Cumhurbaşkanı olarak Mısır'ın yönetimine talip olmuştur. Nasır'ın bir Arap milliyetçisi olması ve ulusal bir siyaset tarzını benimsemesi sadece Mısır'da değil tüm Arap coğrafyasında ilgiyle karşılanmış ve halkta büyük bir heyecan yaratmıştır. Nasır, İsrail davasında İsrail'e karşı güçlü olmayı, ülke ekonomisini geliştirmeyi ve Batı bağımlılığından kurtulmayı hedeflemiştir (Telci, 2015: 61). Böylece Nasır, tek adam olarak uzun yıllar sosyalist, milliyetçi, ağır sanayi ve tarım politikalarıyla Mısır'ın siyasal hayatında unutulmayacak karizmatik ve popülist bir lider olarak kalmıştır.

Mısır'daki 1952 Hür Subaylar darbesi kimi çevrelerde devrim olarak nitelendirilmiştir. Devrim olarak nitelendiren bu darbe Nasır ile özdeşleştirilmiştir. Bu minvalde “1952 Nasır Devrimi” 1952'de Mısırlı bir subay, Arap birliği yolunda liderlik etmek için öne çıkmıştır. Ancak, kısa sürede “1952 devrimi” Nasır'ın karizması ve güçlü ideolojik fikirleri tarafından yönlendirilmiştir. Nasır'ın Cumhurbaşkanı Necip'i indirip kendisi cumhurbaşkanı olunca, 2500 yıldır Mısır'ı yöneten ilk yerli Mısırlı olmuştur. Nasır, Mısır'ı değiştirmeye başlayıp hem yeni bir ulus hem de Arap dünyası için kendi vizyonu ortaya koymuştur. Siyasi olarak, Mısır'ı bir cumhuriyete dönüştürmüş, merkezi parlamenter yönetimi getirmiş ve tarım reformu yapmıştır. Fakat yerel ve sosyal siyasi programlarıyla daha çok tanınmıştır. Yapılan bu reformlar büyük bir ilgi görmüştür. Nasır'ın Mısır'da yarattığı heyecan, sosyalizm endeksli ve Arap dünyasında da Nasır'ın sosyalizm markasını genişletmiştir. Mısır halkının gerçek bir eşitliğe sahip olması durumunda daha da bütüncül hissedeceklerine ve tek bir toplum olarak hareket edeceklerine inanmıştır (Al Jazeera, 2008). Arap halkında oluşan bu heyecan, Nasır'a daha çok sorumluluk yüklenmiş ve Filistin davası başta olmak üzere Arap dünyasında kurtarıcı bir lider olarak görülmüştür. Bu kurtarıcı lider anlayışı, halktaki beklentileri daha da artırılmıştır (Duman, 2020: 28).

Nasır'ın Arap dünyasında Arapları tek çatı altına birleştirme ve pan-arabizm milliyetçiliğinin liderliğini yaparak Arap ülkelerini emperyalizm devletlerinden uzak tutmaya çalışmıştır. Örneğin İngiltere liderliğinde 1955'te kurulan Bağdat Paketi'nde Türkiye, İran, İngiltere, Pakistan ve Irak kurucu üyeleri olmuştur. Nasır, Irak'ı Bağdat Paketi'nden uzak tutmak için her yolu denemiş ama başaramamıştır. Hatta bu paketi emperyalizmin bir politikası olduğunu ve Irak'ı kınamıştır. Nasır, Bağdat Paketi'ne katılan Irak'a engel olmamışsa da Suriye ve Ürdün'ün katılmaması için büyük bir çaba göstererek bu iki Arap ülkesini emperyalizm ittifakı olarak nitelendirdiği Bağdat

Paktı'nda uzak tutmuştur (Cleveland, 2004: 344). Bu mesele doğrultusunda Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), darbenin başından beri Mısır'a karşı mesafeli davranmıştır. Fakat Bağdat Paktı'na karşı olan ÇHC, Mısır ile diplomatik ilişkiler tesis eder ve Nasır yönetimini kendine daha da yakın görmeye başlamıştır (Güler, 2011: 127). Nasır'ın Arap dünyasındaki liderlik konumu ve uluslararası siyasetteki rolü gün geçtikçe büyük bir önem kazanmıştır. Nasır'ın Mısır'daki başarılı politikaları ve Batı karşıtı siyaseti hem uluslararası ilişkilerde hem de küresel siyasette dikkatle takip edilmiştir.

Nasır, Mısır'ın iç ve dış politikasında milliyetçilik, sosyalizm ve Batı karşıtı politikalar izlemiştir. Nasır'ın iç siyasetteki politikaları radikal bir boyut kazanmıştır. Böylece Nasır, Mısır basınıni kontrol etme kararı, Mısır toplumunu yeni bir yöne taşıma planının bir parçası olmuştur. Nasır önderliğinde "1952 Mısır devrimi", Mısır siyasetine ve ekonomisine temel ve kapsamlı değişiklikler getirmiştir. "Devam eden devrim", çoğu emperyalist Batı ile ilişkilerin acı mirası olarak görülen daha da temel etik ve kültürel değerleri değiştirmeye çalışmıştır. Bu değişen değerlerin merkezinde, tıpkı basın gibi Devrim'in dikkatinden uzun süre kaçamayan Mısır tarihi bilinci olmuştur (Crabbs, 1975: 392-393). Bu değişen değerler neticesinde Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme politikası etkili olmuştur. Nasır'ın bu radikal değişim politikası; uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, küresel siyaset ve uluslararası güvenlik disiplinlerini etkilemiş ve uzun yıllar devam edecek sorunları da beraberinde getirmiştir.

3.2. 1956 Süveyş Krizi

Süveyş Kanalı, tarihsel anlamda önemli bir transit-geçiş güzergâhı olarak uluslararası ilişkilerde önem kazanmıştır. Batılı ülkeler, Rusya ve Türkiye gibi ülkeler tarafından 1881'de İstanbul'da Süveyş kanalı ile ilgili uluslararası bir anlaşma imzalanmış ve uluslararası hukuk gereği güvenliği sağlanmıştır. Bu anlaşma gereği hiçbir ülke farkı olmadan yük taşımacılıkta, savaşta, barışta ve ticaretle açık ve serbest olmuştur (Güler, 2011: 124). Uzun bir geçmişine sahip olan Süveyş kanalı, uluslararası hukuk kişileri olan devletler arasında imzalan İstanbul Anlaşması uzun yıllar geçerliğini korumuştur. Ancak Süveyş Kanalı, Mısır sınırları içerisinde yer alması ve Mısır'ın İngiltere'den bağımsızlık kazanmasından sonra stabil olan durum değişiklik göstermiştir.

1956'da Nasır yönetiminde olan Mısır, küresel siyasetin merkezi konumuna gelmiştir. Nasır'ın her alanda millileştirme politikaları süreklilik kazanmıştır. Nasır, Nil Nehri üzerinde bir baraj inşa etmeye ve barajın inşası için de Dünya Bankası'nda kredi

istemiştir. Daha sonra ABD ve İngiltere barajın yapılması için gerekli fonu sağlamayı taahhüt etmiştir (Mansfield, 2012: 364). Nasır'ın yapmak istediği baraj ekonomik kalkınmayı sağlayacak, tarımı elverişli hale getirecek ve elektrik enerjini de yaklaşık yüzde 50 artırmayı planlanmıştır. ABD ve İngiltere bu baraja karşı olmamışlar ve barajı desteklemişlerdir. ABD ve İngiltere'nin bu desteği Nasır'ın daha önce Çekoslovakya'dan silah satın almasından kaynaklı Sovyetler blokuna yaklaşmasının önüne geçmeyi ve denge politikasını takip etmişlerdir. Asvan projesi olarak nitelendirilen bu baraj; Dünya Bankası, ABD, İngiltere ve Mısır ortaklaşa fon sağlayacaklarına dair bir ön anlaşma imzalamışlardır (Armaoğlu, 2019: 152). Fakat daha sonra ABD, geri adım atarak fon sağlamayı kabul etmemiş ve anlaşmadan da çekilmiştir. ABD'nin geri çekilme tavrına karşı Nasır, İskenderiye'de toplanan Mısır halkına ve Arap dünyasına da Kahire Radyosu vasıtasıyla Süveyş Kanalı'nın millileştirdiğini açıklamıştır (Mansfield, 2012: 364). Nasır'ın İskenderiye'de toplanan Mısır halkına coşkulu ve milliyetçilik duygularını kamçılayan bir konuşma yapmıştır. Nasır'ın bu coşkulu konuşmasında emperyalizm ve İsrail karşıtı söylemler geliştirmesiyle Arap dünyasında büyük bir sempati uyandırmıştır (Güler, 2011: 124).

Süveyş'in millileştirmesinden sonra Paris ve Londra'da büyük bir panik oluşmuş ve bu karara Fransa ve İngiltere şiddetli bir tepki göstermiştir (Armaoğlu, 2019: 155). Bu tepkinin asıl nedeni; İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'nı işleten şirkette hisselerin olması ve bu karar düşmanlık olarak görülmüştür. Bu karara tepki gösteren başka bir ülke ise İsrail olmuştur. İsrail'in bu tepkisi kendi ülke sınırlarının güvenliğinden endişe etmesinden kaynaklı olmuştur. Böylece İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır'a saldırmak ve Nasır'ı devirmek için gizli ittifaklar yapmışlardır (Hourani, 1997: 427). Üç ülkenin ittifakına ve sonrasında başlayacak olan savaşta ABD yer almamıştır. ABD, Mısır ile sıcak bir savaşta hem kendisinin hem de Batı bloğun itibarı düşeceğinden dolayı endişelenmiştir. Böylece ABD, Ortadoğu'da en büyük güce sahip olan Mısır ile ilişkilerin kesilmesini istemeyip ve Sovyet Rusya'nın bölgede etkisinin artacağını düşünerek Mısır'a karşı müdahalede yansızlık politikası geliştirmiştir (Serbest, 2017: 701).

İngiltere, Fransa ve İsrail gizli anlaşmalarla ile oluşturdukları ittifak, kısa zaman içerisinde Mısır'a saldırma ve Nasır'ı indirmek için tüm hazırlıklarını tamamlanmışlardır. İsrail askeri kuvvetleri karadan, Fransa ve İngiltere askeri kuvvetleri de havadan Mısır'a saldıracağı planlanmıştır. Bu plan doğrultusunda 29 Ekim 1956'da

İsrail birlikleri Sina'ya girmiştir. İngiltere ve Fransa hava kuvvetleri de Mısır'ı bombalamaya başlamışlar. 3 Kasım itibari ile İsrail birlikleri Süveyş'e girmiştir. İsrail kuvvetleri, 50 bin asker ile 1956 Süveyş Savaşı olarak adlandırılan savaşa katılmışlar. Beş gün içerisinde İsrail Sina Yarımadası'nı ele geçirmiştir. Karada sıcak çatışmalar yaşanırken İngiltere ve Fransa havadan Mısır'ı bombalamaya devam etmiş ve İsrail'in işgal alanlarını kolaylaştırmıştır. 4 Kasım'da Müttefik kuvvetler tarafından "Mısır hava kuvvetleri tümüyle imha edildiği" açıklaması yapılmıştır. ABD ve Sovyet Rusya'nın BM'yi toplantıya çağırması ve BM'de alınan kararlar taraflar arasında ateşkesin sağlanması için çağrıda bulunmuştur. BM'nin kararından sonra 7 Kasım'da taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. BM'nin ana organı olan Genel Kurul, 7 Kasım'da İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi, İngiltere ve Fransa'nın da askeri birliklerini Mısır'dan çekilmesi doğrultusunda karar almıştır (Armaoğlu, 2019: 163-170).

Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı küresel siyasette büyük bir yankı uyandırmıştır. Geçmişten beri Süveyş Kanalı üzerinde Fransa ve İngiltere'nin mutlak otoritesi ve ticari çıkarları bu karardan sonra sekteye uğratılmıştır. 1956 Süveyş Savaşı olarak adlandırılan bu savaş, Mısır'ın işgali ile sonuçlanır. Fakat BM'nin ateşkes çağrıları ve işgal edilen toprakların boşaltılması kararı savaşan taraflar arasında kabul görmüştür.

1956 Süveyş Savaşı'nda aktif rol oynayan BM, kanalın temizlenmesi ve bölgede barış güçlerin yerleştirilmesi için büyük bir çaba harcamıştır. BM'nin Mısır'ın işgal edilen topraklarında çekilme ve yabancı askeri birliklerin çekilme kararı aşama aşama gerçekleştirilmiştir. BM Genel Kurulu kararı gereği; Fransa ve İngiltere 22 Aralık 1956'da Mısır'ın işgal edilen topraklarından çekilmiştir. İsrail ise 8 Mart 1957'de Sina Yarımadası başta olmak üzere Mısır'ın işgal edilen tüm topraklarından çekilmiştir (Armaoğlu, 2019: 170).

Süveyş Krizi'nin sonucu; kanala girme operasyonu askeri bir başarı olmuş, ancak koalisyon için siyasi bir felaket olmuştur. ABD, Sovyet müdahalesinden korkarak krize son vermiş, ancak İsrail'in Sina'yı işgal etmesine izin vermiştir. Süveyş Savaşı'nda Nasır, askeri yenilgiye rağmen Batı'ya boyun eğmemiştir. Arap dünyasının yeni bir kahramanı olarak ortaya çıkmıştır. Arap dünyası artık güçlü bir liderin arkasında toplanabileceğini hissetmiştir. Mısır'daki devriminin etkileri kısa sürede diğer Arap ülkelerine de sıçramıştır (Al Jazeera, 2008). Süveyş Krizi'nin bir diğer sonucu; ABD,

Sovyet Rusya ve BM'nin dâhil olmasıyla çok taraflı bir mesele haline gelmiştir. Süveyş Krizi ile birlikte ABD, Sovyet Rusya'nın bölgeye müdahil olması endişesi ile İsrail'e çok fazla bir yardımı olmamıştır. Bundan ötürü, ABD ile İsrail ilişkileri bir gerginleşme ve iki müttefik arasında güvensizlik hâkim olmuştur. Fakat bu dönemde iki ülke arasında ilişkiler kopmamıştır. İsrail, ABD'den güvenliği için ihtiyaç duyulan güvenliğini garantileme taahhüdü almıştır (Bilgiç, 2005: 97). Askeri olarak başarısız olan Nasır, güçlü bir lider olarak çıkması uluslararası camiada takdir edilen karizmatik bir lidere dönüşmüştür. Eski bir BM ve Kanadalı diplomat ve Madrid'deki Toledo Uluslararası Barış Merkezi'nde Orta Doğu Programı Direktörü John Bell'in Al Jazeera'de yayınlanan makalesinde Nasır hakkında şunlara değinilmiştir; “Nasır, İngilizlere ve sömürgeciliğe karşı mücadeleyle şekillenen bir adamdır. Yerleşik düzene karşı aktif bir savaşçı, İskenderiye'de genç bir protestocu, devrimci Özgür Subaylar Hareketi'nin kurucusu ve İsrail'in kurulmasına karşı verilen savaşlarda etkili bir asker olmuştur. Başkan olarak, Süveyş Kanalı'nı millileştirerek ve geniş ölçekte sosyal ve ekonomik reformlar başlatarak hedeflerini aktif politikaya çevirmiştir” (Bell, 2014).

Nasır, bu savaştan sonra Arap dünyasında popüler bir lider olarak alkışlanmıştır. Geçmişten beri Arapların tüm kaynakları sömürülmüş ve bağımsızlıkları elinde alınmıştır ve bu zafer Arapları umut aşılamıştır. Bu galibiyetle birlikte Arap dünyasında Nasırizm akımı doğmuştur (Çimen, 2014: 251). Süveyş Krizi'nin en önemli neticesi; Arap dünyasında hem Mısır hem Nasır hem de Arap milliyetçiliği güçlenmiş ve Sovyet Rusya ile yakınlaşma başlamıştır (Güler, 2011: 130). Bu savaşın ardından Ortadoğu'ya iki süper güç (ABD ve Sovyet Rusya) girmiştir ve bu iki süper gücün çatışma ve rekabetleri uzun yıllar devam etmiştir (Armaoğlu, 2019: 171).

Kissinger'e göre İngiltere ile Fransa'nın savaş politikası kötü planlanmış ve amatör bir şekilde uygulanmıştır. Bu savaşta iki Batılı devletin de bir hedefi olmamış ve başarısızlığa da mahkûm olmuşlardır. ABD, bu plansız ve amatörce girişimleri hiçbir zaman desteklemez/desteklememiştir. Kissinger, bu savaşın neticesini de şu şekilde açıklamaktadır; Sovyet Rusya silahları ile cesaretlendirilmiş ve Sovyet Rusya'nın tehdit politikalarıyla desteklenmiş kökten dinci siyasetin de başarısı olmuştur (Kissinger, 2000: 603).

Süveyş Krizi'nin bitmesinden sonra Mısır'a, uluslararası hukuktan doğan hakları ile işgal edilen toprakları geri verilmiştir. Nasır'ın yenilgi ile çıktığı bu savaşta liderlik

konumunu korumuş ve Araplar için kurtarıcı bir lider olarak görülmüştür. Bu siyasi zafer ile Nasır, Arapları tek çatı altına birleştirme hayali Mısır ile Suriye'yi birleştirerek hayatta geçirmiştir. Bu birleşmenin en haklı dayanağı; her iki toplumun aynı dile, kültüre ve tarihe sahip olmasından kaynaklanmıştır. Aslında, 1958'de Nasır, Mısır ve Suriye'nin tek bir ülke, 1961'e kadar süren bir siyasi birlik olarak birleşmesini sağlamıştır. Yeni kurulan devlete Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) adı verilmiş, BAC'ta Mısır güney bölgesi ve Suriye ise kuzey bölgesi olmuştur (Hassan vd., 2018: 5). Mısır ve Suriye'nin birleşmesi sonucu oluşan BAC'ın başkanı Nasır olmuştur. Nasır, tüm yetkileri elinde bulundurmuş, Suriye'yi de Mısır'ın bir eyaleti şeklinde yönetmiş ve Suriye'deki tüm partileri kapatmıştır. Nasır'ın BAC'ı tek elden yönetmesi, Suriye'deki muhalefet de bu tarz siyasi yönetime karşı çıkmıştır. 1961'de Suriyeli muhalifler darbe yaparak tekrardan Suriye Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. BAC, 1971'e kadar sadece Mısır'ın üyesi olduğu birleşik bir devlet olarak kalmıştır (Şahin, 2016: 129). Mısır'ın bu krizden sonra Batı ve İsrail karşıtı politikaları ve Sovyet Rusya ile müttefik olması farklı siyasi manevraları beraberinde getirmiştir. Bu farklı siyasi manevralar, Mısır'ın Filistin davasındaki liderlik konumu ile ikincisi olan 1967 Arap-İsrail Savaşı'nı da beraberinde getirmiştir.

3.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı

Yahudilerin kitlesel göçlerle Filistin topraklarına göç etmeleri ve Filistinlerin bu göçlere karşı koymasıyla yıllarca kangren olan sorunlar devam etmiştir. Yahudiler ile Filistinler için Filistin toprakları nerdeyse her gün çatışma sahası olmuştur. Yahudiler tarafından 1948'da İsrail Devleti'nin kurulmasıyla başlayan küçük çatışmalar, büyük savaflara dönüşmüştür. Önceden Yahudi-Filistin sorunu iken İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra Arap-İsrail soruna dönüşmüştür. Mısır önderliğinde Arap devletleri, İsrail'i Filistin topraklarından temizlemek için İsrail'in kuruluş ilanından hemen sonra İsrail'e karşı hem karadan hem de havadan saldırmışlardır. 1948 Arap-İsrail Savaşı olarak bilinen bu savaşta, İsrail galip gelmiş ve bu savaş tarihe birinci Arap-İsrail Savaşı olarak geçmiştir. Mısır'da Nasır önderliğinde 1952 Hür Subaylar darbesi yapılmıştır ve Nasır liderliğinde Mısır Filistin davasının temsilcisi olmuştur. Nasır'ın Filistin davasına sahip çıkması ve pan-Arabizm politikaları doğrultusunda Batı bloğu ile düşman, Doğu bloğu ile de müttefik olmuştur. Nasır'ın iç ve dış siyasetinde kamulaştırma ve millileştirme politikaları Mısır'ı küresel siyasetin başat aktörü haline getirmiştir. 1956'da Nasır'ın Süveyş Kanalı'nın millileştirme politikası ile İngiltere, Fransa ve İsrail'in saldırısına

uğramıştır. 1956 Süveyş Savaşı ya da Süveyş Krizi sonucunda; Nasır, sahada yenilgiye uğramış, ama BM'nin kararları ve diplomatik yollarla işgal edilen toprakların geri alınması ile Arap dünyasında popülist bir lider olarak güçlenmiştir. Nasır'ın Arap dünyasında yarattığı heyecan ve kurtarıcı bir Arap lideri olarak hem Filistin davası için hem de Arap dünyası için daha fazla rol üstlenmesi beklenilmiştir. Nasır önderliğinde Mısır hem kendi kapılarını hem de Arap dünyasının kapılarını Sovyet Rusya'ya açmış ve Sovyet Rusya Ortadoğu'ya sokmuştur (Armaoğlu, 2019). Mısır'ın Sovyet Rusya'dan aldığı silahlar ve lojistik desteklerle İsrail'e karşı ikinci bir savaşa girilmesi gerektiği düşünülmüştür. Mısır'ın 1956'dan sonra Arap dünyasına aşıladığı umut ve heyecan ile Arap devletlerin katılımıyla ikincisi olan 1967 Arap-İsrail Savaşı'na girilmiştir ve günümüze kadar (2021) süreklilik gösteren sorunların temeli olmuştur.

Güvenlik, güvensizlik olgusunun ortadan kaldırılması olarak ifade edilmektedir. Güvensizlik, tam olarak şiddete maruz kalmak ve bununla birlikte yoksulluğa mahkûm olma ihtimalleri içermektedir. Tehlikenin olduğu yerde riskler de bulunmaktadır (Dedeoğlu, 2018: 29). Araplar için Ortadoğu'da İsrail'in varlığı güvensizliği ifade etmektedir. Bunun için Araplar, topyekûn bir direnişi ya da savaşmayı göze alarak İsrail'i yok etmek için Arap milliyetçiliğini ön plana çıkarmış ve kendi gelecekleri için radikal kararlar almışlardır. Böylece Filistin davası, Araplar tarafından güvenlikleştirilmiş ve tehlikelerden dolayı çok riskli bir sorun olmuştur.

Mısır ve Arap dünyasının güçlü lideri Nasır'ın radikal politikalarıyla şekillenen Nasırcılık, Arabizmi bir adım öteye taşımıştır. Arapların birleştikleri takdirde daha güçlü olacağına, sömürgeci güçlere karşı ortak bir mücadele paylaştıklarına ve Filistin'in kurtuluşunun bir Arap görevi olması gerektiğine inanmışlardır. Nasır'ın vizyonu Mısır'ın çok ötesine uzanmıştır. Nasır, devrim derslerinin diğer Arap ülkelerinde uygulanması gerektiğine inanmıştır (Al Jazeera, 2008). Böylece Araplar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması durumunda Filistin'i işgal eden İsrail'in yok edilmesi daha kolay olacak düşüncesi hâkim olmuştur. Bunun için Arap dünyası, Arap milliyetçiliğini ve Nasır'ı desteklemek gibi politikalar izlemiştir. Mısır'ın önderliğinde İsrail'in ortadan kaldırma düşüncesi, İsrail'i telaşlandırmış ve ABD'den daha fazla silah satın almaya sevk etmiştir. Bu gibi gelişmeler, yeni bir Arap-İsrail savaşının habercisi olmuştur (Ateş, 2012: 49). Nasır önderliğinde güçlü bir Mısır ve Sovyet Rusya'nın bölge ülkelerine ticaret kisvesi altında sattığı ağır silahlar, yeni bir savaş için gerekli askeri donanımlar tamamlanmış ve uygun bir vakit beklenilmiştir.

Önemli bir husus da, İsrail'e karşı savaşta birlik olma düşüncesi tam olarak sağlanmış mı? Bu sorudan başlarsak, 1956-1967 yılları arasında kolektif bir birlikten söz edilmemektedir. Fakat Arap dünyasında çok sesliliğin olması ve birbirinden farklı politikalar (ılımlı ve sert politikalar) izlenmiş olsa da Filistin davasına olan ilgi hiçbir zaman azalmamış ve güncelliğini de korumuştur. Bu ilgi ve alaka, Filistinlilerin kendi temsilcilerin olması için 9-19 Eylül 1963'te Mısır'da toplanan Arap Ligi, Filistinlilerin kuracağı bir oluşumda karar kılınmış ve karar neticesinde Haziran 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur (Armaoğlu, 2019: 225). FKÖ, 1967 Arap-İsrail Savaşı'na kadar pasif kalmış, ama 1967'den sonra Filistinlilerin tek temsilcisi olmuş ve uluslararası toplumda da kabul görmüştür.

Haziran 1967'de Ortadoğu'da İsrail ve Arap orduları arasında savaş çıkmıştır ve bu bölgedeki ilk ya da son çatışma olmamıştır. İsrailliler ve Araplar zaten 1948 ve 1956'da birbirlerine karşı savaş halinde olmuşlardır. 1967'de savaşın patlak vermesinden önce yükselen bir askeri güç dönemi olmuştur. Mısır, Sovyet Rusya yardımıyla güçlü bir ordu kurabilirken, İsrailliler Ortadoğu'nun en iyi eğitilmiş ve en modern ordusuna sahip olmuştur. 16 Mayıs'ta Nasır, BM barış gücü kuvvetlerine Sina'yı terk etme emri vermiş ve 22 Mayıs'ta Nasır, Akabe Körfezi'ni bloke etmiştir. İsrail gemilerinin Tiran Boğazı'ndan girmesini engelleyen kışkırtıcı bir eylem olmuştur. İsrail bunu açık bir savaş ilanı olarak yorumlamış ve karşı saldırıya geçmek için hazırlıklarına başlamıştır (Mohammad ve Bali, 2017: 92).

1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra İsrail ile Arap komşuları arasında küçük ölçekli çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar, daha çok caydırıcı nitelikte olmuştur. Arap ülkeleri ile İsrail, yeni bir savaşın olması için ihtiyaç duyulan yeteri kadar askeri ekipmanları olmamıştır. İsrail ile Mısır arasında en önemli mesele, İsrail gemilerin kanaldan geçip geçmemesi olmuştur. İsrail gemilerin geçişine müsaade etmeyen Mısır, Sina'ya askeri kuvvetler göndermiş, çatışmaların yaşanması ve diplomatik kanalların işlevsiz kalması neticesinde ikincisi olan 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ayak sesleri duyulmuştur. Böylece Mısır, Suriye ve Ürdün Haziran 1967'de İsrail'e savaş açmışlar ve sonradan bu üç Arap devletine Irak ve Kuveyt de katılmıştır. Bu savaş altı gün sürdüğü için "Altı Gün Savaşı" olarak da Ortadoğu tarihine geçmiştir (Rüstemoğlu, 2008: 63). Bu savaşın başlamasında iki faktörden bahsedilebilir. Birinci; İsrail'in Filistin'den çıkarılması ve Filistinlilerin kendi topraklarına dönmeleri amaçlanmıştır. İkincisi ise Arapların Nasır'ı kurtarıcı bir güç olarak benimsemeleri, İsrail ile savaşta

Mısır'ın eskisinden daha güçlü olduğu inancı olmuştur. Bu durumlar karşısında Nasır'da hem kendisine hem de ülkesinin askeri kuvvetlerine güvenerek bir kez daha Filistin davasında rol üstlenmiştir. Savaş başlarken ABD İsrail'den, Sovyet Rusya ise Arap ülkelerinden yana tavır almıştır.

Altı Gün Savaşı başlamadan önce, Mısırlı ve Suriyeli askerlerin İsrail'i haritadan sileceklerine dair demeçleri bu savaşı daha da alevlendirilmiştir. Nasır'ın tutumu ise İsraillerin kendilerine savaş tehdidinde bulundukları ve bizler de onlara “hoş geldiniz” diyoruz şeklinde savaşa hazır olduğunu açıklamıştır. Arap ülkeleri stratejik düşünüp ilk saldırıyı İsraillerin yapmasını istemişlerdir. Bunun en temel sebebi uluslararası toplumun desteğini kazanmak ve haklılıklarını ispatlamak arayışına girmişlerdir. 1967 Arap-İsrail Savaşı tam da istedikleri gibi cereyan etmiştir. İsrail, 5 Haziran 1967'de ilk saldırıyı gerçekleştirmiştir. Bu saldırı sabahın erken saatlerinde olmuştur. Arap ülkeleri ise şaşkına uğramış ve saldırının bu kadar erken olacağını beklememişlerdir. İsrail'in beklenmedik saldırısı neticesinde Arap ülkeleri gazaba uğramış ve hezimet bir durum yaşamışlardır (Armaoğlu, 2019: 241-244). Bu savaşın yine mutlak galibiyeti İsrail olmuştur.

5 Haziran 1967'de, sabahın erken saatlerinde, İsrail'in önleyici bir hava saldırısı Mısır'ın hava kapasitesini büyük ölçüde düşürülmüştür. Mısır uçaklarının çoğu, havalanma şansı bulamadan yerde imha edilmiştir. Günün ilerleyen saatlerinde İsrailliler, Ürdün, Suriye ve Irak hava kuvvetlerini de yok etmiştir. İsrail, statüsünü küçük bir devletten bölgesel bir süper güce dönüştürerek Mısır, Suriye ve Ürdün kuvvetlerine karşı ezici bir zafer kazanmıştır. Altı günlük süre içinde Arap güçleri binlerce askerlerini kaybetmiştir. İsrail, Sina Yarımadası, Batı Şeria, Gazze ve Golan Tepeleri bölgelerini ele geçirmiştir. İsrail'in sınırları orijinal boyutlarının üç buçuk katına çıkarılmıştır (Mohammad ve Bali, 2017: 92). 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda en dikkat çekici netice ise Mısır'ın askeri olarak iyi olmadığını ortaya çıkmıştır. Örneğin İsrail, Mısır'ın dokuz hava sahasını imha etmiş ve uçakların % 80'ini yerle bir etmiştir (Dağ, 2015: 31).

1967 Arap-İsrail Savaşı sonucunda İsrail, altı gün süren şiddetli çatışmalardan sonra Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak'ı yenilgiye uğratmış ve galibiyetini ilan etmiştir. İsrail, Arap ülkelere karşı hem havada hem karada üstünlük sağlamıştır. İsrail, bu askeri üstünlük ile savaşın bitimine doğru Ürdün'ün batısındaki Irmak ile Batı Şeria ve Kudüs, Mısır'dan Sina Yarımadası ve Suriye'den de Golan Tepeleri işgal etmiştir (Lewis, 2020:

457). Bu işgalden sonra BM'nin araya girmesi ve uluslararası toplumun barış çağrıları sonucunda BM'de ateşkes anlaşması imzalanmıştır (Hourani, 1997: 476-77). Uluslararası hukuk açısından geçerliliği olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Mısır'ın başvurusu ile bu konuyu gündemine alınmıştır. BMGK, bu mesele için 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı kararı almıştır (Bektaş, 1993: 277). Güvenlik Konseyi, Ortadoğu'daki vahim durumla ilgili süregelen endişesini ifade ederek, savaş yoluyla toprak ediniminin kabul edilemez olduğunu ve bölgedeki her devletin güven içinde yaşayabileceği adil ve kalıcı bir barış için çalışma gereğini vurgulamıştır. Tüm üye devletlerin Birleşmiş Milletler Şartı'nı kabul ederken Şart'ın 2.Maddesi uyarınca hareket etme taahhüdünde bulunduğunu ayrıca vurgulayarak, Orta Doğu'da adil ve kalıcı bir barışın kurulmasını gerektirdiğini ve 242 sayılı kararın ilkeleri uygulanmasını gerektirdiğini teyit etmiştir. İsrail silahlı kuvvetlerinin son çatışmada işgal edilen topraklardan çekilmesi; bölgedeki her devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına saygı gösterilmeli ve kabul edilmeli, tehditlerden veya kuvvet eylemlerinden uzak durulmalıdır. Devletler; güvenli, tanınmış sınırlar ve barış içinde yaşama haklarına saygı gösterilmelidir. Bölgedeki uluslararası su yollarında seyirsefer özgürlüğünü garanti etmek, mülteci sorununun adil bir çözümüne bağlamak, askerden arındırılmış bölgelerin kurulması da dâhil olmak üzere tedbirler yoluyla, bölgedeki her devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını garanti altına almak gerektiği vurgulanmıştır (Israel Ministry of Foreign Affairs, 1967).

BM Güvenlik Konseyi'nde 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı karar kabul edilmiştir. İsrail tarafından bu karar kabul edilmemiş ve uygulanmamıştır. BM'de imzalan antlaşmadan sonra İsrail, işgal ettiği topraklarla birlikte ülke sınırlarının alanı genişletmiştir. Bu minvalde İsrail'in ülke sınırları; Ürdün Irmağından Şam'a 48 km uzaklıktaki Golan Tepeleri 'ne kadar gelmiş (Lewis, 2020: 457) ve geniş bir Arap nüfusunu da kendi devletine dâhil etmiştir. BBC News'in bir makalesinde şu anekdot her şeyi anlatmaktadır; Savaştan dönen 25 yaşındaki bir İsrail askeri yoldaşlarına şunları söyler: "Çok değerli bir şeyi kaybettik. Küçük ülkemizi kaybettik" (BBC News, 2017). Bu genişleme, ileriki süreçlerde hem bölgesel hem de uluslararası bir sorun haline gelmiştir. İsrail, tüm uluslararası kamuoyunun baskısına rağmen işgal ettiği topraklardan çekilmemiş ve kendi güvenliği için sürekli uluslararası hukuka aykırı davranmıştır.

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Arap devletleri beklenmedik bir yenilgi almışlar ve Arap milliyetçiliğine ölümcül bir darbe vurulmuştur. Bunun neticesinde Arap milliyetçiliği sekteye uğramış ve milliyetçilik duygusu da kalplerde körelmiştir (Özalkan, 2018: 6). Paradoksal olarak, 1967'deki yenilgi, Filistin ulusal hareketinin başlamasına yardımcı olmuştur. O zamandan önce FKÖ, Filistinlileri bağımsızlık mücadelelerine yardım etmekten ziyade Nasır'ın gerisinde kalmıştır. 1967'den sonra Yaser Arafat ve El Fetih, Filistin meselesinde büyük bir rol üstlenirler. İsrail'e karşı farklı stratejik hamleler yapmışlardır. FKÖ'nün Filistinlerin temsilcisi olması ve uluslararası arenada kendini bu şekilde kabul ettirmiştir. FKÖ'nün çabaları ile şekillenen Filistin davasında, Haziran 1967 savaşı İsrail'i işgalci yapmıştır. Bu savaş, İsrailliler ve Filistinliler için tam bir felaket olmuştur. İsrail, ele geçirdikleri toprağa halklarını yerleştiremeyeceğini söyleyen uluslararası hukuka aykırı davranmış ve Yahudiler için yeni yerleşim yerleri inşa etmiştir (BBC News, 2017). Mohammad ve Bali'ye göre; Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı, sadece Arap orduları ile İsrail arasında geçen bir savaş olmamıştır. Mısır ve Suriye gibi Sovyet Rusya yanlısı ülkeler ile Amerika yanlısı İsrail arasında yaşanmıştır. Süper güçler, İsrail ile Filistin arasındaki çatışmada önemli bir role sahip olmuş ve her iki tarafa da vekâleten bir çatışmaya dâhil olabilmek için çıkarları ön plana çıkmıştır. Filistin-Marksist hareketlerin kaybı, bu hareketlerin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ideolojik ve mali desteklerini kaybetmeleri ve yerini İran ve Suudi Arabistan'ın da desteğiyle İslami hareketlere bırakmaları ile açıklanabilir (Mohammad ve Bali, 2017: 91). Bu savaştan sonra Arap ülkeleri, İsrail'i Ortadoğu ve Filistin topraklarında çıkarmak ve haritadan silmek yerine Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda kaybettikleri toprakları geri almayı amaçlamışlardır. Arap ülkeleri bu amaç doğrultusunda, uluslararası hukuk kişileri olan devletler ve uluslararası örgütler vasıtasıyla diplomasiye başvurmuşlardır. Böylece Arap ülkeleri uluslararası toplumunun desteğini almış olsa da BM'nin kararlarını kabul etmeyen İsrail'e karşı daha düşük çatışmalara başvurulmuş ve caydırma niteliği taşımıştır. Fakat İsrail, uluslararası arenada ele geçirdiği toprakları Arap ülkelere karşı bir koz olarak da kullanmıştır

3.4. Mısır'ın Yıpratma Savaşı

Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda en büyük yarayı Mısır ve Nasır almıştır. Mısır ve Nasır'ın Arap dünyasına verdiği umut ve heyecan yerini büyük bir hüznün ve hayal kırıklığına bırakmıştır. Nasır'ın 1956 savaşındaki diplomasi zaferi, 1967 savaşından itibaren hüznün dönüşmüştür. Nasır, Altı Gün Savaşı'ndaki yenilgiden ve Mısır'a ait olan

Sina Yarımadası'nın işgal edilmesinden dolayı istifa etmiştir. Nasır, istifa ettikten sonra Mısır halkı kitlesel yürüyüş ve protestolar yaparak Nasır'ın geri gelmesini arzulamıştır. Geniş bir kamuoyu isteği ve baskısından dolayı Nasır, istifasını geri çekerek tekrardan başkanlık koltuğuna oturmuştur (Armaoğlu, 2020: 253-254). Tüm bu gelişmeler olurken ve Nasır'ın istifasını geri çekmesi; yenilgiye uğramış karizmatik bir lider ve 1967'deki başarısızlığına rağmen Mısır halkının güvenini ve alakasını kaybetmemiştir (Rüstemoğlu, 2008: 63).

Mısır, Filistin davasından ziyade, işgal edilen Sina Yarımadası ve Süveyş Kanalı'nın çevresindeki topraklarını geri almak istemiştir. İsrail ile yeni bir savaş için hazırlıklar yapılmış, fakat askeri bakımında yeteri kadar hazır olmamıştır. Bundan ötürü Nasır, yıpratma savaşına (war of attrition) başlamıştır. İsrail, Nasır'ı barışa zorlamak için Sina'ya yerleşim yerleri ve Sina sınırına askeri mevziler kurmuştur. Böylece İsrail'in politikası toprak ve barış ikilisine dayandırılmıştır (Armaoğlu, 2020: 279). Böylelikle İsrail, Sina'ya topyekûn bir sahip çıkma arayışında olmuştur. Nasır, bu politikayı minimize etmek için İsrail'e karşı pasif ve aktif caydırma politikaları takip etmiştir.

Nasır'ın İsrail'e karşı pasif politikası daha çok Filistin örgütlerini destekleyip İsrail'e karşı savaşmaları için destek vermiştir. Nasır'ın El-Fetih üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Bu etki ile Nasır, İsrail'i Sina'da caydırmak ve Sina'nın boşaltılacağını düşünmüştür. Nasır'ın pasif caydırma politikası başarısız olunca, aktif caydırma politikasına geçilmiştir. Nasır, aktif caydırma politikası ile Mısır sınırları içerisinde Sina'da bulunan İsrail mevzileri top atışına tutulmuştur. Bu top atışları ile daha fazla İsrail askeri öldürme ve İsrail'in Sina'yı daha erken boşaltacağı düşüncesi benimsenmiştir. Nasır'ın aktif caydırma politikası da başarısız olmuştur. Nasır'ın bu yıpratma savaşında bir sonuç alamamış ve ABD'nin ateşkes için girişimleri Nasır tarafından kabul edilmiştir (Armaoğlu, 2020: 279-283).

İsrail Devleti'nin kurulması ve yaşanan savaşlardan dolayı milyonlarca Filistin Ürdün'e göç etmiştir. Ürdün'de yaşayan Filistinler örgütlenip sınırda İsrail'e saldırıp tekrardan Ürdün'e geri dönerler. Ürdün'de örgütlenen Filistinler, Kral Hüseyin yönetimine başkaldırıp, ülke yıllarca iç savaş yaşamıştır. İç savaşın bitmesi için Kahire'de toplanan Arap zirvesinde Kral Hüseyin ile Yaser Arafat arasında ateşkes sağlanmıştır. Arap zirvesinden sonra 29 Eylül 1970'te Nasır Kalp Krizi geçirmiştir. Kahire Radyosu yaptığı bir yayında, "Nasır, Arap zirvesi görüşmelerin bitiminden sonra, yapılan

törenlerden dönerken ilk aşamada kalp krizi belirtileri yaşamış ve üç saat sonra Başkan Nasır kalp krizinden ölmüştür” haberini tüm dünyaya vermiştir (The Guardian, 2014). Nasır’ın ölümü hem Arap dünyasında hem de uluslararası arenada büyük bir hüznü yaratmıştır. Nasır, 52 yaşında ölmüş ve gerisinde çözülmeyen çok fazla sorun geride bırakmıştır.

4. Mısır’da Lider Değişikliği ve 1973 Arap-İsrail Savaşı

Mısır, İsrail’in kurulmasından sonra Filistin davasında liderlik yapmıştır ve Filistinlilerin hakkını savunmuştur. Mısır, 1948 ve 1967 Arap-İsrail Savaşı’nda İsrail’e karşı savaşta ön cephede bulunmuştur. İsrail ile yaşanan savaşlarda hem askeri hem de ekonomik olarak en çok etkilenen ülke Mısır olmuştur. Mısır’ın popülist lideri Nasır, gerek Mısır’da gerekse de Arap dünyasında kurtarıcı bir güç ve Arap halkının umudu olarak görülmüştür. Nasır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi ve akabinde yaşanan 1956 Süveyş Savaşı’nda diplomatik bir zafer kazanmasıyla Araplar içinde daha da güçlenmiştir. Nasır yönetiminde Mısır, İsrail ve Batılı devletlere karşı Sovyet Rusya yanlısı politikalar ve reformlar gerçekleştirmiştir. Böylece Nasır, sosyalist, milliyetçi ve Batı karşıtı bir lider olarak benimsenmiştir. 1967’ye gelindiğinde Mısır ve Arap ülkeleri, İsrail’i haritadan silmek ve Filistinli göçmenlerin kendi ülkelerine dönmeleri için büyük bir savaşa hazır olduklarını ve bu arzularını gerçekleştirmek için savaş stratejisini uygulamışlardır. İsrail bu savaşta Arap ülkelerini yenilgiye uğratmış ve topraklarını üç kat daha genişletmiştir. Bu savaşın neticesinde Nasır’ın liderliği sorgulanmış ve ona inananları hayal kırıklığına uğratmıştır. Nasır, yapılan tüm eleştirileri kabul eder ve başkanlıktan istifa etmiştir. Yine de halkın isteği üzerine istifasını geri çeker ve radikal olmayan politikalar ile Mısır’ı yönetmeye devam etmiştir. Nasır’ın 1970’de kalp krizinden dolayı vefat etmesiyle yardımcısı olan Enver Sedat, Mısır’ın başkanlık koltuğuna oturmuştur. Sedat, Nasır’da farklı olarak İsrail ile barışmayı ve Batı yanlısı politikalar geliştirmiştir. Bundan ötürü Sedat, Mısır’ın işgal edilen toprakların iadesi ve Mısır’ın iktisadi olarak güçlenmesi için radikal ve kararlı politikalar takip etmiştir.

4.1. Enver Sedat Dönemi

Enver Sedat (Anwar Sadat), 1918’de Mısır’da fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve 13 kardeşe sahip olmuştur. Kahire Askeri Akademisinden 1938’de mezun olur ve Mısır ordusuna katılmıştır. İlk olarak Sudan’da görevlendirilmiş ve buradan da Mısır’ın gelecekteki cumhurbaşkanı olan subay Cemal Abdül Nasır ile tanışmıştır. Daha

sonra, Sedat ve Nasır diğer kıdemsiz subaylarla birlikte, Mısır'ı İngiliz kontrolünden kurtarmaya adanmış Özgür Subaylar Hareketi adlı devrimci bir grup kurmuşlardır. Sedat, Nasır ve Necip'in gerisinde kalmış ama askeri olarak mücadelesini devam ettirmiştir (Al Jazeera, 2010).

Enver Sedat, kıdemli bir asker olarak 1952 Hür Subaylar darbesinde yer almıştır. Sedat, 1970'ten itibaren Mısır'ın üçüncü Cumhurbaşkanı olarak on bir yıl iktidarda kalmıştır. Sedat, Cumhurbaşkanı Necip ve Nasır'ın kabinelerinde yer almış ve önemli görevler üstlenmiştir. Nasır'ın yardımcısı ve yakın arkadaşı olarak uzun yıllar ülke yönetiminde görevler üstlenen Sedat, Nasır'ın ölümünden sonra Mısır'ın yeni lideri seçilmiştir (Em vd., 2018: 2). Sedat'ın geçmiş yıllarındaki tecrübesi, cesur ve planlı olması kendi iktidarında farklı bir yönetim tarzı ortaya koymuştur (Köprülü, 1990: 169). Sedat, hem Mısır'da hem de Hür Subaylar içerisinde Nasır kadar sevilmemiştir ve Nasır'ın gölgesinde kalmıştır. Fakat Nasır'ın yardımcısı olması ve yakın arkadaşı olması hasebiyle iktidara gelmiştir. Sedat, realist güvenlik ve iktisadi politikalarıyla Nasır'dan farklı politikalar izlemiş ve verdiği rasyonel kararlarla Mısır'ın kaderini değiştirmiştir. Sedat'ın bu realist ve rasyonel politikaları, iç siyasetteki gücünü artırmış ve Mısır'ın dış politikasına da sirayet etmiştir. Sedat'ın uyguladığı liberal politikalar ile kendisine yakın bir burjuva kesimi oluşturmuştur. Nasır'dan en farklı politikası da bu olmuş, yani hem siyasette hem de ekonomide sosyalist politikalar yerine liberal politikalar benimsemiştir. Sedat, 1973'e kadar Nasır'ın İsrail politikası gibi çatışmacı politikalar izlemiş ve sonrasında bu politikası barış, müzakere ve diplomasi şeklinde şekillenmiştir. Sedat'ın dış politikasında en büyük değişim Sovyet Rusya'dan uzaklaşması ve Batı ile uzlaşması ve iyi ilişkiler geliştirilmiştir (Kavas, 2013: 160).

1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır'ın ekonomisi büyük bir darbe almıştır. Mısır'daki ekonominin kötüye gitmesi ve Sovyet Rusya'nın da güvenilir bir müttefik olduğu algısı ülke içindeki aşılmaz sorunların artmasına da neden olmuştur. Sovyet Rusya'nın Mısır'a daha fazla askeri destek sağlayamaması neticesinde bu algıyı nitelikli kılmıştır. Böylece Sedat önderliğinde Mısır, farklı değişim ve dönüşüm politikalar hayata geçirmiştir (Jewish Virtual Library, 2020). Sedat'ın dış politikasındaki değişimlerin en önemlisi 1972'de Sovyet Rusya'ya ait 20 bin civarındaki askeri personelin sınır dışı edilmesi olmuştur. Sedat, bu kararı beklenmedik bir şekilde verilmiş ve Batı özelinde Amerika'nın takdirine nail olmuştur (Kavas, 2013: 160). The New York Times'da Sheehan'ın yayınlanan makalesinde (1972) bu durumu şu şekilde

değerlendirir; Ruslar taktiksel olarak da hata yapmışlar, çünkü Mısır'ın gururunu görmezden gelmişler, karakterini küçümsemişler, toplumunun kilit kesimlerini yıkmak için çabalamışlardır. Böylece halkın düşmanlığını da kazanmışlardır (Sheehan, 1972). Sovyet Rusya'nın bu tutumu Sedat yönetimindeki Mısır'ı Batı'ya yakınlaştırmıştır. Bu yüzden Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'ya yerleşmesi ve reel politikası sekteye uğratılmıştır.

4.2. 1973 Arap-İsrail Savaşı

Mısır, Sina Yarımadası'nı ve diğer tüm işgal edilen toprakları geri almak için diplomatik kanalları kullanmıştır. Fakat Mısır'ın bu çabası hem Arap dünyasından hem Batı'dan hem de Sovyet Rusya'dan yeteri kadar destek alamamıştır. Mısır'ın iç siyasetinde, Sina Yarımadası'nın kaybedilmesiyle hükümetin üzerindeki baskı arttırılmış ve çıkmaz bir siyasi çatlak oluşturmuştur. Mısır'ın en büyük endişesi, Sovyet Rusya'nın Mısır'a ofansif (ağır) silahların teslimatı konusunda anlaşmaya vardıkları ama anlaşma gereği silahların verilmesi gereken zamanda verilmemesi olmuştur. Bundan ötürü Mısır'ın Sovyet Rusya ait askerleri, uzmanları ve teknisyenleri sınır dışı yani ülkeden çıkarılmasının da nedeni olmuştur (Armanoğlu, 2020, 306-307).

Mısır ve Sovyet Rusya arasındaki bu sorun kısa sürmüş ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'na giden süreçte Ortadoğu'da hegemonyasını hâkim kılmak isteyen Sovyet Rusya, Arap devletlerine silah ve teknoloji desteği sağlamıştır (İyiat, 2018: 158). Mısır'ın İsrail ile yeni bir savaşa girmesi artık sürpriz olmamış ve Mısır tekrardan askeri gücünü ve askeri teçhizatını güçlendirmek için çok yönlü politikalar izlemiştir. Mısır, kısa bir süre sonra Sovyet Rusya ile tekrardan barışır ve ağır silahlar satın almıştır. İsrail ile yeni bir savaş için Mısır cumhurbaşkanı Sedat ve Libya başkanı Muammer Kaddafi iki zıt kişiliğe sahip olduğundan dolayı iki ülke arasında işbirliğine gidilmemesi ve Libya'nın mali desteğine imkân verilmemiştir. Mısır'ın Libya ile bir cephe birliği kurma arayışı bundan ötürü fiyasko olmuştur. Mısır'a mali destek sağlayacak ikinci ülke Suudi Arabistan (SA), fakat Sedat'ın Suudileri gerici olarak nitelendirmesi ve SA'ya yaklaşmayı da uygun görmemiştir. Daha sonra Sedat, İsrail'in iki komşusu olan Suriye ve Ürdün ile İsrail'e karşı yeni savaş için temasa geçmiştir. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, İsrail ile yeni bir savaş için dünden razı olması ve bir an önce savaşın yapılmasına kanat getirmiştir. Daha öncesinde Mısır, Ürdün ile diplomatik münasebetini sonlandırdığı için Ürdün lideri Kral Hüseyin bu meseleye temkinli yaklaşmamış. Ama daha sonra üçüncü

bir cephe olarak savaşa katılmayı kabul etmiştir (Armanoğlu, 2020, 308-309). Mısır önderliğinde üçüncü Arap-İsrail savaşı için Sovyet Rusya askeri yardımı, Araplara, İsrail'in hava ve manevra savaşındaki ciddi üstünlüğüne meydan okumak için teknolojik araçlar sağlamıştır. Kötü bir hava kuvvetini telafi etmek için Mısırlılar ve Suriyeliler, SAM-2'ler, SAM-3'ler, SAM-6s, SAM-7'ler ve ZSU-23-4'lerden oluşan bütünleşmiş bir hava savunma sistemi kurmuşlardır (Gawrych, 1996: 19-20).

Sedat'ın Mısır'da tüm muhalefeti yok etmesi ve ülkede “tek adam” rejimi kurmasıyla tüm kararlar kendisinin onayı ile alınmıştır (Bulut, 2020). Sedat'ın Sovyet Rusya'dan yeni silahlar alması, Ürdün lideri Kral Hüseyin ve Suriye lideri Hafız Esad'ın desteğini alarak İsrail ile yeni bir savaşın eşiğine gelinmiştir. Mısır'ın İsrail'e saldırmasına ramak kalmıştı ve Sedat tüm planlarını da hazırlamıştır. Anlaşılacağı üzere İsrail'e karşı mücadelede hiçbir değişiklik olmamıştır. Yeni bir savaşın yapılmasındaki nihai amaç; İsrail Devleti'nin ortadan kaldırmak olmamış, sadece 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki (Altı Gün Savaşı) işgal edilen Ürdün'a ait Batı Şeria, Doğu Kudüs, Filistin'e ait Gazze, Suriye'ye ait Golan Tepeleri ve Mısır'a ait olan Sina Yarımadası'nı geri almak olmuştur. Böylece Arap dünyasında İsrail varlığı sorun olmamış ve sadece işgal edilen toprakların geri verilmemesi sorun olarak kalmıştır. Bundan ötürü Ortadoğu barışı için de İsrail elindeki bu toprakları, Araplar ile barışma ve İsrail'in tanınması için bir koz olarak kullanmıştır. Diğer bir deyişle İsrail, işgal ettiği toprakları Arapları barışa zorlama aracı olarak kullanmış/kullanmaktadır. Ancak bu toprakların ilhakı ve İsrail'in elinde bulundurması barışa giden diplomatik kanalların da tıkanmasına neden olmuş ve devletlerin güvenlik boyutunu da olumsuz yönde etkilemiştir (Bektaş, 1993: 278).

1973 Arap-İsrail Savaşı'na ramak kala Mısırlı ve Suriyeli askeri kuvvetlerin planı şu şekilde cereyan etmiştir; İsraillerin kutsal günü ve bayramı olan Yom Kippur günü saldırıya geçecekler ve o gün tüm ülke tatilde olduğu için ilerlemenin daha kolay olacağı planlanmıştır. Böylece 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın diğer bir adı “Yom Kippur” Savaşı olarak tarihe geçmiştir (BBC, 2013). Yom Kippur Savaşı'nın diğer savaşlarından farklı iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi, Mısır önderliğinde başlatılacak bu savaş İsrail'i ortadan kaldırmak değil, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda kaybedilen toprakların geri alınması hedeflenmiştir. İkincisi ise daha önceki Araplar ile İsrail savaşları hep İsrail'in saldırısı ile başlamış, fakat 1973'teki savaş mutlak Mısır ve Suriye'nin saldırısı ile başlamıştır (Bektaş, 1993: 279).

Yeni Arap-İsrail Savaşı, Mısır'ın Hava Kuvvetleri tarafından Sina Yarımadası'na 220 uçakla uçuş yapması ile başlamıştır (İyiat, 2018: 156). 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye askeri birlikleri, biri güneyde diğeri de kuzeyde İsrail'e karşı saldırıya geçtiler ve Arap-İsrail savaşlarının üçüncüsü başlamıştır. İsrail'e kuzeyde saldıran Suriye, iki zırhlı tugay, üç piyade tugayı ve 700 tank ile saldırıya geçmiş ve Suriye sınırında sadece 180 İsrail tankı bulunmuştur Mısır, ofansif silahlarla, beş piyade tümeni ve 400 tank ile Süveyş Kanalı'nın karşı tarafına geçmiştir. 6 Ekim Cumartesi akşamı Mısır kuvvetleri büyük bir başarı gösterip altmış noktayı ele geçirmiş ve 10 yeni köprü kurmuştur. Bu başarı sadece dokuz saat içerisinde gerçekleştirilmiştir (Armanoğlu, 2020, 311-312). Bu başarı ile Mısır ve Suriye, 1967'deki İşgal edilen toprakların hepsini ele geçirmiştir. Mısır, Sina Yarımadası'nı ve Suriye de Golan Tepeleri'ni geri almıştır. Fakat Ürdün bu savaşa dâhil olmamış ve geçerli nedeni ise askeri gücü bakımından yetersiz olmasıdır. Daha sonrasında İsrail toparlanmış ve karşı saldırıya geçmiştir. İsrail'in güçlü bir şekilde savunmadan saldırıya geçmesi ile Suriye kuvvetleri püskürtülmüş ve 1967'de işgal ettiği toprakları tekrardan ilhak etmiştir. İsrail aynı saldırı pozisyonunu devam ettirmiş ve Mısır'dan tekrardan Sina Yarımadası ve Süveyş Kanalı'nın batısını da ele geçirmiştir. İsrail'in durdurulmaz ilerleyişi ve iki Arap ülkesinin hezimetinden dolayı ABD ve Sovyet Rusya ateşkes için yoğun bir diplomatik girişimlerde bulunmuştur. İki süper gücün diplomatik girişimleri ile Güvenlik Konseyi, iki taraf arasında BM kuvvetlerin bulunması için 340 sayılı karar almıştır (İbas, 2005: 76). Yom Kippur Savaşı, 16 gün sürmüştür. İki Arap devletin saldırısı ile ilk aşamada üstünlük sağlanmıştır. Fakat hem Mısır hem de Suriye taktik ve zaman uyumu konusunda yeteri kadar başarılı olmamalarından dolayı savaşın üstünlüğü İsrail'e geçmiştir (Türkman, 2007: 282).

Yom Kippur Savaşı, İsrail'in kısa ve modern tarihindeki en travmatik olayı olmuştur. Yahudi halkının yılın en kutsal gününün ortasında başlayan Mısır-Suriye saldırısı, İsrail Devleti'ni neredeyse tam anlamıyla şaşırtmıştır. Birkaç saat içinde Arap orduları Süveyş Kanalı boyunca ve Golan Tepeleri'nin güney kesiminde IDF (Israel Defence Forces-İsrail Savunma Kuvvetleri) savunma hatlarını kırmıştır (Bar-Joseph, 2009: 1). Daha sonrasında İsrail'in topyekûn saldırısı karşısında iki Arap devleti bozguna uğratılmıştır. 22 Ekim 1973'te Yahudiliğin en kutsal gününde başladığı için Yom Kippur Savaşı olarak bilinen Araplar tarafından başlatılan savaş sırasında BM Güvenlik Konseyi 338 sayılı kararı kabul edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur (Harris, 2015: 15). BM Güvenlik

Konseyi'nin kararından sonra silahlar susmamış ve taraflar arasında meydana gelen savaşın 21. gününü olan 27 Ekim 1973'te iki Arap devleti ve İsrail arasında ateşkes sağlanmış ve silahlar tümüyle susmuştur (Bektaş, 1993: 280).

IDF, yakın bir yenilgiyi hem kuzey hem de güney cephelerinde zafere dönüştürme yeteneğini kanıtlasa da, Yom Kippur Savaşı, İsrail'de Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana ülkenin en zor sınavı olarak yorumlanmıştır (Bar-Joseph, 2009: 8). Böylece Yom Kippur Savaşı'nda tekrardan yenilgiye uğrayan taraf Arap devletleri (Mısır ve Suriye) olmuştur. Fakat İsrail, Mısır ve Suriye'nin askeri ve silah kaybı çok büyük olmuş ve üç devletin de ekonomisi büyük bir darbe almıştır. Bu savaşın en önemli neticesi ise ABD'nin arabuluculuğu ile Mısır ve İsrail'in diplomatik yollarla büyük barışının temelini oluşturmuştur (Yenal, 2015: 132). Yom Kippur Savaşı'nda İsrail'in galibiyetini sağlayan ABD olmuş ve ABD'nin kurmuş olduğu hava ikmal köprüsü ile tam destek sağlamıştır (İyiat, 2018: 158). 1973 Arap-İsrail savaşı sürecinde küresel siyaseti derinden sarsan en büyük mesele 1973 Petrol Krizi olmuştur. Bu krizi Arap ülkeleri başlatmış ve bu krizin gerekçesi ise ABD'nin desteğiyle İsrail'in ikinci aşamada üstünlük sağlaması dair olmuştur. Bu savaşın önüne geçilmesi ve 1967'de işgal edilen toprakların geri verilmesi için uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek istenmiştir.

4.3. 1973 Petrol Krizi

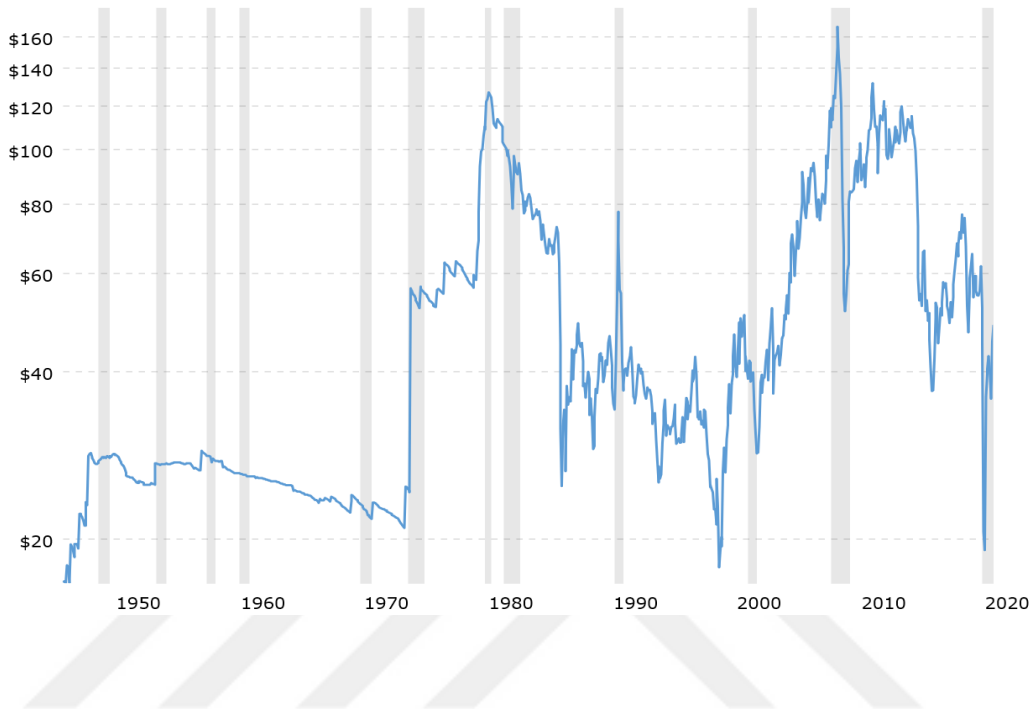
Henry Kissinger, 1957-1969 yılları arasında Harvard Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmıştır. Kissinger, Ocak 1969'dan Ocak 1973'e kadar ABD başkan Nixon'ın Milli Güvenlik İşleri Başdanışmanı olmuştur. ABD Başkanı Nixon'un tekrardan başkan olarak seçilmesiyle Kissinger, ABD'nin Dışişleri Başkanı (Ocak 1973-Ocak1977) olmuştur. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Kissinger, ABD'nin Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Henry Kissinger, iyi bir diplomat ve bakan olarak bu savaşın her ayrıntısını titizlikle incelemiş ve çatışma çözümü için taraflar arasında diplomatik kanalların kullanılmasını önermiş ve aktif olarak görev üstlenmiştir. Kissinger, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e silah sevkiyatın ilk aşamada yapılmamasını ve Arapların ilerleyişini istemiştir. Daha sonrada mutlak bir diplomatik barışın olacağına kanat getirmiştir. Ama İsrail'i de feda etmemek ve Arapları da kazanmak istemiştir. Kissenger'in İsrail ile Araplar arasında denge politikası izlemesi ve bu denge politikası ile Ortadoğu barışının inşa edileceğini ümit etmiştir. Fakat Daha sonrasında Sovyet Rusya'nın savaş sırasında Arap ülkelere silah sevkiyatı iddiası ABD'yi harekete

geçirmiştir. ABD'nin İsrail'e silah sevkiyatı için Avrupa havaalanların kullanması isteği başta Federal Almaya olmak üzere Avrupalı müttefikleri karşı çıkmıştır. Böylece ABD ve Avrupalı müttefikleri ile aralarının açılmasına da neden olmuştur. ABD'nin bu hamlesi petrol üretimde güçlü olan Arap ülkelerini harekete geçirmiştir. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın üçüncü gününde (8 Ekim 1973) Kuveyt, petrol üreten Arap devletlerine bir çağrı yaparak “petrolün silah olarak” kullanılması için müzakereler yapılmasını önermiştir. Kuveyt'in bu önerisi ile Avrupa ülkeleri büyük bir endişeye kapılmış ve Avrupalı ülkelerinin İsrail'e askeri desteğini engellenmiştir. Kuveyt'in bu caydırıcı önerisi, Avrupa ülkelerin petrolde Ortadoğu'ya (% 70) bağımlı olduğunun bir göstergesi olmuştur. ABD'nin hem Batı hem de NATO müttefiklerin bu politikaları Kissenger'i sinirlendirmiştir. Bundan ötürü, ABD'nin İsrail'e silah sevkiyatı için sadece Portekiz, kendi havaalanını ABD'ye açmıştır (Armağolu, 2020: 319-320). Petrol İhraç Eden Arap Ülkeler Birliği (OAPEC) ülkeleri, 17 Ekim 1973'te Kuveyt'te toplanmış ve şu kararlar alınmıştır; İsrail ilhak ettiği topraklardan çekilinceye kadar ve Filistinlilerin yasal hakları güvence altına alıncaya kadar petrol üretiminin her ay yüzde beş oranında azaltılacaktır. 1 Ekim itibarıyla petrol üretiminin azaltılması kararı alınmıştır. OAPEC'in aldığı bu karar neticesinde sanayisi ve ekonomisi gelişmiş devletlerde şok etkisi yaratmıştır (Öztürk ve Saygın, 2017: 3).

1973 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'in üstünlük sağlaması ve Arap ülkelerin hezime uğraması ile başlayan tartışma konularından birisi de ABD'nin İsrail'e savaş sürecinde yapılan askeri ve ikmal desteği olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi Arap ülkeleri artık “petrolü silah olarak” kullanmış ve çoğu Arap ülkelerinden oluşan Petrol İhraç Eden Arap Ülkeler Birliği (OAPEC) petrol üretimini azaltmıştır. Bu minvalde petrol üretimin azalması ve petrol fiyatların yükselmesi ile tüm dünyada ekonomik piyasaları alt üst etmiştir. Böylece dünyada ilk petrol krizi meydana gelmiştir (Diriöz, 2012. 86). 1973 Petrol Krizi'nden en çok etkilen Avrupa ülkeleri olmuştur. Çünkü Avrupa ülkeleri, petrol ithalatını neredeyse üçte ikisini Ortadoğu coğrafyasında bulunan Arap devletlerinden temin etmiştir. Etyemez'e göre; Petrol üreten devletler veya bireyler için en vahim mesele üretimin fazla olmasıdır. Çünkü eğer fazla üretim yapılırsa fiyatlarda büyük bir düşme olur. Fiyatların düşmesi ile kazanımlar azalır ve eldeki petrol satılmaz veya alıcılar bulunmaz (Etyemez, 2006: 365). Böylece OAPEC ülkeleri bu perspektifle üretimi azaltmış ve İsrail ile Batı'ya karşı petrolü “siyasi silah” olarak da kullanılması ile büyük ekonomik kazanımlar elde etmiştir. Petrol krizinin daha iyi analiz etmek için

Şekil 3'te yıllara göre petrol fiyatlardaki artış ve dalgalanmalar analiz edilmiştir. Böylece bu politika küresel siyasette etkili olmuş ve gelişmiş ülkelerin sanayisini de kötü bir şekilde etkilemiştir.

Şekil 3: 1973Petrok Krizi ile Petrol Fiyatlarındaki Artış

Kaynak; Macrotrends (www.macrotrends.net)

Şekil 3'te anlaşılabacağı gibi 1973'ten sonra petrol fiyatlarında hızlı bir artış meydana gelmiştir. Bu artışın sebebi ise daha önce belirtildiği gibi OAPEC ülkelerin tüm dünyaya uyguladığı petrol ambargosu olmuştur. Şekil 3'te 1974'te ambargonun bitmesine rağmen petrol fiyatlarındaki fiyat artışı devam ettiğini göstermektedir.

Arap devletlerin başlattığı petrol ambargosu, enerji güvenliğini farklı açılardan etkilemiştir. Enerji güvenliği olarak tanımlanan bu kavram, gelişmiş ülkelerin enerji politikalarında farkı politik manevralara yönelmiştir. Gelişmiş ülkeler alternatif enerji kaynakları ve sanayilerinde kullanılacak petrolden farklı enerji kaynakların bulunması için yönlendirilmiştir. Tüm dünyada kolektif bir mücadele oluşmuş, tasarruf tedbirleri uygulanmış ve Uluslararası Enerji Ajansı gibi kurumlar kurulmuştur (Yılmaz ve Kalkan, 2017: 186).

Gelişmiş ülkelerde petrole duyulan ihtiyaçtan dolayı üretimlerinde azalmalar olmuş ve petrol fiyatlarındaki artışlar, devletlerin piyasalarında durgunluklar oluşturmuştur. Ülkelerdeki bu ekonomik durgunluk, “stagflasyon” olarak bilinen olguyu da

beraberinde getirmiştir. Stagflasyon kavramı 1973 Petrol Krizi ile ortaya çıkmış ve ekonomik durgunluk olarak enflasyon ile işsizliğin beraber olduğu durum olmaktadır. Bunlar doğrultusunda açıklanması gereken en önemli kavram durgunluk kavramı olmaktadır. Durgunluk kavramı; mal ve hizmetlere, ham maddeye ve işgücüne dayalı talebin azalması olarak ifade edilmektedir. Talepte azalma meydana geldiği zaman ekonomik daralma da kendiliğinde oluşmaktadır (Öztürk ve Saygın, 2017: 6-7).

Mart 1974'te ambargo kaldırıldığında, petrol fiyatları varil başına 12 dolar civarında - kriz öncesi fiyatın neredeyse dört katı - sabitlenmiştir. 1973'te, bu petrol şoku OAPEC ülkeleri için bir zafer ve dünyanın geri kalanı için bir felaket olmuştur. OAPEC, muazzam ve beklenmedik olaylara ve yeni jeopolitik etkiye sahipken, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer petrol ithalatçıları benzeri görülmemiş yakıt maliyetleri ve sancılı durgunluklardan etkilenmiştir (Ross, 2013). Mart 1974'te petrol ihraç edilen ülkelerin ambargosu sona ermesiyle birlikte Arap ülkelerin gelirleri artmıştır. Arap ülkelerin Batı ülkelerinde elde ettiği gelirlerle tekrardan kendi coğrafyasına değil de Batı ülkelerine yatırım yapmışlardır. Böylece Arap devletlerin petrol ambargosu, ekonomik ve siyasi bir kazanım olsa da tekrardan Batılı ülkelerin ekonomik kazanımlarına dönüşmüştür (Armaoğlu, 2019: 350). 1973 Arap-İsrail Savaşı ve 1973 Petrol Krizi'nin bitmesi ile Mısır ile İsrail'in barışı için ABD arabuluculuğu ile Camp David Antlaşması'na giden süreç başlayacak ve mutlak bir Mısır ve İsrail barışı ile neticelenmiştir.

5. Camp David Anlaşması

ABD'nin Ortadoğu'daki dış politikası; İsrail'in güvenliğini sağlama ve uluslararası hukuk açısından varlığının tanınması, Ortadoğu barışı ve Mısır ile iyi ilişkiler geliştirmeyi hedeflemiştir. ABD, uluslararası uyuşmazlıkların çözümü ve Ortadoğu barışı için diplomasi, dostça girişim, arabuluculuk ve müzakere gibi yargı dışı çözüm yollarına başvurmuştur. İsrail ile Araplar arasında uzun yıllar devam eden savaş hali, ABD'nin Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'in mekik diplomasisi sonucunda mutlak bir İsrail-Mısır barışı tesis edilmiştir.

6 Ekim 1973 saat 06.15'te ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Mısır ile Suriye'nin İsrail'e saldıracağı haberini almıştır. Bu haber sonrası Kissinger, endişeye kapılmış ve telefon diplomasisini devreye sokmuştur. Kissinger, bu saldırıyı önlemek için çok fazla çaba harcar ve saldırıdan vazgeçilmesi için tüm taraflarla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Kissinger, 6 Ekim 1973 sabahında yeni İsrail-Arap savaşını önlemek için telefon

diplomasisi yürütmüştür. Kissinger, 6 Ekim 1973 saat 06.40'ta Sovyet Büyükelçisi Anatoly Dobrynin, 06.55'te İsrail Büyükelçilik Müsteşarı Mordechai Shalev, 07.00'de Mısır Dışişleri Bakanı Muhammed El-Ziyad ile telefonla görüşmüştür. Daha sonra Kissinger, 6 Ekim 1973 saat 08.25'te İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban, 08.40'te BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim ve 09.25'te ABD Başkanı Richard M. Nixon ile telefonla müzakereler yürütmüştür. Kissinger'ın telefon diplomasi, savaşı önlemede başarılı olmamıştır. 6 Ekim 1973 saat 09.25'te ABD Başkanı Richard M. Nixon ile Kissinger'ın görüşmesinde Ortadoğu krizinin çözümünde diplomatik yöntemin takip edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Kissinger, 2004: 12-34). 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın 27 Ekim'de bitmesi ile ABD, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde yargı dışı çözüm yöntemleri olan diplomasi ve arabuluculuğa başvurmuş ve ilk aşamada İsrail-Mısır barışını sağlamak için büyük bir rol üstlenmiştir. ABD liderliğinde başlatılan İsrail-Mısır barışı, peyderpey şeklinde gerçekleşmiş ve Camp David Antlaşması ile iki ülkenin birbirleriyle olan düşmanlığı sonlandırılmıştır.

ABD, İsrail ile stratejik çıkarları kendi küresel ve bölgesel çıkarlarını geliştirdiğini kabul ettiğinde, ilişkiyi özel olarak tanımlamıştır ve İsrail'e muazzam askeri ve ekonomik destek sağlayarak onu güçlendirmiştir. Özel ilişkinin kurulmasındaki dönüm noktası, İsrail'in askeri zaferi olmuş; bu, yalnızca İsrail'in stratejik önemini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Ortadoğu'da, özellikle Arap-İsrail çatışmasında yeni bir politik ve stratejik durum yaratmıştır. Bu gelişme, ABD'nin Arap-İsrail çatışmasının aşamalı olarak azaltılmasına ve çözülmesine aracılık etmekle sonuçlanan alanda özel bir rol oynamasını da sağlamıştır (Bar-Siman-Tov, 1998: 232). Bu minvalde Camp David Anlaşması'nın imzalanması süreci aşağıda tüm ayrıntıları ile analiz edilmiştir. İlk aşamada 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra barış arayışlarına değinilmiştir.

5.1. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan Sonra Barış Arayışları

İsrail-Arap savaşların üçüncüsü (1948, 1967 ve 1973) ve İsrail-Mısır savaşların dördüncüsü (1948, 1956, 1967 ve 1973) olan Yom Kippur Savaşı, BMGK'nın 22 Ekim 1973 338 tarihli kararı ile 27 Ekim 1973'te ateşkes sağlanmıştır. BMGK'nın 22 Ekim 1973 338 tarihli kararının 3.Maddesi'nde ateşkes çağrısı şu şekilde yapılmıştır: *“Ateşkesle hemen ve eş zamanlı olarak, Ortadoğu'da adil ve kalıcı bir barışın tesis edilmesini amaçlayan uygun himayeler altında ilgili taraflar arasında müzakerelerin başlayacağına karar verilmiştir.”* (United Nations Security Council, 1973). 1973 İsrail-

Arap Savaşı'nın bitmesinden sonra, ABD, İsrail ile Mısır arasında diplomatik ve arabuluculuk yöntemleri ile barış görüşmelerine başlamıştır.

İsrail ve Arap devletleri arasında ateşkes sağlanmış ve daha sonra tekrardan İsrail ve Mısır, sürekli ateşkesi ihlal etmişlerdir. Bundan ötürü, ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın Kahire'yi ziyareti ve ABD Dışişleri Müsteşarı Joseph J. Sisco'nun İsrail'i ziyareti de dâhil olmak üzere yoğun müzakereler, ateşkesi istikrara kavuşturmak için 11 Kasım 1973'te İsrail ile Mısır arasında 6 maddeden oluşan bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, Kahire-Süveyş yolundaki 101 km'de İsrail adına General Yariv, Mısır adına General Gamazy tarafından imzalanmıştır. 1949 Ateşkes Anlaşması'ndan bu yana İsrail ve Mısır arasında imzalanan ilk anlaşma olmuştur. 6 maddelik anlaşma şu şekilde;

1. Mısır ve İsrail, BM Güvenlik Konseyi tarafından çağrılan ateşkese titizlikle uymayı kabul etmiştir.
2. Her iki taraf da, BM himayesinde güçlerin ayrılması ve ayrılmasına ilişkin anlaşma çerçevesinde, 22 Ekim'de mevkilerine geri dönme sorununu derhal çözüme kavuşturacağı konusunda hemfikirdir.
3. Süveyş kasabasına günlük yiyecek, su ve ilaç sağlanacaktır. Süveyş kasabasındaki tüm yaralı siviller tahliye edilecektir.
4. Askeri olmayan malzemelerin Süveyş Kanalı'nın doğu yakasına taşınmasında herhangi bir engel olmayacaktır.
5. Kahire-Süveyş yolundaki İsrail kontrol noktalarının yerine BM kontrol noktaları alacaktır. Süveyş yolunun sonunda, İsrailli subaylar, BM ile Kanal kıyısındaki kargonun askeri olmayan yapısının denetlenmesine katılabilir.
6. Kahire-Süveyş yolunda BM kontrol noktaları kurulur kurulmaz, yaralılar da dâhil olmak üzere tüm savaş esirleri değiş tokuş edilecektir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 1973).

Böylece İsrail ve Mısır anlaşmaya uymuşlar ve anlaşmanın gerekliliklerini yerine getirmişlerdir.

11 Kasım 1973 Anlaşması, İsrail-Mısır barış müzakerelerinde önemli bir adım olmuş ve 1979 Camp David Anlaşmalarına kadar yapılan barış görüşmelerin de başlangıcı olmuştur (Armaoğlu,2020: 342). ABD'nin Ortadoğu'da barışı tesis etme nedenlerinde birisi, Sovyet Rusya'yı bölgenin dışında tutmak ve diğer bir neden ise Ortadoğu'da kendi hegemonyasını oluşturmaktır. ABD, İsrail'in oldu-bittiler sonlandırıp ve İsrail ile Araplar arasında kalıcı bir barışı inşa ederek bu politikalarını gerçekleştirmeyi amaçlamıştır (Bektaş, 1993: 279-280). Böylece ABD, uluslararası politikada önem kazanan Kissinger'in “mekik diplomasisi” ile adım adım İsrail-Mısır barışına giden süreci başlatmıştır.

5.2. Barış Arayışında Henry Kissinger ve Mekik Diplomasisi

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında İsrail, ilk defa yenilginin eşiğine gelmiştir. Fakat savaşın bitmesiyle İsrail, savaşı kazanmış ve Mısır ekonomisine büyük bir darbe indirmiştir. Mısır'ın kötü giden ekonomisini tekrardan güçlendirmek için Mısır Cumhurbaşkanı Sedat, radikal kararlar vermek zorunda kalmıştır. Sedat'ın radikal politikaları, Mısır ekonomisine ve dış politikasına yansımıştır. Sedat, Mısır ekonomisini liberal politikalarla güçlendirmek için büyük bir çaba sergilemiştir. Sedat, Mısır dış politikasında ise Mısır ile ABD ilişkilerini geliştirmek ve bölgenin istikrarını sağlamak için barışa giden tüm yolları denemiştir (Ateş, 2012: 75).

Uluslararası hukukta egemen ve bağımsız bir devlet, bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve bir hükümet tarafından idare edilen veya yönetilen nüfusun başka bağımsız devletler tarafından tanınması ile var olmuştur (Viotti ve Kauppi, 2014: 228). Bundan dolayı İsrail de dış politikasında, komşuları (Arap ülkeleri) tarafından tanınmak için işgal ettiği toprakları barış arayışında bir koz olarak kullanmıştır. İsrail'in "toprak karşılığı barış" politikası kendi meşruiyetinin bir aracı olarak görmüş ve barış arayışında kararlı davranmıştır.

Sedat'ın dış politikasında arzu ettiği revizyon ve barış arayışları ABD tarafından da kabul görmüştür. Bundan dolayı ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in mekik diplomasisi (shuttle diplomacy) barış arayışında büyük bir önem arz etmiş ve uluslararası politikada da yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Kissinger, mekik diplomasisi ile İsrail'in ele geçirdiği toprakları parça parça geri vermesini sağlamak ve İsrail ile Mısır arasındaki uyuşmazlığın çözümünün sonucunda Camp David Anlaşmalarına (Camp David Anlaşması) varmıştır. Kissinger'in mekik diplomasi uluslararası literatürde adım adım diplomasi (step by step diplomacy) olarak da bilinmektedir. Kissinger tarafından yürütülen mekik diplomasisinin nihai amacı, İsrail ile Araplar ya da İsrail ile Mısır arasında, aniden ve büyük bir barışı gerçekleştirmeyi hedeflenmemiştir. Büyük barışı tesis etmek için aşama aşama şeklinde birden çok anlaşmalarla taraflar arasında güvenliğin sağlanması ve güvenlik havasını oluşturarak çok taraflı büyük barışa giden süreci başlatmayı amaçlanmıştır (Armaoğlu, 2020: 324-325).

Arap-İsrail çatışmasına ABD müdahalesi, Amerikan liderliğini ortaya koymak için cazip bir ortam bulmuştur ve ABD kendisini Arap-İsrail meselelerinde bir lider olarak

görmüştür (Pressman, 2014; 537). 1973 Yom Kippur Savaşı'nın ardından ABD, kendi tarihinde ilk kez, ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger'ın önderliğinde mekik diplomasisi barış arayışların ana aracı olmuştur. Kissinger'ın mekik diplomasisi ve çatışmanın çözümüne yönelik "adım adım" yaklaşımı, Arap petrol ambargosunun sona ermesine yardım etmiş, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisini azaltmış ve ABD'yi tartışmasız ve vazgeçilmez bir arabulucu ve yönetici yapmıştır. ABD, o zamandan beri Ortadoğu barış süreci olarak bilinen sürecin garantörü olmuştur. 1974 ve 1975 yılları arasında Kissinger, İsrail ile Mısır arasında Sina Yarımadası'nda ve İsrail ile Suriye arasında Golan Tepeleri'nde iki ayrılma anlaşmasına arabuluculuk yapmıştır ve 1949 ateşkes anlaşmalarından bu yana ilk diplomatik başarı olmuştur (Siniver, 2018: 6).

Kısaca bu duruma değinilecek olunursa; ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger, uluslararası politikada "mekik diplomasisi" olarak bilinen İsrail-Mısır barış anlaşmasına aracılık etmek için ülkeden ülkeye uçmuştur. 6 Kasım 1973 Salı günü Kissinger, Sedat ile ilk görüşmeyi gerçekleştirmek için Kahire'ye gitmiştir. Dört gün sonra, Süveyş şehrine ve kuşatılmış Mısır ordusuna askeri olmayan malzemelerin günlük konvoylarını garanti altına alan bir ilk anlaşma imzalanmıştır. Daha sonra, her iki taraftan mahkûmlar değiştirilmiştir. Yeni yıl geldiğinde Kissinger, Mısır-İsrail'in ayrılmasına yönelik büyük planının bir sonraki adımını belirlemek için bölgeye dönmüştür. Kissinger, 11 Ocak 1974'te Sedat'la buluşmak için Mısır'ın güneyindeki Asvan kentine gelmiştir. Ertesi gün Tel Aviv'e gider ve yoğun diplomasi ile barış anlaşmasını önermiştir. Bu öneri doğrultusunda her iki tarafla da bir ayrılma anlaşmasını kabul etmiştir. Bu arada İsraililer, başkent Şam'ın çok yakınında, Suriye'nin derinliklerinde hâlâ göze çarpan bir yeri işgal altında bulundurmıştır. Böylece, Mayıs 1974'te Kissinger, bu kez ikinci turu olan Şam ile Tel Aviv arasında mekik dokumuştur. Yaklaşık bir ay süren zorlu müzakerelerden sonra Kissinger, 28 Mayıs'ta İsrail'in Suriye ile bir ayrılma anlaşmasını onaylamasıyla bölgede ikinci bir atılım gerçekleştirmeyi başarmıştır. 5 Haziran'da Cenevre'de imzalanmış ve 243 gün süren çatışmanın ardından Ekim ayında savaş (1973 Arap-İsrail Savaşı) resmi olarak sona ermiştir. Mısır ve Suriye, işgal edilen topraklarının bir kısmını geri almışlar ve onlarla İsrail arasında BM tampon bölgeleri oluşturulmuştur (Al Jazeera, 2018). Böylece, ABD'nin savaşı sonlandırma çabası sonuç almış ve kısa vadede bölgenin barış, huzur ve güvenliği tesis edilmiştir. Bu meselenin ayrıntıları ile birlikte sonraki başlıkta İsrail ile Mısır arasındaki I. ve II. Ayırma Anlaşmalarına kısaca değinilmiştir.

5.3. I. ve II. Ayırma Anlaşmaları

Enver Sedat, 1973'te İsrail'in işgal ettiği Mısır topraklarını savaş ile kazanma düşüncesi başarısız olmuş ve yeni savaş için Mısır ekonomisi yetersiz olduğunu anlamıştır. Fakat yeni bir savaş için modern ve ağır silahları temin etmek ve İsrail'e karşı bir üstünlük sağlamak gittikçe imkânsız bir hale gelmiştir. Ayrıca Mısır önderliğinde 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan beri Mısır halkının savaştan bıkması ve diğer halklar için (Filistinliler) hayatlarını kaybetmesi durumu aşikâr olmuştur. Böylece Sedat, tüm bu durumları göz önünde bulundurması ile barış kararının alınmasında etkili olmuştur (Köprülü, 1990: 174).

1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan önce Nasır'ın geliştirdiği Arap milliyetçilik akımı, Filistin meselesini çözmek ve Filistin topraklarını özgürleştirmek için bir vasıta olmuştur. Ancak 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda yenilginin hâkim olması neticesinde İsrail ile başa çıkma noktasında yeni sorunların başlamasına da neden olmuştur (Özkan, 2009: 91). Sedat, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Süveyş Kanalı'nı geçmesi ile bu akım tekrardan canlandırılmıştır. Daha sonra İsrail, gücünü toplayıp Mısır'ı hezimete uğratması (1973 Savaşı) ise Mısır'ı Batı bloğu ile yakınlaşması ve İsrail ile barışa yönelik stratejik bir değişikliğe yöneltmiştir.

1973 Arap-İsrail Savaşı'nda ABD'nin temel politikası ne Arapları (özellikle Mısır) ne de İsrail'in ezilmesine ve gururlarının incinmesini istememiştir. ABD'ye göre, 1967'de Arapların gururları kırılmıştı ve kırılan gururlarını tamir etmek için İsrail ile barış müzakerelerinde tavizlerin verilmesi gerektiğini ve bu doğrultuda politikalar geliştirmiştir. Böylece Kissinger 'in Mısır, Suriye ve İsrail arasında mekik dokuması ve adım adım diplomasi ile Sedat, ABD'nin İsrail'den taviz koparacağına inanmıştır. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Kissinger, Ortadoğu barışı için I. Ayırma Anlaşması için büyük bir mekik diplomasisi yürütmüştür. Kissinger, I. Ayırma Anlaşması için üç aşama belirlemiştir: İlk aşamada İsrail ile Mısır arasında 9 maddelik ayırma anlaşması 18 Ocak 1974'te imzalamamıştır (Armaoğlu, 2019: 325-327).

ABD Dışişleri Bakanı Kissinger Ortadoğu'ya gelmiş ve taraflar arasında barışı sağlamayı başarmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından önce İsrail Hükümeti anlaşmayı onaylamıştır. Bir gün sonra, İsrail ve Mısır ordularının Genelkurmay Başkanları tarafından 101. kilometrede anlaşma imzalamıştır. Cenevre Barış Konferansı uyarınca kuvvetlerin ayrılmasına ilişkin Mısır-İsrail Anlaşması'nın en önemli maddesi; "Mısır ve

İsrail, BM Güvenlik Konseyi tarafından çağrılan karada, denizde ve havada ateşkesi titizlikle izleyecek ve bu belgenin imzalandığı andan itibaren birbirlerine karşı her türlü askeri veya paramiliter eylemden kaçınacaktır. Ayrıca Mısır ve İsrail'in askeri kuvvetleri aşağıdaki ilkelere göre ayrılacaktır: Mısır ve İsrail hatları arasındaki alan, Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü'nün (UNEF) konuşlandırılacağı bir bağlantı kesme bölgesi olacaktır. Mısır hattı ile Süveyş Kanalı arasındaki alan silahlanma ve kuvvet bakımından sınırlı olacaktır. İki tarafın hava kuvvetlerinin, diğer tarafın müdahalesi olmaksızın kendi hatlarına kadar çalışmasına izin verilecektir." Bu anlaşma Camp David Anlaşması'nın temelini oluşturmuş ve söz konusu anlaşma Mısır ve İsrail tarafından nihai bir barış anlaşması olarak görülmemektedir. 1973 tarihli 338 sayılı Güvenlik Konseyi kararı hükümlerine göre ve Cenevre Konferansı çerçevesinde nihai, adil ve kalıcı bir barışa doğru ilk adımı oluşturmaktadır. Cenevre Konferansı'nın kararına uygun olarak, İsrail ve Mısır hükümetleri, ABD hükümetinin yardımıyla, askeri güçlerinin ayrılması konusunda anlaşmaya varmışlardır (Israel Ministry of Foreign Affairs, Ocak 1974). Bu anlaşma neticesinde İsrail, Sina Yarımadası'nda kayda değer bir toprak parçasından geri çekilmiş ve 1975'te Süveyş Kanalı uluslararası deniz trafiğine açılmıştır (Yenal, 2015: 133). Mısır ve İsrail arasında ABD'nin diplomasi sayesinde uyuşmazlıkların çözümü için ilk adımlar atılmıştır. Bu diplomatik adımlar iki ülke arasındaki büyük barışın ayak sesleri olmuştur.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, ikinci aşama için mekik diplomasisi ile Suriye-İsrail ayırma anlaşması için harekete geçmiştir. Kissinger, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ı ziyaret etmek için girişimde bulunmuştur. Kissinger'in bu ziyareti hafız Esad tarafından kabul edilmiştir. Kissinger ve Hafız Esad arasında yapılan diplomatik zirveler sonunda Hafız Esad Suriye-İsrail Ayırma Anlaşmasına yanaşmıştır. Kissinger'in Ortadoğu barışı için ikinci aşama olarak Suriye ve İsrail arasında 31 Mayıs 1974'te 7 maddelik Suriye-İsrail Ayırma Anlaşması kabul edilmiştir. Mayıs 1974'te kabul edilen Suriye-İsrail Ayırma Anlaşması, Ocak 1974'te imzalan Mısır-İsrail Ayırma Anlaşması'ndan farklı olmamıştır. Suriye-İsrail sınırında sınırlı asker bulundurulmuş ve arada BM kuvvetlerin bulunacağı yer Golan Tepeleri olmuştur. BM kuvvetleri, Mısır-İsrail Ayırma Anlaşmasında ise Sina Yarımadası'nda yer almıştır (Armaoğlu, 2019: 329-330).

İsrail ile Suriye arasındaki güçlerin ayrılması için müzakereler, Suriye ve İsrail temsilcilerin Washington'u ziyaret ederek ilk planlarını Kissinger'e sunmuşlardır. ABD

Dışişleri Bakanı Kissinger, Mayıs 1974'te Kudüs ve Şam arasında seyahat etmiştir. 29 Mayıs'ta Suriye-İsrail Ayırma Anlaşması önerilmiş ve İsrail Hükümeti de önerilen anlaşmayı Knesset'te (İsrail Meclisi) onaylanmış ve Kissinger'in çabaları başarı ile taçlanmıştır. 31 Mayıs'ta Cenevre'de üst düzey subaylar tarafından Suriye-İsrail Ayırma Anlaşması imzalanmıştır. İsrail ve Suriye, "BMGK'nın Ekim 1973 tarihli 338 sayılı kararının uygulanmasında, karada, denizde ve havada ateşkesi titizlikle izleyecek ve belgenin imzalanmasından itibaren birbirlerine karşı her türlü askeri eylemden kaçınacaklardır. İsrail ve Suriye'nin askeri kuvvetleri aşağıdaki ilkelere göre ayrılacaktır: Golan Tepeleri A ve B hatların ayrılmıştır. Hat A ile Hat B olarak belirtilen Hat arasındaki alan bir ayırma alanı olacaktır. Bu alanda, Birleşmiş Milletler Ayrılma Gözlemci Kuvveti konuşlandırılacaktır. Silahlanma ve kuvvetlerde iki eşit sınırlama alanı olacaktır, biri Hat A'nın batısında ve biri de Hat B'nin doğusunda kararlaştırılmıştır. İki tarafın hava kuvvetlerinin, diğer tarafın müdahalesi olmaksızın kendi hatlarına kadar çalışmasına izin verilecektir. Cenevre'de bu anlaşmanın imzalanmasından sonraki 24 saat içinde, her iki tarafın da Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi (International Committee of the Red Cross- ICRC) tarafından onaylanmış olarak tuttuğu tüm yaralı savaş esirleri ülkelerine geri gönderilecektir. Askeri çalışma grubunun görevinin tamamlanmasından sonraki sabah, kalan tüm savaş esirleri ülkelere geri gönderilecek. Her iki tarafta bulunan tüm ölü askerlerin cesetleri, bu anlaşmanın imzalanmasından sonra 10 gün içinde kendi ülkelere gömülmek üzere iade edilecektir." Tüm taraflar bu kararlar doğrultusunda hareket etmişlerdir. Fakat bu anlaşma bir barış anlaşması olarak belirtilmemiştir. Sadece 22 Ekim 1973 tarihli 338 sayılı Güvenlik Konseyi kararı temelinde adil ve kalıcı bir barışa doğru atılmış bir adımdır (Israel Ministry of Foreign Affairs, Mayıs 1974; United Nations Security Council, 1974). İsrail-Suriye I. Ayırma Anlaşması ile çatışmalar sonlandırılmış ve İsrail işgal ettiği bölgenin biraz gerisine çekilmiştir.

Üçüncü aşamada ise Ürdün'ün 1973'teki savaşa katılmamasına rağmen Ürdün-İsrail Ayırma Anlaşması için Kissinger, Ürdün'de Kral Hüseyin ile görüşmüştür. Çünkü İsrail, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Batı Şeria'yı Ürdün'den ele geçirmiştir. Kissinger'in nihai amacı İsrail'in Batı Şeria'dan birkaç km geri çekilmeyi hedeflemiş ve adım adım barışı hedeflemiştir. Fakat Batı Şeria'da FKÖ'nün tarihi varlığı, Batı Şeria üzerinde Ürdün-İsrail Ayırma Anlaşmasını zora sokmuştur. Bu durumun asıl nedeni; hem İsrail hem de ABD FKÖ'yü "terörist bir örgüt" olarak nitelendirilmiş ve bu

süreçte hiçbir şekilde varlığı kabul edilmemiştir. Bundan ötürü FKÖ'nün barış müzakerelerinde bulunması imkânsız olmuştur. Diğer taraftan Batı Şeria'da bir ayırma anlaşması imzalanmasının zor olmasının bir diğer nedeni ise İsrail olmuştur. İsrail, Batı Şeria'yı tarihi ve dini bakımından bir Yahudi toprağı olduğunu iddia etmiş ve buraya Judea (Yahudiye) ve Samaria (Samiriye) adını vermiştir. İsrail, bu toprağın bir parçasının da verilmesine karşı olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, FKÖ yerine Ürdün'ü muhatap almak istemiştir. Fakat Kissinger bu politikayı hayata geçirmeden Arap devletleri tarafından gerçekleştirilen Rabat Zirvesi'nde Arap ülkeleri Filistinlilerin tek temsilcisi Ürdün yerine FKÖ'yü ön plana çıkarmıştır. Bundan dolayı I. Ayırma Anlaşmaların üçüncü aşaması olan Ürdün-İsrail ayırma anlaşması fiyasko olmuştur. Bu süreçten sonra BM Genel Kurulu'nda da FKÖ uluslararası bir varlığa kavuşmuştur. Bu aşamadan sonra Başkan Nixon yönetimindeki ABD ve mekik diplomasisinin aktörü Kissinger için Ürdün-İsrail ayırma anlaşmasının sağlanması için büyük bir engel olmuştur (Armaoğlu, 2019: 330-333). ABD'nin Ortadoğu barışı için İsrail'den tavizler koparması ve İsrail'in komşuları tarafından İsrail'in güvenliğini sağlamak için diplomatik başarıları olmuştur. Fakat ABD, İsrail'den bu tavizleri koparmak yerine dış politikasını İsrail tahakkümü altına sokmuştur. ABD'nin bu politikası Ortadoğu'daki barışı inşa etme ve bölgeye kendi hegemonyasını yerleştirmek konusunda İsrail olmadan da yapamamıştır (Yenal, 2015: 134).

Rabat Zirvesinden sonra 29 Ekim'de yayınlanan bildiri ile FKÖ Filistinlerin temsilcisi olarak tanımlanmıştır. Bundan ötürü Ürdün-İsrail ayırma anlaşması sekteye uğramıştır. Bu zirvenin toplanmasında ve bildirinin yayınlanmasında Suriye'nin aktif rolü neticesinde ikincisi olacak Suriye-İsrail ayırma anlaşması da imkânsız hale gelmiştir. Böylece Kissinger 'in mekik diplomasi ile ikinci ayırma anlaşması sadece Mısır ve İsrail arasında imzalmıştır (Armaoğlu, 1919: 333-334). Kissinger'in büyük çabaları sonucunda imzalanan I. ve II. Ayırma Anlaşmaları Camp David Anlaşmasına giden süreçte etkili olmuş ve Mısır-İsrail barışının temel dinamiklerini şekillendirmiştir.

Nasır'dan sonra Mısır'ı yöneten Sedat, Nasır'dan farklı politikalarla Arap halkının lideri olamamış ve rolü de azalmıştır. Sedat, Arapların desteğı ile 1973 Arap-İsrail Savaşı'nı başlatmıştır. Bu savaştan sonra Sedat'ın nihai politikası kendi dünya görüşü ile barışı gerçekleştirmek için büyük çabalar göstermiştir. Böylece Sedat, Sovyet Rusya ile ABD arasında denge politikasından vazgeçerek ABD'ye yakınlaşmıştır (Köprülü, 1990: 174). Arı'ya göre Mısır, 1973'ten sonra ABD müttefiki haline gelmiş ve Sovyet Rusya

müttefikliğinden vazgeçmiştir (Arı, 2013: 306). Mısır'ın bu yakınlaşma ve müttefik olgusu İsrail ile barış anlaşmaları gerçekleştirmesine neden olmuştur. Mısır'ın İsrail ile I. Ayırma Anlaşması'ndan olduğu gibi II. Ayırma Anlaşması da Kissinger'in mekik dokuması ile gerçekleşmiştir.

ABD'nin arabuluculuğu ve mekik diplomasisi sonucunda 18 Ocak 1974'te Mısır ile İsrail arasında I. Ayırma Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ABD-Mısır münasebetlerinin ilk adımı olmuş ve ikinci bir diplomatik münasebetler için 28 Şubat 1974'te Kissinger, mekik diplomasisine devam etmiştir. Aynı yıl içerisinde ABD Başkanı Nixon, Mısır'ın başkenti Kahire'yi ziyaret etmiştir. Nixon'un Kahire ziyareti, Mısır halkının sevgisine ve sempatisine nail olmuş ve sokaklarda sevgi gösterileri düzenlenmiştir. Nixon, Kubbe Sarayı'nın balkonundan Mısır halkına seslenmiş ve ayırma anlaşmaları için Sedat'a övgüler dizmiştir. Nixon'un Sedat'a "Dünya ona çok şey borçludur" övgüsü dikkat çeken önemli bir husus olmuştur. Nixon'un konuşmasından sonra Sedat da konuşma yapmış ve Nixon'u övmüştür. Nixon, Enver Sedat'ı ABD'ye ziyareti için davette bulunmuş ancak aynı yıl içerisinde ziyaret gerçekleşmemiştir. Sedat'ın ABD'ye ziyareti II. Ayırma Anlaşması'ndan sonra gerçekleştirilmiştir. Tüm bu gelişmelerden sonra Sedat'ın ABD'ye ziyareti 26 Ekim-5 Kasım 1975'te gerçekleşmiştir (Armaoğlu, 2019: 334-335).

İsrail ile Mısır Arasında Geçici Anlaşma (Sinai II ya da II. Ayırma Anlaşması) 4 Eylül 1975'te imzalanmıştır. İsrail ile Mısır arasında Geçici Anlaşma, Yom Kippur Savaşı'nı izleyen 1974 kuvvetler ayrılığı anlaşmasına uygundur. İsrail'in Sina'da Mitla ve Gidi Geçitlerinin doğu uçlarına çekilmesini, tahliye edilen alanda BM tarafından izlenen bir tampon bölgenin oluşturulmasını, önceki tampon bölgenin Mısır topraklarına dönüştürülmesini ve İsrail'in Abu Rudeis ve Ras Sudar petrol sahalarından çekilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Süveyş Kanalı'nın İsrail askeri olmayan kargo gemilerine açılması ve geçişler alanında ABD erken uyarı istasyonları kurulması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma, BM Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararı uyarınca kapsamlı bir anlaşmaya varma yolunda önemli bir adım olarak algılanmıştır. Mısır ve İsrail arasındaki anlaşmada, 7., 8. ve 9. maddeleri büyük bir önem arz etmiştir. Madde VII, İsrail'e gönderilen veya İsrail'den gelen askeri olmayan yüklere Süveyş Kanalı üzerinden izin verilecektir. Madde VIII, bu Sözleşme, taraflarca adil ve kalıcı bir barışa doğru atılan önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Nihai bir barış anlaşması olmamış ve taraflar, 338 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı uyarınca Cenevre barış

konferansı çerçevesinde nihai bir barış anlaşması müzakere etme çabalarına devam etmişlerdir. Madde IX, bu Anlaşma, Protokolün imzalanmasıyla yürürlüğe girecek ve yeni bir anlaşma ile değiştirilinceye kadar yürürlükte kalacaktır (United Nations Peacemaker, 2019). ABD'nin Ortadoğu barışı için takip ettiği kararlı ve pro-aktif politikalar, yıllarca devam eden İsrail ve Mısır arasındaki çatışmaları sonlandırılmış ve iki komşu ülke arasındaki diplomatik ilişkiler de tesis edilmiştir. ABD arabuluculuğu ve ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'i mekik diplomasisi ile Mısır ve İsrail arasında gerçekleşen her iki ayırma anlaşması neticesinde büyük barışın (Camp David Anlaşması) ilk adımları olmuştur.

5.4. ABD Başkanı Richard M. Nixon İstifası ve Başkan Nixon'dan sonra ABD-Mısır İlişkileri

Başkan Nixon'un ABD başkanlık görevine kısaca değinilecek olunursak; Richard M. Nixon, 1968'de Cumhuriyetçilerin adayı olarak 37. ABD başkanı olarak seçilmiştir. Başkan Nixon, başkanlık görevinin birinci dönemini 20 Ocak 1969-20 Ocak 1973 yılları arasında tamamlamıştır. Başkan Nixon'un birinci döneminin bitmesine doğru yapılan yeni seçimde tekrardan ABD Başkanı olarak görevine devam etmiştir. Başkan Nixon'un ikinci döneminde Watergate skandalından dolayı başkanlık görevinden istifa etmiştir. Başkan Nixon, ABD tarihinde istifa eden ilk başkan olmuştur. Başkan Nixon'dan sonra 9 Ağustos 1974'te 38. ABD Başkanı Gerald Ford olmuştur. Başkan Ford, 20 Ocak 1977 yılına kadar ABD başkanlık görevinde bulunmuştur (CNN Türk, 2020). ABD anayasası göre; başkanın istifasından sonra yerine yardımcısı yani ikinci isim yeni başkan olması gerekir. Böylece Başkan Nixon'un yardımcısı Gerald Ford başkanlık görevine gelmiştir.

ABD Başkanı Nixon'un istifası ile yerine gelen Başkan Ford, İsrail ve Mısır barış sürecinde müzakerelere kaldığı yerden devam etmiştir. Bu müzakereleri tekrardan ABD Dışişleri Bakanı Kissinger yürütmüş ve Başkan Ford yönetiminde Mısır ve İsrail arasında ikinci ayırma anlaşması imzalanmıştır. ABD arabuluculuğu ile Mısır, Sina Yarımadası'nın topraklarını parça parça şeklinde anlaşmalarla İsrail'den geri almıştır. Bu politikası ile Mısır, giderek ABD'ye yakınlaşmış ve Sovyet Rusya ile de ilişkilerini devam ettirme düşüncesini benimsememiştir. Böylece Mısır başkanı Sedat, daha iyi silahlar temin etmek için ABD'yi iyi bir kaynak olarak görmüştür. Fakat ABD'deki İsrail lobisi güçlü olduğundan dolayı bu durum zor olmuştur. Bu yüzden Sedat, daha iyi

silahları almak için Batı Avrupa'ya yüzünü döndürmüştür (Armaoğlu, 2019: 351). Sedat, İsrail-Mısır II. Ayırma Anlaşması'ndan sonra ABD'yi (Ford yönetimi) ziyaret etmiş ve askeri, ekonomik ve gıda yardımları almıştır.

Mısırlı bir cumhurbaşkanının ABD'yi resmi olarak ziyaret etmesi imkânsız olarak görülmüştür. Nasır, 1960'ta BM Genel Kurulu için New York'a gitmiş, ancak Washington'u ziyaret etmemiştir. Böylece Enver Sedat bu handikabı yıkmış ve Washington'u ziyaret etmiştir. Enver Sedat, 26 Ekim 1975'te ABD'ye ziyarette bulunmuştur. Sedat'ın ABD ziyareti 5 Kasım 1975'e kadar sürmüştür. Böylece ABD'ye resmi bir ziyarette bulunan ilk Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat olmuştur. Sedat'ın Washington'a geliş amacı; ekonomik ve askeri yardım istemek ve politikalarını Amerikan halkına anlatmak istemiştir. Sedat, ABD'ye gelmeden önce bir televizyona verdiği demeçte “Ford yönetiminden Mısır'a silah satmayı kabul etmenin önemli olduğunu” belirtmiştir. Sedat'ı havaalanında karşılayan Dışişleri Bakanı Kissinger olmuştur (Special, 1975). Sedat, Washington'da çok iyi karşılanmış ve ABD Senatosu'nda da konuşma yapmıştır. Sedat'ın bu ziyareti silah satın alma girişimi ve ABD'deki İsrail lobisinin baskısı ile ancak 6 tane C-130 Hercule nakliye uçağı almıştır. 30 Ekim'de Başkan Ford, kongreye gönderdiği mesajda Mısır'a 750 milyon dolar ekonomik yardımı yapılması için yetki istemiştir. Bu 750 milyon doların 250 milyonu gıda yardımı olmuştur. Daha sonra bu yardımlarla birlikte ABD Hazine Bakanı W. Simon, Mısır'a gelmiş ve iki yıl içinde Mısır'a 1.885 milyon dolar ekonomik yardım yapılacağını ilan etmiştir (Armaoğlu, 2019: 352). Böylece ABD'nin Mısır ile diplomatik ilişkiler geliştirme sürecinin sonunda Mısır ve ABD iki büyük müttefik olmuştur. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Sedat yönetiminde Mısır, ABD Başkanı Nixon ve ABD Başkanı Ford yönetimleri ile müzakereler başlatılmış ve Sovyet Rusya'dan da uzaklaşmıştır.

1976'da yapılan ABD başkanlık seçimlerinde demokratların adayı Jimmy Carter, ABD başkanı olarak seçimi kazanmıştır. Başkan Carter, 20 Ocak 1977'de ABD Başkanı olmuş ve 20 Ocak 1981 yılına kadar ABD'nin 39. Başkanı olmuştur (CNN Türk, 2020). Başkan Carter'in seçilmesi ile Mısır-İsrail barış müzakereleri devam etmiş ve iki ülke arasında büyük barışın sağlanmasında Carter'in aracılık rolü büyük bir alkış toplamıştır. Carter, Mısır ve İsrail liderlerini ABD'nin Camp David bölgesinde bir araya getirmiş ve dünyanın heyecanla beklediği Mısır-İsrail barış anlaşması imzalanmasında etkili olmuştur.

5.5. Mısır Devlet Başkanı Sedat'ın İsrail Ziyareti

Enver Sedat yönetiminde Mısır, 1976'dan itibaren İsrail ile barış teşebbüslerinde bulunmuştur. Sedat, Amerika İsrail'e baskı uygularsa barışın gerçekleşebileceğine inanmıştır. Sedat, barış müzakereleri için İsrail ile doğrudan görüşülmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Fakat Sedat, acele etmemiş ve Haziran 1977 İsrail seçimlerini beklemiştir. Bu seçim ile ılımlı bir hükümet ile temas sağlanacağına ümit etmiştir. İsrail'deki İşçi Partisi'nin kazanacağı yönünde genel kanı vuku bulmuştur (Köprülü, 1990: 175). Ancak 1977 İsrail seçimlerinde 1948'den beri iktidarda olan İşçi Partisi seçimi kaybetmiştir. Sağcı parti olan Likud Partisi seçimi kazanmış ve Menahem Begin başbakan olmuştur. Likud Partisi'nin seçim vaadine göre ele geçirilmiş toprakları yabancı devletlere verilmeyecektir (Armaoğlu, 2019: 360). Bu seçim vaadi barışa giden yolları adeta tıkamıştır.

19 Kasım 1977'de Başkan Sedat, Mısır Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Mısır Meclisi'ndeki bu toplantı yıllık bir toplantı olarak planlanmış, fakat hiç kimse Sedat'ın bu açıklamasına hazırlıklı olmamıştır. Sedat, mecliste konuşma yaptığında FKÖ lideri Yaser Arafat mecliste hazır bulunmuştur. Sedat, "Eminim yaptığım bu açıklama İsraili çok şaşırtacak. Onların parlamentolarına, Knesset'e gitmeye ve onlarla pazarlık masasına oturma hazırım" konuşmasını yapmıştır (Al Jazeera Türk, 2014). Sedat'ın bu konuşması Mısır Millet Meclisi'nde alkışlanmış ve hem Arap coğrafyasını hem de dünyayı da şaşırtmıştır.

Sedat, Mısır Meclisi'nde "Eğer bir askeri ve çocukları yaralanmaktan kurtaracaksa İsrail'e gitmeye hazır olduğunu ve gerekirse dünyanın diğer yerlerine de gideceğini" açıklaması ile barış konusundaki kararlı vizyonunu ortaya koymuştur (Şarku'l Avsat, 2020). Sedat'ın bu konuşmasından sonra 15 Kasım'da İsrail Parlamentosu'nda (Knesset) yapılan oylama ile ezici bir çoğunlukla Başkan Sedat'ı davet etmeye çağıran karar ile Sedat'ı İsrail'e davet etme kararı alınmıştır. Knesset'te İsrail Başbakanı Begin, İsrail'in müzakere tutumunu, ön koşulların olmadığını ve her şeyin pazarlığa açık olduğunu belirtmiştir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 1977). Ayrıca Sedat'ın İsrail'i ziyaret etme niyetini açıklamasının ardından İsrail başbakanı Menahem Begin, Kudüs'ten Mısırlılara seslenerek "Artık savaş yok, kan dökülmesin" diye temkinde bulunmuştur (Hazaim, 2020).

Sedat, Mısır'ın en dramatik politika değişikliğine karar verdiğinde ve 9 Kasım 1977'de Kudüs'teki Knesset'e seslenmeye hazır olduğunu açıkladığında bile, diğer Arap liderlerle herhangi bir istişareden kasıtlı olarak kaçınmıştır. Sedat, seyahatten üç gün önce Suriye'ye gitmiş ve Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad ile görüş alışverişinde bulunmuştur. Aslında Sedat, İsrail'in Sina'yı işgalini sürdürmesi ve "savaş yok barış yok" devletinin sınırsız bir uzantısı anlamına geliyorsa, en düşük ortak Arap paydasına uymak için hiçbir neden olmadığı sonucuna vardıldıktan sonra bu harekete karar vermiştir (Karawan, 1994: 253). Sedat'ın bu karına karşı 17 Kasım'da Mısır Dışişleri Bakanı ve Dışişleri Bakan Yardımcısı, Sedat'ın planlanan ziyaretini protesto etmek için istifa etmiştir (Safty, 1991: 292).

Enver Sedat, İsrail ile yaşadığı tüm sorunları çözmek istemiştir. Bu barışçıl tutumu ile hem Filistinli Araplar için hem de kendi halkı için akılcı bir girişim olacağını düşünmüştür. Bundan ötürü Sedat, 19 Kasım 1977'de Kudüs'e gitmiştir (İbas, 2005: 79). Sedat'ın İsrail ziyareti 19-21 Kasım 1977 günlerinde planlanmış ve totalde 44 saat sürmüştür. Mısır uçağı Tel Aviv'deki Ben Gurion havaalanına indiğinde ilk defa bir Arap uçağı İsrail'e inmiştir. Sedat, İsrail'e geldiğinde İsrail ile diplomatik ilişkileri olmamasına rağmen bir devlet başkanı olarak İsrail tarafından Sedat için büyük bir tören hazırlanmıştır. İsrail haklı tarafından sevgi gösterileri düzenlenmiş ve Sedat'ı bağrına basmışlardır. Sedat ile beraber gelen Mısır heyeti ile İsrail arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tarihler 20 Kasımı gösterdiğinde Enver Sedat Knesset'te konuşma yapmıştır (Armaoğlu, 2019: 366). Sedat'ın İsrail Parlamentosu'ndaki konuşması “1967 Arap-İsrail Savaşı'nda işgal edilen toprakların geri verilmesi gerekir. Filistinlerin kendi kaderlerini tayin etmelidir. Bölge ülkelerin güvenlikleri tesis edilmesi ve barış içinde yaşamaları sağlanmalıdır. BM barış anlaşmalara uyulması ve ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözmelidir. Son olarak da Ortadoğu'daki bu savaş durumunu sona erdirmelidir” söylemleri tüm dünyada büyük bir yankı yaratmıştır (Ataöv, 1978: 27).

Aynı şekilde Sedat, İsrail Parlamentosu'nda “Birçok kişinin görüşüne göre en zor yol olarak kabul edilen bu zor yolu seçtim. Size açık yürek ve açık fikirle gelmeyi seçtim. Barış için gösterilen tüm uluslararası çabalara bu büyük ivmeyi vermeyi seçtim. Size ve kendi evinizde, herhangi bir plan veya kapris içermeyen gerçekleri sunmayı seçtim, manevra yapmak veya bir tur kazanmak için değil, birlikte kazanmamız için, modern tarihin en tehlikeli mermi ve savaşlarını adalete dayalı kalıcı barış için geldim. Savaşta

kaybedilen her can, bir İsraili veya Arap olmasına bakılmaksızın, bir insan hayatıdır. Dul olan bir kadın, ister Arap ister İsraili olsun, mutlu bir aile hayatına sahip bir insandır. İster Arap ister İsrail topraklarında yaşasınlar, ebeveynlerinin ilgisinden ve şefkatinden mahrum kalan masum çocuklar bizimdir. Onlara bugün ve yarın rahat bir yaşam sağlamak için en büyük sorumluluğumuzdur. Bir Arap ya da İsrailiden tek bir damla kanın akmasını önlemek için birlikte adalete dayalı kalıcı bir barış inşa edebilmemiz için size geldim. Bu nedenle dünyanın en uzak köşesine gitmeye hazır olduğumu da ilan ettim’’ (The Knesset, 1977) konuşması büyük bir alkış toplamıştır. Sedat, Arap-İsrail arasındaki uyuşmazlığı barış yolluyla çözmek için cesur ve ılımlı bir duruş ortaya koymuştur. Sedat’ın bu cesur tavrı tüm dünyada takdir ile karşılanmıştır. Knesset’teki bu konuşma uluslararası ilişkilerin barışçıl ve diplomatik kanalların önemini de gözler önüne sermiştir.

Başkan Sedat’ın Knesset’te ‘‘Dünyanın bu bölgesinde bizimle yaşamak istiyorsunuz. Tüm samimiyetimle söylüyorum, sizi aramızda tam bir güvenlik ve emniyetle karşılıyoruz. Bu başlı başına muazzam bir dönüm noktasıdır; belirleyici bir tarihsel değişimin simgelerinden biridir’’ (The Knesset, 1977) konuşması ise İsrail’in varlığını tanıdığını belirtmiştir. Sedat’ın bu konuşması büyük barışa giden süreçte taraflar arasındaki güveni sağlamış ve büyük barışa olan inanç arttırılmıştır.

Sedat, İsrail Parlamentosu’nda (Knesset) konuşma yapmış ve Sedat’ın bu barışçıl ve mücadeleci yanından dolayı tüm dünya şaşırmıştır (İbas, 2005: 79). Daha sonra Başkan Sedat’ın Knesset’te yaptığı konuşmadan sonra İsrail Başbakanı Begin de bir konuşma yapmıştır. Başbakan Begin’in konuşmasından sonra Sedat’ın İsrail’e olan ziyaretinin sonuna gelinmiştir. Sedat, 21 Kasım’da İsrail havaalanı Ben Grion’dan ayrılacağı sırada İsrail yapımı olan dört tane jet uçağı Başkan Sedat’ın uçağına eşlik etmiştir (Armaoğlu, 2019: 366-367). Sedat’ın İsrail’e yaptığı ziyaretten sonra İsrail Başbakanı Begin de Mısır’da İsmailiye’ye gitmiştir (Ataöv, 1978: 26). Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmiş ve iki devletin toprak ve sınır güvenliğinin tehlike durumu azaltılmıştır.

5.6. Camp David’de giden süreçten sonra Mısır ve İsrail Devlet Başkanlarının ABD’ye Ziyareti ve Camp David Antlaşması’nın İmzalanması

Filistin topraklarına Yahudi göçü başlamış ve 1948’de İsrail Devleti’nin kurulması ile Mısır önderliğinde Arap devletleri, İsrail’e savaş (1948, 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları) açmışlardır. Araplar ile İsraililer arasından meydana gelen tüm savaşlarda

İsrail'in galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Meydana gelen bu savaşlar ile Ortadoğu istikrarsız ve çatışmaların eksik olmadığı bir coğrafya haline gelmiştir. ABD, Ortadoğu'daki çatışmayı bitirmek ve Sovyet Rusya'nın bölgedeki gücünü kırmak istemiştir. ABD, ilk aşamada İsrail ve Mısır barışını sağlamak için iki ülke arasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir. ABD'nin arabuluculuk/aracı rolü, 1973 Arap-İsrail savaşından sonra hız kazanmış ve büyük barış ya da nihai barış olan Cam David Anlaşması'nın imzalanması ile sadece Mısır-İsrail barışı gerçekleştirilmiştir. İsrail ve Mısır arasında I. ve II. Ayırma Antlaşmalarından sonra Mısır Başkanı Sedat ve İsrail Başbakanı Begin ABD Başkanı Carter'in davetlisi olarak ABD'ye gitmişlerdir.

Enver Sedat, Nasır'ın ölümünden sonra iktidara gelmesiyle intikam ve liderlik tutumuyla 1973'te İsrail'e karşı yeni bir savaş girişimde bulunmuştur. İsrail'in galibiyeti ile sonuçlanmış ve Sedat barış için istekli olmuştur. Sedat'ın barışa razı olması ile Camp David Anlaşmalarına giden süreç başlamıştır (Özkan, 2018: 6). Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ve İsrail Başbakanı Menahem Begin, 5 Eylül 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter'in daveti üzerine Amerika'yı ziyarette bulunmuşlardır (Yenal, 2015: 134). İki düşman ülkenin barışı için arabuluculuk rolünü üstlenen Başkan Carter ve Amerikan heyeti, iki ülke liderlerini ve beraberinde getirdikleri heyetlerle Carter'in başkanlık konutu olan Camp David müzakereler için ideal bir ortam olarak belirlenmiştir. Camp David, ABD başkanının dinlenme tesisi ve şehirden uzak bir konumu olması hasebiyle görüşmelerin sekteye uğramaması için bu yer uygun görülmüştür. ABD arabuluculuğu ile başlayan iki düşman arasındaki görüşmeler, dünya ile bağlantıları kesilmiş durumda gerçekleştirilmiştir. Müzakere haberlerinin dışarıya sızmaması için delegasyon üyeleri Camp David'den çıkmaları yasaklanmıştır. Bu dinleme tesisinde ABD, İsrail ve Mısır heyetleri arasında çeşitli eğlence etkinlikleri yapılmıştır. Bunlara rağmen müzakereler oldukça gergin geçmiştir (Armaoğlu, 2019: 388-389).

ABD Başkanı Carter'in uzlaştırıcı ve aracı rolüyle iki ülke lideri barış planlarını açıklamıştır. Başkan Sedat, Carter ve Begin'e barış planını açıklaması ile müzakereler huzursuz ve gergin bir şekilde başlamıştır. Başkan Carter ve ekibi, bu huzursuzluğu ve gerginliği önlemek için iki lideri birbirinden uzak tutmaya çalışırlar ve dolaylı bir müzakere yöntemini yürütmüşlerdir. İki devlet başkanı ile ayrı ayrı görüşmüşlerdir (Tvnet, 2018). Enver Sedat "İsrail işgal ettiği topraklardan çekilecektir. İşgal altındaki topraklarda kurulan Yahudi yerleşimleri yok edilecektir. Sina Yarımadası'nda ve Golan Tepelerinde daha önceki milletlerarası sınırlar tesis edilecektir" barış planını sunmuştur

(Armaoğlu, 2019: 390). Haliyle bu barış planı kabul edilmemiş ve olumsuz durumlar baş göstermiştir. Sedat'ın barış planı BM'nin 1967 tarihli 232 kararına ve 1973 tarihli 338 kararına atıfta bulunmuş ve uluslararası hukuk normlarına rivayet etmiştir.

Başkan Sedat, genel bir barış prosesine ısrarcı olmuştur. Sedat'ın bu kapsayıcı barış sürecinde önemli hedefi İsrail'in ele geçirdiği topraklardan çekilmesi ve Filistin haklarının tanınması olmuştur. İsrail Başbakanı Begin ise Sedat'ın bu isteklerine karşı çıkmış ve Sina Yarımadası'nda geri çekilmeme üzerine bir barış anlaşmasında ısrarcı olmuştur. Amerikan arabulucuları liderliğinde mekik dokuma ile Camp David'de müzakere ve çözüm süreci uzayıp gitmiştir. Cam David'de Begin'in kurnaz ve isteksiz olduğunu anlayan Sedat, müzakerelerin onuncu gününde Mısır'a dönmeye karar vermiş olsa da Başkan Carter engel olmuştur. Camp David'de Başkan Carter tarafından bir tür alıkoyma diplomasisi uygulanmıştır (Tvnet, 2018).

12 gün süren yoğun görüşmelerin ardından, 17 Eylül 1978'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Begin arasında Camp David Anlaşmaları Bayaz Saray'da imzalanmıştır. ABD Başkanı Jimmy Carter, ABD'deki Camp David'e tanıklık etmiştir. Camp David Anlaşmaları (Camp David Anlaşması) iki ayrı anlaşmadan oluşmuştur. İlk anlaşma “Ortadoğu'da Barış İçin Çerçeve Anlaşması” imzalanmıştır. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki yerleşim için Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistin halkının temsilcilerini içeren bir önsöz ve üç ana bölüm içermiştir. İkinci anlaşma ise “İsrail ile Mısır Arasındaki Barış Antlaşmasının Sonuçlandırılmasına İlişkin Çerçeve Anlaşması”, İsrail'in belirli süreler içinde Sina Yarımadası'ndan kademeli olarak çekilmesine yönelik prosedürleri tanımlanmıştır (Sütalan, 2015: 116).

Camp David Anlaşmasına giden süreç, Başkan Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyaret etmesi ve akabinde Başbakan Begin'in İsmailiye'ye ziyaret etmesinden sonra Başkan Carter'in arabuluculuğu ile başlamıştır. Üç lider ve kendi heyetleri ile ABD Başkanının dinleme tesisi olan ve gözlerden uzak olan Camp David'de biraraya gelmişlerdir. Carter arabuluculuğu ile başlayan görüşmeler kimi zaman gergin kimi zaman da müzakereler kopma noktasına gelmiştir. 12 gün süren zorlu görüşmelerden sonra yukarıda belirtilen iki Çerçeve Anlaşması 17 Eylül 1978'de imzalanmıştır. İlk anlaşma olan Ortadoğu Barışı için Çerçeve Anlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına dayandırılmıştır. Batı Şeria ve Gazze'nin özerkliği ve Filistin sorunu için çözüm ilk prensipleri belirtilmiştir. İsrail askeri yönetiminin yerine Filistin Özerk yönetimin

oluşturulması hedeflenmiştir. Sınırların güvenliği için bu bölgelerde Ürdün ve İsrail ortak devriyeleri yapacaktır. Bu iki bölgede beş yıllık geçiş dönemi olacak ve sonrasında Filistinliler kendi geleceklerini belirlemede kendileri karar vermiş olacaktır. Anlaşmazlıklar barışçıl yollarla çözülecektir (Armaoğlu, 2019: 388-398). Fakat Carter'in arabuluculuğunda Sedat ve Begin'in imzaladığı ilk anlaşmada Batı Şeria ve Gazze'de Filistin Özerkliği muğlak kalmıştır (Tvnet, 2018). Bu anlaşmanın gereklilikleri yerine getirmemiş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Camp David Anlaşması'nın giriş bölümünde, Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümleri ve diğer kabul edilmiş uluslararası hukuk ve meşruiyet normları, artık tüm devletler arasındaki ilişkilerin yürütülmesi için kabul edilmiş standartları sağlamaktadır. Bu anlaşma ile Birleşmiş Milletler Şartı'nın tüm hükümlerine uymayı taahhüt edilmiştir. Bu konuda atılacak adımlar şunları içerir: (a) tam tanıma, (b) ekonomik boykotların kaldırılması, (c) kendi yargı yetkileri altında diğer tarafların vatandaşlarının hukukun usulüne uygun olarak korunmasından yararlanacaklarını garanti etmek istenmiştir (United Nations Treaty Series, 1979). Böylece iki ülke arasında anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ve uluslararası hukuk kaynağına (Anlaşmalar) dayandırılmıştır.

Camp David Anlaşması'nın içerisinde iki önemli anlaşma bulunmaktadır. Yukarıda ilk anlaşmaya değinilmiştir. Camp David Anlaşması'nın içerisinde bulunan ikinci anlaşma ise Mısır-İsrail Barışı için Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçeve anlaşması Camp David Anlaşması olarak bilinmektedir. Camp David Anlaşması'nın en önemli anlaşması bu anlaşma olmuş ve tüm gereklilikleri yerine getirilmiştir. Bu anlaşma ile BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının tüm ayrıntılarına dikkat edilmiştir. Bu anlaşma ile Sina Yarımadası aşamalı olarak Mısır'a geri verilecek ve Mısır'ın egemenliğine girecektir. Yani İsrail, 1967'de işgal ettiği Sina Yarımadası'ndan çekilecektir. Sina ve Ürdün arasında karayolu yapılacak ve bu yolu Mısır ve Ürdün tarafından kullanılacaktır. Uluslararası hukuk açısından önemli olan Mısır-İsrail arasındaki uluslararası sınırın doğusunda İsrail askerleri (4 piyade taburu) ve BM gözlemcileri yer alacaktır. Camp David Barış Anlaşması imzalandıktan sonra iki ülke arasında birbirini tanıma, ekonomik, diplomatik ve kültürel ilişkiler geliştirilecek ve ekonomik boykotlar ve engeller sonlandırılacaktır. Camp David Anlaşması'nda sonuç alınamayan konu ise Kudüs olmuştur (Armaoğlu, 2019: 399-400). Mısır-İsrail anlaşmasında İsrail Sina'dan çekilmiş ve İsrail gemileri Süveyş Kanalı ve diğer deniz yollarından (Tiran Boğazı ve Akabe Körfezi) serbestçe geçilmiştir. Buna serbest geçiş

hakkı denilmektedir. İki ülke arasında askeri konuşlanmaya sınırlama getirilmiştir (Tvnet, 2018).

Sadece Arap dünyasını bölmekle kalmayan, aynı zamanda Amerika Başkanı Jimmy Carter'ın Eylül 1978'de Sedat ve İsrail Başbakanı Menachem Begin arasındaki Camp David Anlaşmalarında başarılı arabuluculuğuna da yol açmıştır. Bu tarihi anlaşmalar, İsrail-Mısır barış anlaşmasının temeli olmuştur. Arap-İsrail çatışması, çatışma tarihindeki ilk barışı olarak Mart 1979'da imzalanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Çalışmalarından dolayı hem Begin hem de Sedat Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür (Siniver, 2018: 6). Camp David Anlaşması, Sedat ve Begin'i 1978'de Nobel Barış Ödülü'nü kazanmaya götürmüş ve barış anlaşmasının imzalanmasının yolunu açmıştır. Mısır-İsrail Barış Antlaşması, 26 Mart 1979'da Washington DC'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ve İsrail Başbakanı Menachem Begin tarafından imzalanmış ve ABD Başkanı Jimmy Carter tanık olmuştur. Barış antlaşması sonunda Mısır ve İsrail arasındaki savaş durumuna son vermiştir. Camp David Anlaşması'na bağlı olarak İsrail, askeri güçlerini Sina'dan çekecek ve uluslararası kabul görmüş sınır boyunca konuşlandıracaktır. İsrail ayrıca Sina'daki yerleşim yerlerini, askeri üslerini, altyapısını ve petrol yataklarını terk etmiş olacaktır. Barış anlaşması, İsrail'in Sina'dan çekilme prosedürlerini ve güvenlik düzenlemelerini belirleyen bir ek ve iki devlet arasında normal ilişkilerin oluşumuna ilişkin bir ek olmak üzere dokuz maddeden oluşmuştur. Böylelikle Mısır, İsrail devletini resmen tanıyan ilk Arap devleti olmuştur (Sütalan, 2015: 118-119). Bu anlaşma ile Mısır ve İsrail uluslararası hukukun gerekliliklerini yeri getirmeye çalışılmış ve iki ülkenin güvenlik sorunu ortadan kaldırılması için büyük bir barış girişim niteliği taşımıştır.

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın İsrail ile barış anlaşması imzalanması sonrasında Arap dünyasında tepkiler gelmiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat ve Sovyet Rusya Başkanı Leonid Brejnev gibi isimler yüksek perdeden tepkiler göstermişler ve Camp David Anlaşması'nın Ortadoğu'yu karıştıracaklarını belirtmişlerdir. Arap Birliği Ülkeleri, Mısır'ı protesto etmiş ve Mısır'ı birlik üyeliğinden çıkarmıştır. Arap Birliği'nin bu girişimden sonra birliğin merkezini Kahire'den Tunus'a taşınmıştır (Bektaş, 1993: 283). Bu anlaşma Arap dünyasında tepkilere neden olmuş olsa da Mısır halkı ve İsrail halkında büyük bir beğeni ve takdir toplamıştır. Sedat, Mart 1979'da ABD'de bulunması ve Camp David Anlaşması'nı resmen imzaladıktan sonra Mısır'a döndüğünde Mısır halkı tarafından bir kahraman gibi karşılanmıştır (Tvnet, 2018). Sedat, kendi yönetim

kadrosunda da tepkilerle karşılaşmıştır. Camp David müzakereler sırasında Mısır Dışişleri Bakanı İbrahim Kamil'in istifası ve Camp David Anlaşması sonrasında Mısır Washington Büyükelçisi Şeref Gorbali istifa etmiştir. Bu anlaşma Batı Avrupa tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Ortadoğu barışının sağlanmasında önemli bir girişim olarak görülmüştür (Armaoğlu, 2019: 403). Bu savaşın mutlak bir sonucu Mısır ve İsrail arasında arzu edilen büyük barış tesis edilmiş ve Mısır'ın 1967'de kaybettiği Sina Yarımadası da geri alınmıştır. Mısır'ın İsrail ile geniş barış mutabakatı ile Arap coğrafyasında prestij kaybına uğramış ve Nasır ile başlayan Arapları tek çatı altında toplama düşüncesi (Pan-Arabizm, Arap milliyetçiliği vb.) sekteye uğratılmıştır (Özkan, 2018: 6).

Genel hatlarıyla Camp David Anlaşması iki çerçeve anlaşması ile imzalanmıştır. Filistin haklarını ilgilendiren ilk çerçeve anlaşması imzalayan İsrail, Ortadoğu Barışı için Çerçeve Anlaşması ile hiçbir şartı yerine getirmemiştir. Bu anlaşma ile İsrail daha da hard (sert) politikalar sürdürmüş ve 1982'de Lübnan'a saldırması ile Ortadoğu barışını imkânsız hale getirmiştir. Ayrıca Mısır'ın imzaladığı Camp David Anlaşması, Arap dünyasında Filistin davasına ihanet olarak görülmüş ve Mısır çoğu Arap ülkesi ile ters düşmüştür. Camp David Anlaşması'nın hem müzakere sürecinde hem de imzalanması sırasında Filistinlilerin hiçbir temsilcisi hazır bulunmamıştır. Bundan dolayı uluslararası toplumda ve uluslararası hukukta tanınan Filistin hakları, görmezlikten gelinmiş ve sessiz kalınmıştır (Bektaş, 1993: 283-284). Camp David Anlaşması; Mısır için diplomatik zafer, İsrail için uluslararası hukukta önem arz edilen başka ülke tarafından tanınma ve ülke sınırları güvenli hale gelmiş, Filistin ve Arap dünyası için ise hüsrana, yıkım, acı ve intikam olarak şekillenmiştir.

5.7. Mısır Lideri Sedat'a Suikast ve Filistin Barışına Darbe

1952'de Hür Subaylar darbesi ile ülke yönetimini ele geçiren Nasır ve arkadaşları reformlarla Mısır'ı güçlü bir ülke haline getirmişlerdir. Nasır ve arkadaşları dış politikada radikal kararlar ve realist güvenlikçi siyaset tarzı benimsemiştir. Nasır'ın pan-Arabizm ve Arapları tek çatı altında birleştirme düşüncesi kısa vadede başarılı olurken uzun vadede ise başarısız olmuştur. Nasır yönetiminde Mısır, Filistin davasında liderlik yapmış ve üst üste yenilgiler ile hüsrana uğramıştır. Nasır'ın ani ölümü ile yardımcısı Enver Sedat, iktidara gelmiştir. Sedat, pasif politikalar ile bir süre Nasır'ın sol eğimli politikalarını devam ettirmiştir. Sedat, ona karşı muhalefet artınca radikal

politikalar uygulamış ve tüm muhalefeti bastırmıştır. Böylece Sedat, Mısır'ın yeni lideri olarak on bir yıl boyunca ülkenin en güçlü lideri olarak görev yapmıştır.

Nasır'dan sonra iktidara gelen Sedat, Nasır'dan farklı politikalara yönelmiş ve kendi yönetim tarzını Mısır halkına benimsetmiştir (Duman, 2020: 35). Sedat, Mısır ve Arap dünyasında sevilen bir lider olmamış ve Nasır'ın gölgesinde kalmıştır. Sedat, ülkenin yönetimine gelmesinden sonra arzu edilen bir başkan olamamış ve reel kişiliğini tüm alanlarda sergilemiştir. Sedat, iç siyasetteki muhalefeti yok etmiş ve siyasi gücünü güçlendirmiştir. Sedat, Nasır'dan farklı olarak liberal politikalar takip etmiş ve Sovyet Rusya'dan uzaklaşarak Batı'yı ve batı değerlerini benimsemiştir. Böylece ABD'ye yakınlaşmasının ülkesi için yararlı olacağını düşünmüştür (Kavas, 2010: 160). Sedat, Mısır'ın yararına olacak tüm politikaları takip etmiş ve kendi halkının refahını yükseltmek için büyük çabalar göstermiştir.

Sedat, 1967'de İsrail tarafından ele geçirilen toprakları geri almak için 6 Ekim 1973'te İsrail ile savaşa girmesiyle tüm tarafları şaşırtmıştır. Sedat, bu savaştan yenilgi ile çıkmasına rağmen, İsrail ile yapacağı müzakerelerde elinin güçlendirmesini istemiştir (Kissinger, 2004: 12). Sedat, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra İsrail ile barışmayı ve Ortadoğu barışı için istekli olmuş ve barış için önemli girişimlerde bulunmuştur.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger 'in mekik diplomasisi ile Mısır ve İsrail arasında I. ve II. Ayırma Anlaşması imzalanmış ve ilk aşamada nihai barış için İsrail ele geçirdiği bölgelerden çekilmeyi kabul etmiştir. Mart 1979'da imzalan Camp David Anlaşması da barışçıl yollarla çözüm prensibinin devamı olmuştur. Sedat'ın barışçıl ve ılımlı tutumu yıllardır İsrail tarafından işgal edilen Sina Yarımadası'nın diplomatik yollarla tekrardan geri alınması ile sonuçlanmıştır (Armaoğlu, 2019: 402). Camp David Anlaşması'nın iki çerçeve anlaşması şeklinde imzalanması ile Mısır-İsrail barışı tesis edilmiştir. Fakat Filistinliler ise boş vaatlerle geçiştirilmiştir (Gültekin, 2005: 135).

Sedat, İsrail ile barış yaptığı için ağır eleştirilmiştir. İsrail ile ayrı bir barış, Ortadoğu'da kapsamlı bir barış olasılığından yararlanmıştır. Çünkü ne İsrailliler ne de Araplar böyle bir vizyon için gerekli çabayı göstermeye istekli olmamışlardır. Aslında Sedat, eleştirilere rağmen er ya da geç diğer Arap devletlerinin de İsrail ile barış yapmak için girişimlerde bulunacaklarını düşünmüştür (Sütalan, 2015: 119). Enver Sedat, Filistin ve Mısır'ın sınır güvenliği meselelerine realist yaklaşımı, planlı ve dahi zekâsı ile Mısır'da yeni bir akıma öncülük etmiştir. Sedat'ın 1973 Arap-İsrail Savaşı'nı başlatması,

Kudüs'e ziyareti, 1974 ve 1975 Ayırma Anlaşmalarını imzalaması ve son olarak Camp David Anlaşması'nı imzalaması ile etkin, maceracı ve barışçıl bir lider profilini ortaya koyabilmiştir (Köprülü, 1990: 187).

Sedat, karizmatik ve tutkulu bir lider, aynı zamanda esrarengiz ve hayalperest bir kişiliğe de sahip olmuştur. Sedat, İsrail'le sürpriz bir savaş başlatmış, ancak birkaç yıl sonra barış yapmış ve İsrail meclisi olan Knesset'te şahsen hitap etmek için Kudüs'e seyahat ederek en yakın danışmanlarından bazılarını ve tüm dünyayı şok etmiştir (Engel, 2011). Enver Sedat, İsrail ile barış yapan ilk Arap lider olmuştur. Bu, birçok Mısırlıyı kızdıran ve ona karşı şiddetli gösterilere yol açan bir karar olmuştur. Hem Başkan Sedat hem de eşi Cihan, İsrail ile barış anlaşması imzalama kararının tehlikeli bir adım olduğunu bilmişlerdir. 6 Ekim 1981'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Mısır'ın 1973'te İsrail'e karşı savaşını kutlamak için bir askeri geçit töreninde yer almıştır (BBC News, 2015). Sedat, bu geçit töreni sırasında illegal örgütler tarafından ateş açılmış ve Enver Sedat öldürülmüştür (Kavas, 2010: 161). Tvnet'te yayınlanan Soğuk Savaş Belgeseli 'ne göre bu suikastı gerçekleştiren İslamcı militanlar olmuştur. Bu militanlar yakalandıklarında "Enver Sedat, İsrail ile barış yaptığı için öldürdük" ifadelerini vermişlerdir. Sedat'ın cenazesine üç eski ABD başkanı, İsrail Başbakanı Begin, diğer dünya liderleri ve batılı temsilciler katılmıştır. Bu durum Sedat'ın barış yanlısı ve uluslararası arenada saygı gören bir lider olmasının bir göstergesi olmuştur. Arap dünyasında ise bu durum farklı olmuştur. Arap liderleri cenazeyi boykot etmiş ve Sovyet Rusya'dan da cenazeye hiç kimse katılmamıştır. Sedat'ın cenaze töreni Mısır'ın siyasi değişim ve dönüşüme ışık tutmuş, Arap dünyasından ve Sovyet Rusya'dan uzak, Batı'ya ise yakın olmuştur (Tvnet, 2018). Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın öldürülmesi ile Ortadoğu barışına ve Filistin davasına büyük bir darbe indirilmiştir. Sedat'ın öldürülmesinden sonra Filistin meselesi askıda kalmış ve İsrail 1967'de işgal ettiği topraklarda varlığını devam ettirmiştir. Böylece Mısır Devlet Başkanları Nasır ve Sedat'ın ölümü ile Filistin davası tümüyle FKÖ'ye bırakılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAMP DAVID ANLAŞMASI SONRASI VE ANLAŞMAYA TARAF ÜLKELERİN GELİŞEN POLİTİK EKONOMİ İLİŞKİLERİ

1. Camp David Anlaşması Sonrası ve Anlaşmaya Taraf Ülkelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri

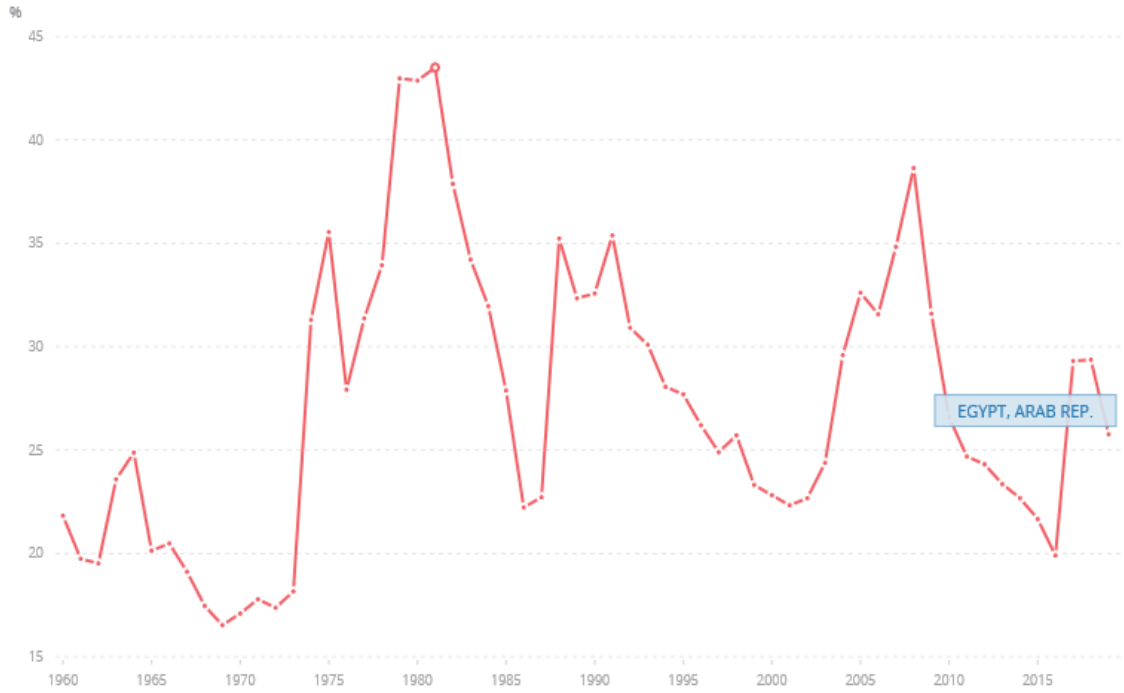
Son olarak üçüncü bölümde, Camp David Anlaşması sonrası ve anlaşmaya taraf ülkelerin gelişen politik ekonomi ilişkileri analiz edilmiştir. Üçüncü bölümün ilk kısmında, Camp David Anlaşması sonrası ve anlaşmaya taraf ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerine değinilmiştir. İkinci kısımda, Camp David Anlaşması'nın sonraki barış anlaşmalarına etkisi ve benzerliği meselesi açıklanmıştır. Üçüncü kısımda ise Camp David Anlaşması'nın uluslararası güvenliğe etkisi ve yeni güvenlik konsepti parametreleri tahlil edilmiştir.

1.1 Mısır-İsrail İlişkileri

Camp David'deki görüşmelerin ardından, ABD Başkanı Jimmy Carter arabuluculuğu ile Başkan Sedat ve Başbakan Begin arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır. Barış anlaşmasının ana özelliği, karşılıklı olarak her iki ülkenin egemenlikleri tanınmıştır. Barış anlaşması ayrıca İsrail birliklerinin Sina Yarımadası'ndan tamamen çekilmesini ve İsrail gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan serbestçe geçişini sağlamıştır. Anlaşma, Mısır'ın artık resmen İsrail'i tanıyan ilk Arap ülkesi olduğu anlamına gelmiştir. Anlaşmanın bir parçası olarak Mısır, ABD'den ekonomik ve askeri yardım almıştır. Barış antlaşması Mısır ile diğer Arap devletleri ve FKÖ tarafından temsil edilen Filistinliler arasında gerginliğe neden olmuştur. Çünkü Filistinliler barış müzakerelerine katılmamıştır. FKÖ lideri Yaser Arafat, anlaşmanın "sahte barış" olduğunu ilan etmiştir. Mısır, 1979-1989 yılları arasında Arap Ligi'nden uzaklaştırılmıştır. Sedat'ın antlaşmayı imzalamasının ardından Mısır'da popülerliği artmış ve 1981'de suikasta kurban gitmiştir. Sedat'ın Başkan Yardımcısı Hüsnü Mübarek 1981'de görevi devralmış ve İsrail'in bugüne kadarki en büyük müttefiki olduğunu kanıtlamıştır (Middle East Monitor, Mayıs 2014). Çalışmanın daha iyi anlaşılması için Mısır ve İsrail'in mal ve hizmet ithalatı ve ihracatı hakkında Dünya Bankası'nın verileri doğrultusunda analiz edilmiştir. Son olarak da Camp David Anlaşması sonrasında Mısır-İsrail ilişkileri bağlamında Mısır-İsrail ticaret

tablosunda iki ülkenin birbirileriyle olan ithalat ve ihracat verileri açıklanmıştır. Şekil 4'te Mısır'ın mal ve hizmet ithalatı tahlil edilmiştir.

Şekil 4: Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH'nin yüzdesi) – Mısır Arap Cumhuriyeti

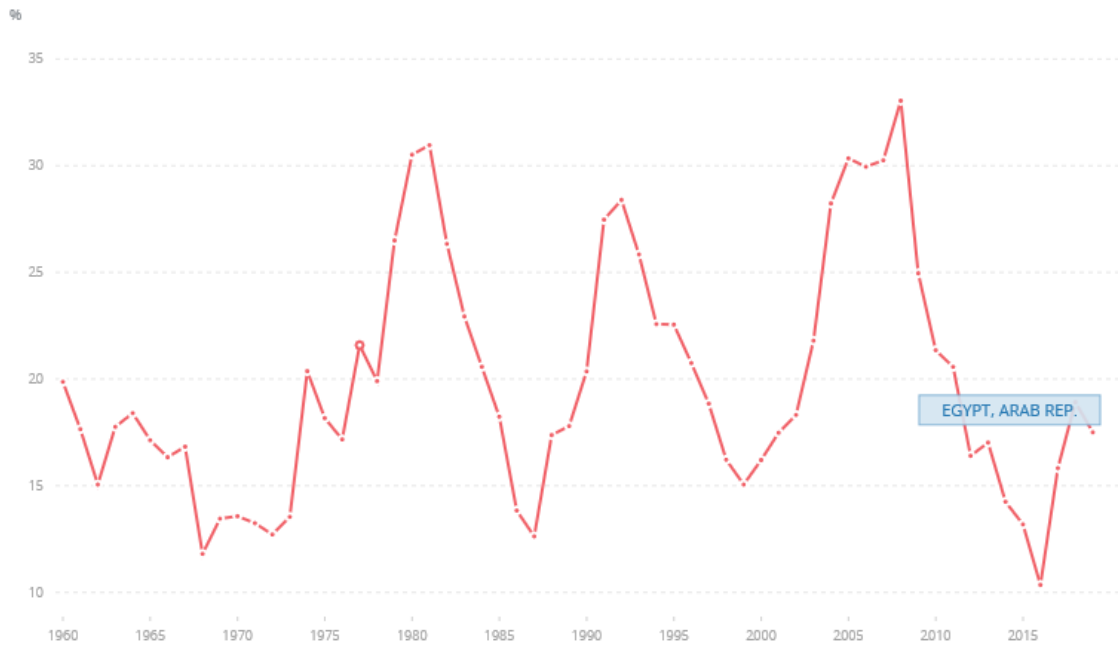

Kaynak: (The World Bank, 2021).

Uluslararası hukukta uyuşmazlıkların çözümü için yargı dışı çözüm yolları bulunmaktadır. ABD, Mısır ile İsrail arasındaki uyuşmazlıkların çözümü ve nihai barış tesisi için yargı dışı çözüm yollarından en önemlileri olan arabuluculuk ve diplomasi kanallarını kullanmıştır. Mısır önderliğinde İsrail'e karşı başlatılan 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır, ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Mısır'ın bu ağır yenilgisinde hava sistemleri tamamen yok edilmiş ve Sina Yarımadası işgal edilmiştir. Bu savaştan sonra Mısır, ABD'nin arabulucu rolü doğrultusunda İsrail ile uzlaşma ve barışı inşa etmek için tüm legal görüşmeleri kabul etmiştir. Bu barış görüşmeleri uzun bir zaman dilimine yayılmış ve 1979'da Camp David Anlaşması'nın imzalanması ile iki ülke arasındaki büyük barış sağlanmıştır. Barış görüşmeleri, 1975 yılından sonra büyük bir ilerleme göstermiştir (Armaoğlu, 2019). Şekil 4'teki grafikte gösterildiği gibi 1975-1981 yılları arasında Mısır'ın mal ve hizmet ithalatında sürekli artış olmuştur. Şekil 4'te, Mısır'da savaşın ve çatışmanın yoğun olduğu yıllarda (1967-1973) mal ve hizmet ithalatında

düşüşler meydana gelmiştir. Fakat barış ve uzlaşma görüşmeleri hız kazanan yıllarda (1975-1981) ise mal ve hizmet ithalat artışları olmuştur. Şekil 4'te gösterildiği gibi Mısır'da huzur ve barış ortamı dış politikasını olumlu yönde etkilemiş ve ülkenin dış ticaret hacmini artırmıştır. Bu minvalde şekil 4'te 1979-1980 yıllarında Mısır'ın mal ve hizmet ithalatında en yüksek yüzdeliğe ulaşmaktadır. Şekil 5'te Mısır'ın mal ve hizmet ihracatı analiz edilmiştir.

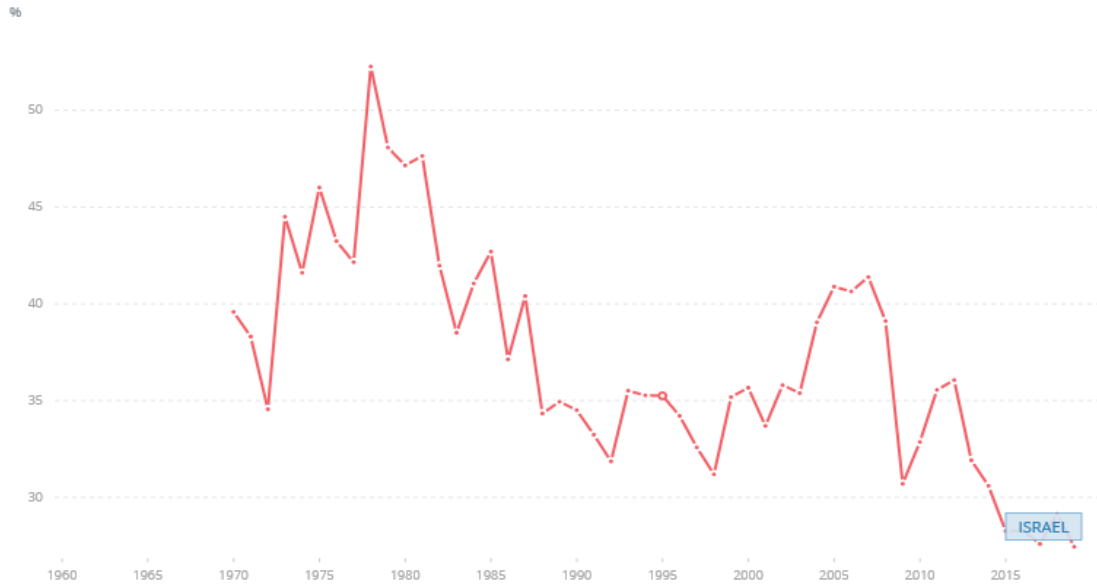
Şekil 5: Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin yüzdesi) – Mısır Arap Cumhuriyeti

Kaynak: (The World Bank, 2021).

Şekil 4'te Mısır'ın mal ve hizmet ithalatına dair yapılan analizler doğrultusunda şekilde 5'te belirtilen mal ve hizmet ihracatında da aynı dinamikler etkili olmuştur. Mısır'ın İsrail ile barış görüşmeleri, ülkedeki kötü giden ekonomik ve siyasal yapısında iyileşme olmuştur. Şekil 5'te gösterildiği gibi 1977'den sonra Mısır'ın mal ve ihracatında artmıştır. ABD liderliğinde Mısır-İsrail barış süreci ekonomiyi doğrudan etkilemiş ve dolayısıyla Mısır'ın mal ve hizmet ihracatında da önemli bir artış olmuştur. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır'ın barış görüşmeleri ekonomide pozitif bir etki yaratmıştır. Şekil 6'da İsrail'in mal ve hizmet ithalatı tahlil edilmiştir.

Şekil 6: Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH'nin yüzdesi) –İsrail

Kaynak: (The World Bank, 2021).

İsrail, Camp David Anlaşması ile sınırlarını güvenli hale getirmiş ve en büyük sınır komşusu olan Mısır ile barış imzalamıştır. İsrail-Mısır barış anlaşmasının etkisi ile Şekil 6'da gösterdiği gibi 1977-1980 yılları arasında mal ve hizmet ithalatında büyük artışlar olmuştur. Bu artışların en büyük nedeni Mısır ile Camp David Anlaşması'nın imzalanması ve savaş halinin son bulmasından kaynaklanmaktadır. Bu minvalde barış ve huzur ortamı ülkedeki ithalatı arttırılmıştır. İsrail ile Mısır arasında gerçekleşen barış sürecinde (1975-1981) İsrail, savaş politikaları yerine ülke ekonomisini düzeltmek için ithalatta önem vermiştir ve Şekil 6'da bu durum tescillenmektedir. Şekil 7'de İsrail'in mal ve hizmet ihracatı analiz edilmiştir.

Şekil 7: Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin yüzdesi) –İsrail

Kaynak: (The World Bank, 2021).

İsrail-Mısır barış sürecinde İsrail ekonomisinde ithalat verilerin artması şekil 6’da tüm ayrıntıları ile gösterilmektedir. Yine aynı şekilde İsrail-Mısır barış sürecinde İsrail’in mal ve hizmetler ihracatındaki artışlar şekil 7’de gösterilmektedir. Anlaşılabacağı üzere ülkedeki savaş ve huzursuzluk durumu mal ve hizmet ithalat ve ihracatı kötü etkilemektedir. Fakat ülkenin güvenliği ve huzuru tesis edildiği vakitte hem mal ve hizmetlerin ihracatında hem de mal ve hizmetlerin ithalatında artış olduğunu Şekil 6 ve Şekil 7’de anlaşılmaktadır. 1973 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra iki düşman ülke arasında başlatılan barış süreci ve Camp David Anlaşması’na giden süreç (1975-1979), her iki ülkenin ekonomisini iyileşmesini ve ülke sınırların güvenliği tesis edilmiştir. Tablo 1’de Mısır-İsrail dış ticareti tahlil edilmiştir.

Tablo 1: Mısır-İsrail Dış Ticaret Tablosu (ABD Doları)

YILLAR (YEARS)	İHRACAT (EXPORT)	İTHALAT (IMPORT)
1980	182,300,096	1,023,783
1981	49,248,128	9,813,304
1982	443,218,272	68,984,696
1983	391,650,464	68,113,160
1984	368,893,696	63,452,920
1985	228,649,760	8,284,940
1986	230,145,520	50,980,992
1987	140,163,472	26,918,780

1988	145,751,312	28,236,796
1989	168,437,776	22,445,556
1990	167,650,848	40,512,212
1991	372,493,952	4,284,346
1992	290,005,952	12,337,943
1993	229,917,232	19,076,676
1994	188,853,104	13,026,047
1995	176,323,440	23,595,820
1996	351,802,560	36,696,776
1997	327,854,624	44,256,984
1998	140,357,584	19,574,488
1999	186,916,560	22,269,912
2000	265,972,457	23,845,673

Kaynak: (United Nations Comtrade Database, 2021).

Tablo 1’de Mısır’ın İsrail ile yaptığı ihracat ve ithalat verileri ABD doları şeklinde verilmiştir. ABD aracılığı ile Mısır ile İsrail arasında imzalanan Camp David Anlaşması sonrasında iki ülkenin birbirileri ile politik ekonomi verileri artış göstermiş ve karşılıklı bağımlılık parametresi oluşmuştur. Böylece iki ülke arasında ithalat ve ihracat verileri de bunlara paralel olarak büyük bir artış göstermiştir. Tablo 1’de iki düşman ülkenin barış ve uzlaş neticesinde karşılıklı olarak ticareti gelişmiş ve dış ticaret hacmi de artmıştır. 1981’de Sedat’ın öldürülmesi ile iki ülkenin ihracat ve ithalatı zarar verilmemiş ve aksine Tablo 1 verilerine göre ihracat ve ithalat sürekli artış meydana gelmiştir.

Mısır ve İsrail ekonomik ilişkileri 1979 anlaşması ile 1981 İsrail’in Mısır’dan petrol satın alacağı öngörülmüş ve böylece iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler geliştirmeye başlanmıştır. Mısır’ın İsrail’i tanınması ile gelişen ilişkiler sonraki yıllarda da devam etmiştir. Örneğin, 1994-2000 arasında İsrail, Mısır’a yaklaşık 181 milyon dolar değerinde mal ihraç etmiştir. İhracatta bulunan kimyasal ürünler, gübre ve petrol ürünleri olmuştur. Daha sonrasında Mısır ve İsrail arasında tarımsal işbirliği kurulmuştur (Middle East Monitor, Mayıs 2014). Giderek artan ekonomik ve siyasi ilişkiler Sedat döneminde olduğu gibi Mübarek döneminde de devam etmiştir.

1.2. Mısır-ABD İlişkileri

Barışa doğru attığı cesur adımla her zaman hatırlanacak olsa da, Sedat'ın nihai mirası belirsizliğini korumuştur. Sedat'ın başlattığı müzakereler Arap-İsrail çatışmasını sonlandırmamış, müreffeh bir Mısır da yaratmamıştır. Ancak Sedat'ın siyasi becerisinin ülkesine büyük fayda sağladığını hatırlamakta fayda vardır. Mısır artık doğu sınırında barışa sahip ve hiçbir yönden ciddi bir askeri tehditle karşı karşıya değildir. Son yirmi yılda ordusunu modernize etmek ve ulusal altyapısını tamamen iyileştirmek için kullandığı on milyarlarca dolar ABD yardımı almıştır (Hazaimh, 2020). Mısır'ın ABD ile yaptığı ithalat verileri Tablo 2'de açıklanmıştır.

Tablo 2: Camp David Anlaşması Sonrasında ABD'nin Mısır'a Ofansif (Ağır) Silah Satışı

Silah	Model	Sipariş Yılı	Adet	Teslimat Yılı
Nakliye uçağı (Transport Aircraft)	C-130H Hercules	1977	14	1979-1981
İHA (UAV)	Ryan-147	1977	12	1978-1979
FGA uçağı/ Karaya Saldırı Savaş Uçağı (Fighter Ground Attack)	F-4E Phantom-2	1979	25	1979-1980
Hava Arama Radarı (Air Search Radar)	TPS-43	1978	2	1980
Görsel Menzil Ötesi Füze: Beyond Visual Range Missile (BVRAAM)	AIM-7E Sparrow	1979	70	1979-1980
Kısa Menzilli Havadan Havaya Füze: The Short Range Air-to-Air Missile (SRAAM)	AIM-9E Sidewinder	1979	100	1979
Kısa Menzilli Havadan Havaya Füze: The Short Range Air-to-Air Missile (SRAAM)	AIM-9J/P Sidewinder	1979	250	1980
Zırhlı Personel Taşıyıcı Aracı: Armored Personnel Carrier (APC)	M-113	1979	475	1979-1982
Havadan Karaya Füze: Air to Surface Missile (ASM)	AGM-65 Maverick	1980	600	1980-1984
Anti-tank füzesi (Anti-Tank Missile)	BGM-71 TOW	1980	1856	1980-1981
Zırhlı Araç: Armored Vehicle (ARV)	M-578	1980	43	1980-1981
Tank	M-60A3 Patton-2	1980	244	1981
Tank	M-60A3	1980	67	1981

	Patton-2			
Zırhlı Araç: Armored Vehicle (ARV)	M-88	1980	43	1981-1982
Hafif helikopter (Light helicopter)	Hiller-12/OH-23 Raven	1982	20	1982
Nakliye uçağı (Transport Aircraft)	C-130H Hercules	1981	3	1981
Anti Tank Füzesi (Anti-Tank Missile)	BGM-71 TOW	1981	2400	1982-1983
Tank Yok Edici (Tank Destroyer)	Tank destroyer	1981	3	1982
Tank	M-60A3 Patton-2	1981	128	1982
SRAAM	AIM-9L Sidewinder	1982	600	1983

Kaynak: (Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2017).

ABD'nin Cam David'e giden süreçte ve Camp David Anlaşması'nın imzalanmasındaki sonraki süreçte Mısır'a ihraç ettiği silah verileri Tablo 2'de gösterilmektedir. Bu veriler doğrultusunda Mısır'ın savunma ve güvenlik teçhizatlarının büyük bir bölümü ABD tarafından karşılanmıştır. Mısır, silah ithalatında Sovyet Rusya yerine yeni müttefiki olan ABD'yi tercih etmiştir. Camp David Anlaşması sonrasında ABD'nin Mısır'a ofansif (ağır) silah satışı, bir önceki yıllara göre artış göstermiş ve günümüze kadar (2021) devam etmiştir. Tablo 2'deki ağır silah satışı ile ABD'nin Ortadoğu'daki ticari ilişkileri gelişmiştir. Böylece ABD, diplomasi ve arabuluculuk ile silah ticaretinin yeni pazarı Mısır olduğunu aşikârdır.

1979'da Camp David Anlaşması'nın imzalanması ile Mısır, Ortadoğu ve Arap devletlerinden ayrılmış ve İsrail ile ABD'ye yakınlaşmıştır. Mısır'ın ABD ile yakınlaşma ve uzlaşma politikası, Ortadoğu'da ABD'nin en önemli siyasi ve ekonomik ortağı olmuştur (Semiz ve Akgün, 2005: 194). İran-Irak Savaşı'ndan (1980-1988) sonra Irak, yaşadığı ekonomik ve siyasi kriz nedeniyle Kuveyt'i işgali etmiştir. Ocak 1991'de ABD öncülüğünde İngiltere, Fransa, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan gibi ülkeler Irak işgaline karşı askeri harekete katılmışlardır. Bu harekâta “Çöl Fırtınası Harekâtı” ya da “Birinci Körfez Savaşı” denilmiştir (Güzel, 2018: 58). Bu harekât ile ABD, Ortadoğu'da Mısır ile iyi ilişkiler geliştirmesinin bir sonucu olmaktadır. Böylece ABD, Ortadoğu'daki iki güçlü devlet olan Mısır ve İsrail ile birlikte ortak hareket etmiş ve siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler geliştirmiştir.

1.3. İsrail-ABD İlişkileri

ABD askeri yardımı, İsrail'in silahlı kuvvetlerini dünyadaki teknolojik açıdan en gelişmiş ordulardan birine dönüştürmeye yardımcı olmuştur. İsrail'e yönelik ABD askeri yardımı, İsrail'in komşu orduları üzerindeki niteliksel üstünlüğünü korumak için tasarlanmıştır. Bu yardımların nihai hedefi, İsrail'in bölgesel çatışmada insan gücü açığını telafi etmek için daha iyi ekipman ve askeri eğitim ile desteklemektir. Bir kısmı İsrail savunma şirketlerinde tedarik için harcanan ABD askeri yardımı, İsrail'in dünya çapında ilk on silah tedarikçisinden biri olan bir yerli savunma endüstrisi kurmasına da yardımcı olmuştur (Sharp, 2007: 1). Bundan ötürü İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliğinin teminatı ABD'nin askeri, siyasi ve ticari yardımları olmaktadır.

Mısır-İsrail barış anlaşması (Camp David Anlaşması), İsrail'in güvenliğine büyük katkı sağlamış ve ABD-İsrail özel koruyucu ilişkisini yeniden tesis etmiştir. ABD Başkanı Carter, barış anlaşmasının imzalamasının bir ödülü olarak, İsrail'e önceki yönetimlerden daha fazla askeri ve ekonomik yardım sağlamış ve bu yardım dört yılda 10,2 milyar dolar (bunun 4.065 milyar doları hibe olarak) olmaktadır. Bu, İsrail yerleşimi olan Negev'de (Mısır, İsrail ve Ürdün arasında yer alır) iki hava üssü inşa etmek için 3 milyar doları da içermektedir (Bar-Siman-Tov, 1998: 252). Böylece, ABD'nin İsrail'e ihraç ettiği ağır silahlar Tablo 3'te açıklanmıştır.

Tablo 3: Camp David Anlaşması Sonrasında ABD'nin İsrail'e Ofansif (Ağır) Silah Satışı

Silah	Model	Sipariş Yılı	Adet	Teslimat Yılı
Nakliye uçağı (Transport Aircraft)	Boeing-707	1976	7	1977-1979
MP uçağı	IAI-1124N Seascan	1975	3	1977
FGA uçağı	F-15C Eagle	1978	15	1981-1982
Helikopter	Bell- 212/UH- 1N	1975	61	1976-1980

Savaş Helikopteri (Combat helicopter)	Hughes-500MD-TOW	1978	38	1980-1981
Savaş Helikopteri (Combat helicopter)	AH-1S Cobra	1979	18	1980-1981
FGA uçağı/ Karaya Saldırı Savaş Uçağı (Fighter Ground Attack)	F-16A	1978	75	1980-1982
Tanker / Nakliye uçağı	KC-130H Hercules	1975	2	1976-1977
Keşif Uçağı	RF-4E Phantom-2	1974	12	1976-1978
Hava Savunma Sistemi-SAM system	I-HAWK	1975	9	1976-1978
Hava Savunma Sistemi-SPAAG	M-163 VADS	1974	46	1977-1978
Hava Savunma Sistemi-SAM system	I-HAWK	1979	6	1980-1984

Kaynak: (Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2017).

1948’de İsrail’in kurulması ile Ortadoğu’da ABD’nin en büyük müttefiki İsrail olmuştur. ABD’nin Ortadoğu’daki çıkarlarının teminatı da İsrail olarak görülmektedir. Bu yüzden ABD, her yıl ABD Kongresi’nin onayı ile sürekli İsrail’e askeri ve ekonomik yardımlar yapmaktadır. Tablo 3’te ABD’nin 1977-1982 yılları arasında İsrail’e silah satış verileri açıklanmaktadır. Bu yıllar arasında Camp David Anlaşması’na giden süreç ve anlaşmasının imzalanmasına paralel olduğu için büyük bir önem arz etmektedir. ABD, Mısır-İsrail barış sürecinde İsrail’e daha çok hava savunma sistemleri ve savaş uçakları satışı yapmıştır (Tablo 3). 1973 Arap-İsrail Savaşı’ndan çıkan İsrail, hava savunma sistemleri tahribata uğramış ve modern sistemler ile kendi ülke güvenliğini yeniden sağlamayı amaçlamıştır. İsrail’in bu amacı ABD tarafından desteklenmiş ve sürekli bir şekilde askeri yardımlar yapılmıştır.

Bir önceki başlık altında ABD öncülüğünde koalisyon güçleri, Irak’ın Kuveyt işgaline karşı başlattıkları Çöl Fırtınası Harekâtı’ne değinilmiştir. Koalisyonun bu hareketine İsrail de katılmış ve aktif olarak görev üstlenmiştir. 1991’de ABD Kongresi, İsrail’e Çöl Fırtınası Harekâtı’nde kaynaklanan hasar ve diğer masrafları karşılamak için 650 milyon dolarlık acil yardım sağlamıştır. Ayrıca ABD, İsrail’e Irak’ın Scud füze

saldırılarına karşı savunması için Patriot füzeleri de vermiştir (Sharp, 2007: 4). Anlaşılacağı üzere ABD'nin İsrail'e olan desteği sürekli artmış ve günümüze kadar (2021) devam etmektedir.

1.4. ABD'nin Camp David Anlaşması'ndan Sonra Diğer Arap Ülkelerini İsrail İle Barıştırma Politikası

İsrail, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda işgal ettiği Arap topraklarını kendi egemenlik ve güvenliği için geri vermemiştir. İsrail tarafından işgal edilen bu topraklar, BM'nin "Savaş yoluyla toprak ediniminin kabul edilemez" argümanı doğrultusunda uluslararası hukuk da ihlal edilmiştir. İsrail, Arap komşuları ile barış sağlanması ve diplomatik ilişkiler geliştirildiği vakitte ele geçirilen topraklardan çekileceğini belirtmiştir. Fakat Arap devletleri, bu koşulu kabul etmemişlerdir. Araplar, bu durumu İsrail'in egemenliğini tanıma ve Filistin davasına ihanet olarak görmüşlerdir. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra büyük bir yenilgi alan Mısır, İsrail ile normalleşme ve barış sürecini başlatmıştır. ABD'nin arabuluculuğu ile Mısır-İsrail barışı olan Camp David Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Mısır, İsrail'in egemenliğini tanımış, siyasi ve ticari ilişkiler geliştirmiştir. Mısır'ın İsrail'i tanıması ile 1967'de İsrail tarafından işgal edilen Sina Yarımadası Mısır'a geri verilmiştir. Böylece İsrail, Arap ülkeleri içerisinde en güçlü ve etkili olan Mısır ile barış yapmış ve kendi ülkesinin güvenliğini de sağlamıştır.

İsrail ile normalleşen ilk Arap ülkesi 1979'da Mısır olmuş ve Mısır'dan sonra 1994'te Ürdün, İsrail ile normalleşen ikinci Arap ülkesi olmuştur. ABD Başkanı Bill Clinton arabuluculuğuyla İsrail ve Ürdün arasında "Vadi Arabe Barış Antlaşması" imzalanmıştır. Bu iki ülke (Mısır ve Ürdün) İsrail'i resmen tanımışlardır. 1994'ten 2020'e kadar İsrail ile normalleşen ve diplomatik ilişkiler geliştiren başka bir Arap devleti olmamıştır (Karabacak, 2020; BBC News, 2020). İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliğine önem veren ABD, İsrail ile komşuları arasındaki sorunların çözümü için arabuluculuk rolü üstlenmiş ve taraflar arasında diplomatik ilişkiler geliştirmiştir. 15 Eylül 2020'de ABD'nin 45. Başkanı Donald Trump arabuluculuğunda Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile İsrail arasında normalleşme anlaşması imzalanmıştır (Bowen, 2020). Bu anlaşma ABD Başkanı Trump'ın liderliğinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid Al Nahyan ve Bahreyn Dışişleri Bakanı Abdullatif bin Raşid ez-Zeyani Beyaz Saray'da bir araya

gelmişlerdir. Üç ülke arasında “Abraham Accords (İbrahim Anlaşması)” normalleşme belgesi imzalanmıştır (Euronews, 2020).

Genel hatlarıyla İsrail’in güvenliği, bölgedeki ülkeler ile barışçıl ve diplomatik ilişkiler geliştirilmesine bağlı olmaktadır. ABD, İsrail’in güvenliğini tesis etmek için 1973’ten günümüze (2021) kadar uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan yargı dışı çözüm yolları olan arabuluculuk ve diplomasi yöntemlerini büyük bir özveri ile yerine getirmektedir. ABD’ye göre İsrail’in güvenliği, bölgedeki kendi çıkarlarının devam etmesi ve Ortadoğu huzurun parametresi olarak görmektedir. ABD, Camp David Anlaşması, Vadi Arabe Barış Antlaşması ve İbrahim Anlaşması ile Ortadoğu’daki barışı sağlamayı ve İsrail’in güvenliğini tesis etmeyi amaçlamıştır. Bu minvalde ABD, Filistin meselesini ayrı tutarak İsrail ve Arap ülkeleri arasında “adım adım barış” politikasını gerçekleştirmektedir.

2. Camp David Anlaşması’nın Sonraki Barış Anlaşmalarına Etkisi ve Benzerliği

İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki düşmanlık, ABD arabuluculuğu ile Mısır-İsrail barışı olarak bilinen 1979 Camp David Anlaşması’ndan sonra yerini ikili barış müzakerelerine bırakılmıştır. Camp David Anlaşması’nın sonraki barış anlaşmalarına etkisi ve benzerliği çok boyutlu olmaktadır. Camp David Anlaşması ilişkilerin normalleşmesi, güvenlik ve barışın tesisi gibi önemli hadiseler başarılı bir şekilde sağlanmıştır.

Irak’ın Kuveyt işgali ile uluslararası toplum, tüm dikkatini Irak hadisesine vermiş ve İsrail-Filistin meselesinin çözümü kısa bir süreliğine ertelenmiştir (Yenal, 2015: 140). Fakat daha sonra uluslararası toplum İsrail-Filistin sonunu için barışçıl bir çözüm arayışına başlamıştır. İsrail-Mısır barış sürecinde olduğu gibi İsrail-Filistin barış sürecinin arabuluculuğunu da ABD yapmıştır.

Camp David Anlaşması ile Mısır, İsrail’den 1967’de işgal edilen Sina Yarımadası’nı geri almıştır. Bu anlaşma ile Arap devletleri İsrail’in “toprak karşılığı barış” ilkesine sonraki süreçlerde sıcak bakmışlardır. Körfez Savaşı’ndan sonra İsrail ile Filistin arasında barış görüşmeleri başlamış ve birden çok konferans düzenlenmiş ve anlaşmalar imzalanmıştır. İsrail-Filistin konferansları ve anlaşmaları şu şekilde; “30 Ekim 1991 Madrid Konferansı, 13 Eylül 1993 I.Oslo Presipler Deklarasyonu, 29 Nisan 1994 Paris Ekonomi Protokolü, 4 Mayıs 1994 Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması, 28 Eylül 1995 II. Oslo (Taba) Anlaşması, 15 Ocak 1997 El-Halil (Hebron) Protokolü, 23 Ekim 1998 Wye Nehri Memorandumu, 4 Eylül 1999 II Wye Nehri Memorandumu, 15 Kasım 2005 Sınır

Kapıları Anlaşması” gerçekleştirilmiştir (Aksoy, 2020). Böylece İsrail ve Filistin arasındaki I. Oslo ve II. Oslo görüşmelerine değinmekte yarar vardır.

2.1. I. Oslo Görüşmesi ve İlkeler Bildirgesi

İsrail ve Filistin halkı arasında yaşanan savaş ve çatışma durumu uzun yıllar devam etmiştir. Savaş ve çatışma halinin devamlılığı yoksulluk ve çözülmesi zor olan sorunları beraberinde getirmiştir. İsrail ve Filistin arasında Ocak 1993'te gizli barış görüşmeleri Norveç'in Oslo kentinde başlamıştır (Özkoç, 2009: 178). Geniş katılımlı bir barış görüşmesi olduğunda anlaşmanın imzalanmasının son duruğa ABD'nin Washington eyaleti olmuştur.

I. Oslo barış görüşmelerinden sonunda ABD Başkanı Bill Clinton önderliğinde İsrail Başbakanı İzak Rabin, FKÖ Lideri Yaser Arafat ve yardımcısı Mahmud Abbas, Rusya Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev, İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres gibi isimler 13 Eylül 1993'te Washington'da bir araya gelmiştir. Ortadoğu barışı için İsrail adına İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres ve Filistin adına da Arafat'ın yardımcısı Mahmud Abbas “İlkeler Bildirgesi” imzalanmıştır. Bu antlaşmadan bir kaç gün önce (9-10 Eylül) Filistin İsrail'i resmen tanımış ve İsrail de FKÖ'yü Filistin halkının legal temsilcisi olarak tanımıştır. Böylece 1948'den sonra İsrail ile Filistin arasında ilk defa bir anlaşma imzalanmıştır (Bektaş, 1993: 297-298). Bu anlaşma ile İsrail ve Filistin barış prosesini BMGK'nın 1967 tarihli 242 ve 1973 tarihli 338 sayılı kararlar ile devam edileceği kabul edilmiştir. İlkeler Bildirgesi doğrultusunda FKÖ, İsrail Devleti'ni tanımış ve İsrail'de FKÖ'yü tanımıştır. İmzalan bildirgede İsrail askerleri Eriha'da çekileceğini ve beş yılsonunda bağımsız bir Filistin'in kurulacağı vaadi verilmiştir. İsrail ve Filistin arasındaki mülteciler, sınır güvenliği ve Yahudi yerleşimleri meseleleri sonraki süreçlere bırakılmıştır. En temel meselelerin ertelenmesi ya da sonraki süreçlere bırakılması durumu sözde bir barış sürecine evrilmiştir (Özkoç, 2009: 180). Fakat İsrail ve Filistin'in karşılıklı olarak birbirini tanıması barışçıl yollarla çözümün mümkün olduğunun fırsatı sunulmuştur. Böylece, İlkeler Bildirgesi ile uluslararası hukuk normların uygulanması durumu amaçlanmıştır.

2.2. II. Oslo Görüşmesi ve Taba Anlaşması

II Oslo Anlaşması ya da Taba Anlaşması olarak bilinen İsrail'in Filistin topraklarında çekilmesi için ikinci aşama olarak tasarlanmıştır. Taba Anlaşması, Mısır'ın Taba şehrinde İsrail ve Filistin arasında 28 Eylül 1995'te imzalanmıştır (Aksoy, 2020). Bu

anlaşma ile İsrail ve Filistin arasında güvenli bölgeler oluşturulmuş ve İsrail askeri birliklerini Gazze ve Batı Şeria'da çekeceğini belirtmiştir. Fakat bu çekilme hiçbir şekilde gerçekleşmemiştir. Bundan ötürü Taba Antlaşması'nın (II. Oslo Antlaşması) vaatleri yerine getirmediğinden dolayı başarısız olmuştur (Yenal, 2015:143).

Taba Antlaşması'nın başarısız olmasındaki nedenlerinde biri, anlaşmada İsrail'in Filistin topraklarından tamamen çekileceğine dair bir ifade bulunmaması ve sadece kısmi bir çekilmeden bahsedilmiştir. Böylece İsrail, işgal ettiği bölgelere farklı bir şekilde yerleşmiştir (Özkoç, 2009: 180). İsrail ve Filistin arasında imzalanan bu iki anlaşmada da Camp David Antlaşması'nda olduğu gibi barış ve diplomatik yollarla çözümün mümkün olduğunu göstermektedir. İsrail ve Filistin arasındaki bu iki anlaşma, Camp David Antlaşması'nın etkisi olmakta ve ABD liderliğinde yapılması da diplomasi ve arabuluculuk yöntemleri uygulanmıştır. Camp David Antlaşması'nda olduğu gibi I. Oslo ve II. Oslo Antlaşmalarında da güvenlik ve barışın tesisi konuları benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda uluslararası hukuk süjesi olan devletler arasında imzalanmış ve uluslararası hukuk kaynağı olan anlaşmalar da imzalanmıştır. Böylece uluslararası hukuk niteliği taşımaktadır.

2.3. İsrail-Ürdün Barış Süreci ve Vadi Arabe Barış Antlaşması

İsrail-Mısır ve İsrail-Filistin barışından sonra İsrail-Ürdün barışı için taraflar arasında sorunların barışçıl yollarla çözüm perspektifi doğrultusunda ABD'nin arabuluculuk faaliyetleri başlamıştır. 1990 yılındaki Irak'ın Kuveyt işgali ile Araplar arasında milliyetçilik, Arapları tek çatı altında toplama ve Filistin meselesine karşı duyarlılık sekteye uğramıştır. Diğer taraftan İsrail'in sürekli güçlenmesi ve uluslararası toplumun desteği ile uluslararası arenada önemli bir aktör haline gelmesinden dolayı yenilemez bir güç olarak görülmüştür. Böylece bölgenin barış ve huzuru, çatışma ile değil de diplomatik ve barışçıl politikalarla sağlanabileceği görüşü hâkim olmuştur. Mısır ile Filistin'in karşılıklı olarak İsrail'i tanıması ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinden sonra Ürdün de aynı arzular doğrultusunda İsrail ile barışma politikasını benimsemiştir.

Ürdün'ün 1991'de Ortadoğu barış sürecine katılmasını ve 1994'te İsrail'le barışı tamamlamasını sağlayan bir dizi menfaati olmuştur. Bunlardan en önemlisi, Amman'ın dış politika hedefleri, rejimin siyasi olarak ayakta kalması ve ekonomik ve güvenlik ihtiyaçlarıdır. Arap-İsrail çatışması bu çıkarların önünde büyük bir engel olmuştur (AlMomani, 2012: 502). İki ülke arasındaki barış sürecinin mimari ABD olmuş ve ABD

Başkanı Bill Clinton arabuluculuğuyla İsrail ve Ürdün arasında 29 Ekim 1994'te "Vadi Arabe Barış Antlaşması" imzalanmıştır (BBC News, 2020). İsrail, kuruluşundan (1948) sonra Arap komşuları ile imzaladığı başarılı ikinci anlaşmayı (ilk anlaşma Camp David Anlaşması) Ürdün ile yapmıştır. İsrail ve Ürdün arasındaki barış antlaşması 30 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde en önemli hükümleri; "sınır çizgileri, su sorunları, polis işbirliği, çevre sorunları ve karşılıklı sınır geçişlerini ele alan beş ek ve altı haritadan" oluşmaktadır. Diğer taraftan iki ülke arasında uluslararası sınırlar, güvenlik, su yolları ve kaynakları, geçiş özgürlüğü, mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, İsrail ve Ürdün arasındaki ilişkilerin normalleşmesi gibi önemli meselelerde anlaşmaya varmışlardır. 27 Kasım 1994'te İsrail ile Ürdün arasındaki diplomatik ilişkiler, büyükelçilerin atanması ve büyükelçiliklerin açılması da dâhil olmak üzere ikili ilişkiler geliştirilmiştir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 1994).

Mısır'ın İsrail ile barışma politikası Arap coğrafyasında büyük bir etki yaratmıştır. İsrail'in komşuları ile yaptığı tüm barış anlaşmaların temeli Camp David Anlaşması olduğu söylenebilir. Çünkü İsrail, ABD arabuluculuğu ile Arap komşuların stratejik hedefleri ve pragmatik amaçlarını çözebilmiştir. Böylece İsrail, mevcut siyasi konjektörel doğrusunda hareket etmiş ve ABD'nin desteği ile güvenlik ve barış adına büyük bir başarı elde etmiştir. Bundan sonra İsrail, Arap komşuları ile savaş yerine barış politikasını sürdürerek uzun vadede ülkesinin güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır.

2.4. İsrail-Bahreyn-BAE Barış Süreci ve İbrahim Anlaşması

İki Körfez ülkesi olan BAE ve Bahreyn, İsrail ile normalleşmeyi kabul etmelerinden sonra 15 Eylül 2020'de ABD Başkanı Trump arabuluculuğunda, İsrail Başbakanı, BAE ve Bahreyn Dışişleri Bakanları tarafından Beyaz Saray'da taraflar arasında İbrahim anlaşması imzalanmıştır. Taraflar arasında diplomatik ilişkiler kurmayı taahhüt ettiği için "Barış Bildirgesi" olarak kabul edilmektedir (Staff vd., 2020). İsrail, BAE ve Bahreyn arasında imzalan İbrahim Anlaşması'na göre "karşılıklı olarak üç ülke büyükelçilikler açacak, turizm, teknoloji ve enerji alanları dâhil yeni diplomatik ve ekonomik ilişkiler geliştirilecek ve üç ülke arasındaki uçak seyahatleri başlatılacak" gibi önemli maddelere vurgu yapılmıştır (Crowley, 2020). Böylece Mısır ve Ürdün'den sonra BAE ve Bahreyn de İsrail ile diplomatik ilişkiler geliştirilmiş ve iki Körfez ülkesi İsrail'in egemenliğini tanımışlardır.

Beyaz Saray’da imzalanan normalleşme belgesi sonrası açıklama yapan Trump, “En az altı ülke daha” İsrail ile normalleşeceğini açıklamıştır. Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas, bu yeni anlaşmayı reddetmiş ve Gazze’yi kontrol eden Hamas, bunun "siyasi bir günah" olduğunu belirtmiştir (BBC News, 2020). Arap ülkelerinin İsrail ile normalleşmesinin en büyük nedeni İran tehdidi olmaktadır. Polonya’nın başkenti Varşova’da düzenlenen toplantıda Bahreyn Dışişleri Bakanı Şeyh Halid bin Ahmed El Halife “İran ile mücadele Filistin davasından daha önemlidir” açıklamalarını ileri sürmüştür. Bahreyn Dışişler Bakanı’nın bu açıklaması İran tehdidinin devam ettiğini ve İsrail ile normalleşmenin gerekliliğini belirtmiştir. İsrail-Mısır arasında imzalan Camp David Anlaşması öncesinde Arap ülkelerinin en radikal politikalarından birisi İsrail varlığı tanınmaması ve Filistin meselesine duyarlılık olmuştur. Fakat 1973 İsrail-Arap savaşlarından sonra İsrail ile normalleşmeyi öngören Camp David Anlaşması ile İsrail’in varlığı kabul edilmiştir ve Filistin meselesi çözümü bekletilmiştir. Sonraki süreçlerde İsrail ile bazı Arap ülkeleri arasında İlkeler Bildirgesi, Taba Anlaşması, Vadi Arabe Barış Antlaşması ve İbrahim Anlaşması gibi barış anlaşmaları imzalanmıştır. İsrail ile bazı Arap devletleri arasında imzalanan barış anlaşmaları karşılıklı tanıma ve karşılıklı bağımlılık düzleminde mesafe alınmıştır. Bu anlaşmaların temelini oluşturan İsrail-Mısır arasında imzalan Camp David Anlaşması olmuştur.

15 Eylül 2020’de ABD arabuluculuğunda İsrail, BAE ve Bahreyn liderleri Beyaz Saray’da bir araya geldiklerinde İsrail Başbakanı Netanyahu “güç barış getirir” açıklamasını yapmıştır (Staff vd., 2020). İsrail ile bazı Arap devletleri arasında gerçekleştirilen barış süreçlerinde mutlak parametre İsrail’in güçlü bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. İsrail’in askeri teknolojisi ve güçlü savunma sistemleri ile Ortadoğu’nun güçlü bir ülkesi olmasını sağlamıştır. İsrail’in Ortadoğu’daki yükselen gücü ile bazı Arap devletleri tarafından varlığı kabul edilmiştir. Böylece sahada güçlü olan barış müzakerelerinde de güçlü olmuştur.

3. Camp David Anlaşması’nın Uluslararası Güvenliğe Etkisi ve Yeni Güvenlik Konsepti

Uluslararası hukukta savaş, belirli kurallar ile sınırlanmakta ve savaş durumunu sadece ulusal savunma ya da ülke sınırlarının güvenliği olarak nitelendirilmektedir. Bu durum uluslararası hukuk kişisi olan BM Güvenlik Konseyi’nin kararları doğrultusunda şekillenmektedir (Yılmaz, 2017: 329). Camp David Anlaşması ile Mısır-İsrail barışı

tesis edilmiş ve Mısır'a ait olan Sina Yarımadası geri verilmiştir. Böylece iki ülkenin güvenlik problemi ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra Camp David Anlaşması'nın etkisi ile İsrail ve diğer Arap devletleri arasında barış anlaşmaları imzalanmış ve bölgenin güvenlik sorunu azaltılmıştır. Ortadoğu'nun iki büyük gücü olan İsrail ve Mısır barışı ile bölgenin güvenlik sorunu azaltılmış ve küresel anlamda uluslararası güvenlik riski de minimize edilmiştir.

Güvenlik yapısı, uluslararası ekonomi politikte en önemli olgu olmaktadır. Bunun en büyük nedeni ticaret, finans, diplomatik ilişkiler, teknoloji ağlar ve kültürel ilişkiler gibi faaliyetleri geliştirebilmek için istikrar ve güvenliğin sağlanması gerekmektedir. Uluslararası aktörler, insanlara yönelik şiddet ve tehditlerin engellenmesi için resmi olan anlaşmalar, sözleşmeler ve düzenlemeler ile resmi olmayan diğer normları birbirine bağlamaktadır (Balaam ve Dillman, 2015: 285). Camp David Anlaşması sürecinde ve sonrasında barış ortamının oluşturulması için uluslararası aktörler barış sürecinde yer almıştır. Barış sürecinden sonra taraf ülkeler arasındaki ilişkiler geliştirilmiştir. Mısır ve İsrail arasında imzalanan büyük barış ile iki ülke arasındaki ticaret verileri artış göstermiş ve bunun temel nedeni ise güvenlik ve barışın sağlanması olmuştur. Camp David Anlaşması'ndan sonraki süreçte diğer Arap ülkeleri de bu anlaşmadan esinlenmiş ve barış yolu ile istikrar ve huzurun tesisi için diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Nihayetinde bölgedeki İsrail-Arap barışı uluslararası güvenliği olumlu yönde etkilemiş ve 1980 sonrasında bölgenin başka sorunu olan İran ve Irak tehditlerine karşı Arap ülkeleri, İsrail ve ABD liderliğinde Batı ile birlikte hareket etmeye başlamıştır.

İran'da 1979'da İslam devrimi gerçekleşmiş ve devrimden sonra İran mollalarının Ortadoğu'ya İslam devrimini yaymaya başlamaları ile bölgede istikrarsızlık baş göstermiş ve en büyük zararı da Lübnan görmüştür. İran İslam devriminden bir yıl sonra Irak'ın İran'a savaş ilan etmesi (1980-1988) ve daha sonrasında Irak'ın Kuveyt'i (1990-1991) işgal etmesi (Balaam ve Dillman, 2015: 475-476) ile Ortadoğu'da ABD liderliğinde yeni güvenlik politikaları oluşturulmuştur.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden dolayı bölgedeki Arap ülkeleri (SA, Mısır, Suriye vb.), İsrail ve Batılı ülkeler (ABD, Fransa, İngiltere vb.) Irak'a karşı harekete geçmişlerdir. ABD liderliğinde ve BM'nin onayı ile askeri koalisyon olarak nitelendirilen 28 ülke Irak'a karşı savaş açmış ve Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmışlardır. BM

Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamada Irak'a silah ambargosu ve ekonomik yaptırım uygulanması kararı alınmıştır. 1991'de çok uluslu müttefik devletlerin hava güçlerinin Irak'a saldırısı ile savaş başlamıştır (Habertürk, 2020). Birinci Körfez Savaşı olarak bilinen bu savaşta yerel, bölgesel ve uluslararası anlamda genel görüş birliğinde uzlaşma sağlanmış ve askeri hareketin gerçekleşmesi için tüm kolaylıklar sağlanmıştır. Böylece Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için uluslararası hukuk normlarına da uyulmuş ve güvenlik bağlamında savaş olgusuna da başvurulmuştur (Yenal, 2020: 97-98). Böylece saldırgan ülkeye karşı kolektif bir askeri birliktelik oluşturulmuş ve uluslararası güvenlik tehdidin ortadan kaldırılması için düşman olan devletler bile bir araya getirilmiştir. Uluslararası güvenliğin sağlanması için devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından gerekli önlemler alınmasında diplomatik ilişkiler ya da askeri müdahaleler gerekmektedir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile uluslararası güvenlik meselesi ortaya çıkmış ve çok uluslu devletler tarafında askeri müdahalelere başvurulmuştur. Sonraki yıllarda da aynı şekilde birden çok devletin bir araya gelerek realist güvenlikçi politikalar doğrultusunda uluslararası güvenliği tehdit eden sorunlara topyekûn karşı olmuşlar ve çoğu zaman savaş durumu meydana gelmiştir. Fakat Mısır ve İsrail barış sürecinde askeri müdahaleler yerine yeni güvenlik konsepti benimsenmiştir. Yeni güvenlik konseptinde insani güvenlik, ekonomik, toplumsal ve diplomatik ilişkilerin gelişmesindeki güvenliğin sağlanması için diplomasi ve arabuluculuk yöntemlerine başvurulmuştur. Bu yöntemler ile kalıcı bir barış (Mısır-İsrail barışı) tesis edilmiştir. Arap-İsrail uyuşmazlıklarında 1973'ten 2020'e kadar yeni güvenlik konsepti ile barış, müzakere, insani güvenlik, toplumsal güvenlik, ekonomik ilişkiler gibi olgular benimsenmiştir.

Son olarak 1970-1990 yılları arasında tüm dünyada "Üçüncü demokratikleşme Dalgası" gerçekleşirken Arap devletlerinde otoriter yönetimler devamlılığını sürdürmüştür. Ancak Ortadoğu'da seçime dayalı demokrasi olarak sadece İsrail ve Türkiye'de işlemiştir. İran'da ise mollalar tarafından seçimler manipüle edilmiş ve insan hakları ihlalleri yaşanmıştır (Balaam ve Dillman, 2015: 493). Bu minvalde 1973-1979 yıllarında ABD arabuluculuğu ile Mısır ve İsrail arasında savaş yerine yeni güvenlik konsepti ile insani güvenlik, ekonomik ve toplumsal güvenliğe önem verilmiştir. 1979 Camp David Anlaşması sonrasında Ortadoğu'da otoriter yönetimler ve insan hakları ihlalleri gibi sorunlar bölgedeki güvenlik risklerini artırılmış ve istikrarsızlık

yaratmıştır. Ortadoğu'daki güvensizlik ve istikrarsızlık durumu uluslararası güvenliği de tehdit etmiştir.

3.1. Mayıs 2021'de İsrail-Filistin Çatışmalarında Mısır'ın Arabuluculuğu

İsrail Yüksek Mahkemesi, 6 Mayıs 2021'de İsrail'in işgali altındaki Doğu Kudüs'ün Şeyh Cerrah Mahallesi'nde yaşayan Filistinli halkın tahliyesine karar vermiştir. İsrail'in bu tahliye kararına Filistin halkı karşı çıkmış ve Filistinler tarafından İsrail hükümeti protesto edilmiştir. Bu protestolar İsrail polisleri tarafından orantısız bir güç ile müdahale edilmiştir. İsrail polisinin sert müdahalesi ile 7 Mayıs akşamı gerginliğin en yoğun olduğu akşam olmuştur. Filistin halkı, 7 Mayıs akşamında Mescid-i Aksa'da teravih namazı için hazır bulunmuştur. Teravih namazı sırasında İsrail polisi, Filistin halkına ses bombaları ve plastik mermiyle müdahale etmiştir. Bu müdahale sırasında yüzlerce Filistinli yaralanmıştır (Koyuncu, 2021). Böylece İsrail-Filistin çatışmaları tekrar başlamış ve tekrardan küresel siyaseti etkilemiştir.

Doğu Kudüs'te yaşanan gerginlikler Hamas'ın roket saldırıları ve İsrail'in havadan füze saldırıları daha fazla ölümlerin olmasına yol açmıştır. İsrail'in füze saldırıları ile yüzlerce kişi yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir Hamas, İsrail'e 4.000 roket atmış ve İsrail ordusu da Gazze'de 1.500 hedefi vurmuştur (BBC News, 2021). Bu çatışma durumunu dünya kamuoyu endişe ile takip etmiş ve çoğu ülke ve uluslararası örgütler itidal çağrısında bulunmuşlardır. Dünya kamuoyunun açıklamaları şu şekilde; ABD: "İsrail'in kendisini savunması meşru", BM: "Kabul edilemez", Rusya: "İki tarafı da itidale çağırıyoruz", AB: "İki taraflı eylemler yasadışıdır", Almanya: "İsrail saldırıları durdurmalı", Arap Birliği: "İsrail'in saldırıları sorumsuzca" gibi açıklamalar devletlerin ve uluslararası örgütlerin üst düzey yöneticileri tarafından yapılmıştır (Independent Türkçe, 2021). Bu olaylar ile Hamas'ın roket saldırıları, Gazze'den roketler ve diğer ateşler ile İsrail'de ikisi çocuk 12 kişiyi öldürülmüş (Al Jazeera, 2021). Filistin Sağlık bakanlığına göre, Gazze'de 100'den fazla kadın ve çocuk da dâhil olmak üzere en az 243 kişi öldürülmüştür (BBC News, 2021).

İsrail ile Filistin arasındaki çatışmaların son bulması için Mısır arabulucu olmuştur. İsrail Dışişleri Bakanı, Gazze'de 'kalıcı ateşkes' görüşmeleri için Mısır'a gelmiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın 13 yıl aradan sonra Mısır'a yaptığı ilk ziyarette, görüşmelerde 11 günlük bombalamadan sonra ateşkesin sağlanması ve harap olan Filistin yerleşim bölgesinin yeniden inşası gibi konular müzakere edilmiştir. Mısır, İsraililer ile Hamas

arasında ateşkes sağlanmasında önemli bir rol oynayarak 11 günlük bombardımana son verilmiştir. Mısır Cumhurbaşkanı El-Sisi, yoğun nüfuslu ve harap olmuş yerleşim bölgeleri yeniden yapılanma çabalarına yardımcı olmak için 500 milyon dolar taahhüt etmiştir (Al Jazeera, 2021).

1979 Camp David Anlaşması ile Mısır, İsrail ve ABD'nin siyasi ve diplomatik ilişkilerinde normalleşme başlamış ve günümüze kadar (2021) devam etmiştir. Mısır, Mayıs 2021'de İsrail-Filistin çatışmasında ateşkesin sağlanması için arabuluculuk rolü üstlenmiş ve Mısır'ın arabuluculuk rolünde ABD'nin mutlak etkisi görülmektedir. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, Twitter'de İsrail ve Hamas arasında devam eden çatışmayı azaltmak için ABD Başkanı Joe Biden ile telefon görüşmesi yaptığını ve Mısır ateşkes girişiminin başarısı için ABD Başkanı Biden'ın rolünü takdir ettiğini açıklamıştır (Egyptian Streets,2021). Bu minvalde Ortadoğu'da Mısır, İsrail ve ABD ilişkilerinde büyük sorunların olmadığı, aksine çok sıkıntılı süreçlerde üç ülkenin işbirliği söz konusudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, özellikle uluslararası hukuk, uluslararası uyuşmazlıkların çözümü ve güvenliğin kavramsal çerçevesi açıklanmıştır. Daha sonra Mısır-İsrail barışı olan Camp David Anlaşması'na giden süreç ayrıntıları ile incelenmiştir. En son aşamada Camp David Anlaşması sonrası ve anlaşmaya taraf ülkelerin gelişen politik ekonomi ilişkileri analiz edilmiştir.

Çalışmanın ayrıntılarına inmeden meselenin özü itibarıyla; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çatışmaların ve savaşların yeni adresi Ortadoğu coğrafyası olmuştur. Adolf Hitler'in zulmünden kaçan ve yeni bir yurt edinme arayışına giren Yahudilerin varış yeri Filistin toprakları olmuştur. Yahudilerin Ortadoğu'ya gelmeleri ve kalıcı olmalarından dolayı Araplar ile Yahudiler arasında uzun süren savaşlar yaşanmıştır. Araplar ile Yahudiler arasında yapılan savaşlarda Arapların önderliğini yapan devlet Mısır olmuştur. Yapılan tüm savaşlarda mutlak bir şekilde İsrail galip gelmiştir ve Filistin, Ürdün, Mısır ve Suriye toprakları İsrail tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal edilen toprakları savaş ile değil de müzakere ve barışçıl yollarla geri alınması için ABD, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde diplomasi ve arabuluculuk faaliyetleri ile Mısır ve İsrail arasında Camp David Antlaşması'nı imzalanmasına garantör ülke olmuştur. Bu anlaşma ile yıllarca devam eden iki ülkenin düşmanlığı bitmiş ve karşılıklı olarak birbirilerini tanımışlardır. Böylece uyuşmazlıkların çözümünde barış inşası için üçüncü bir uluslararası hukuk kişisinin varlığının büyük bir önem arz ettiği sonucuna varılmıştır.

Camp David Anlaşması ile İsrail'in 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda işgal ettiği Mısır'ın Sina Yarımadası Mısır'a geri verilmiştir. Bu anlaşma sonrasında ABD, İsrail ve Mısır arasında ekonomik, siyasi, askeri, diplomatik ve kültürel ilişkiler geliştirmiştir. Bu anlaşmanın uluslararası hukuk açısından önemi; uluslararası hukuk kişisi olan devletler tarafından müzakere edilmesi ve uluslararası hukuk kaynaklarından biri olan başarılı bir anlaşmaya dayanmasıdır. Güvenlik boyutu bağlamında bu anlaşmanın önemi; İsrail, Mısır ve Ortadoğu ülkelerin sınırları korunmuş ve güvenliği garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Bu antlaşmanın uluslararası uyuşmazlıkların çözümü açısından önemi ise bölgesel bir mesele iken uluslararası bir mesele haline gelmesinden dolayı çatışma yerine barışçıl yollarla çözüm perspektifi benimsenmesi ve gerekli politikalar takip edilmiştir. Bu anlaşma Mısır ve İsrail'in güvenlik ve istikrarlılık sorunu ortadan

kaldırmış ve karşılıklı bağımlılık düzleminde ilişkiler geliştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu çalışmada çıkan diğer bir sonuç ise her iki ülke de militarist politikalardan vazgeçmiş, diyalog, müzakere ve diplomasi yöntemi ile kangren haline gelmiş sorunlarını (Mısır-İsrail düşmanlığı, güvenlik sorunları vb.) çözmüşlerdir.

1952 Hür Subaylar darbesinden sonra Mısır yönetimin başına gelen Cemal Abdülnasır'ın ölümünden sonra ülkenin yeni başkanı Enver Sedat olmuştur. Sedat yönetiminde çıkarılan sonuç; Enver Sedat yönetiminde Mısır, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır halkı için kan ve gözyaşı yerine huzur ve barış tesis etmeyi amaçlamıştır. Mısır elitleri Sedat'ın pasif politikalar geliştirmesini istemişlerdir. Aksine Sedat, daha aktif ve daha rasyonalist politikalar geliştirmiştir. Sedat'ın kararlı ve pro-aktif duruşu İsrail ile Mısır barışına giden süreçte cesur ve ılımlı adımlar atmasına yardımcı olmuştur. Böylece İsrail ve Mısır barışında Sedat'ın karizması da büyük bir önem arz etmiş ve kendi halkının istikrarı için yıllarca düşman olarak gördüğü İsrail ile barış inşası için ABD'nin arabuluculuğunu kabul etmiş ve iki ülke arasında Camp David Anlaşması (1979) imzalanmıştır. Mısır, bu anlaşmadan sonra işgal edilen topraklarını geri almış ve günümüze kadar (2021) Mısır ve İsrail arasında Mısır topraklarında herhangi bir savaş olmamış ve Mısır toprakları da işgal edilmemiştir.

Yahudiler, İsrail topraklarına gelmeden önce dünyanın birçok yerinde (Almanya, Rusya vb) soykırım ve şiddete maruz kalmıştır. Böylece Yahudiler İsrail topraklarına gelmiş ve 1948'de kendi devletlerini inşa etmişlerdir. İsrail'in kuruluşu ve Mısır ile İsrail barışında çıkarılan sonuç; Ortadoğu'da bir Yahudi devletinin varlığını kabul etmeyen Mısır önderliğinde Arap devletleri, İsrail ile şiddetli savaşlar yapmışlar, fakat her savaşta büyük bir yenilgi ile çıkmışlardır. Bu durum İsrail'in varlığını ve gücünü daha da güçlendirmiştir ve İsrail ülkesinin sınırlarını her savaşta genişletmiştir. İsrail, ülke sınırlarının güvenliği ve İsrail halkının huzuru için savaşların bitmesini arzu etmiş ve Arap ülkelerinden işgal ettiği toprakları barış için bir koz olarak görmüştür. Mısır'ın İsrail ile barışmak istemesi İsrail'i heyecanlandırmış ve istediği barış arayışını bulmasına yardımcı olmuştur. 1973'ten 1979'e kadar ABD'nin diplomasi ve arabuluculuğu ile gergin ve kararlı barış görüşmeleri sonuçlanmış ve iki ülke arasında barış anlaşması (Camp David Anlaşması) imzalanmıştır. Bu anlaşma ile İsrail, uluslararası hukuk normlarına uygun olarak ilk defa bir Arap devleti (Mısır) tarafından tanınmış ve iki ülke arasında diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir. İsrail, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda işgal ettiği Mısır toprağı olan Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri vermiş ve

“toprak karşılığı barış” politikasını hayata geçirmiştir. Aynı şekilde İsrail, Arap devletlerin en güçlü ülkesi olan Mısır ile barış yaptığı için günümüze kadar (2021) kendi topraklarında savaş yaşamamış ve ülke sınırlarının güvenliğini sağlamıştır.

Uluslararası politikada dönemsel olarak kimi devletlerin küresel anlamda hegemonyası hâkim olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve Sovyet Rusya önderliğinde iki kutuplu dünya şekillenmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında iki kutuplu dünyada, Sovyet Rusya ve ABD’nin siyasal, ekonomik ve askeri rekabeti dünyanın çeşitli yerlerinde baş göstermiştir. Ortadoğu’da Sovyet Rusya’nın müttefiği Cemal Abdülnasır yönetimindeki Mısır ve diğer Arap devletleri olmuştur. Arap devletleri ile ABD’nin müttefiği olan İsrail arasındaki savaş durumu iki büyük devletin (ABD ve Sovyet Rusya) müdahil olduğu bir coğrafya olmuştur. ABD, Ortadoğu’da hem nüfus hem de jeopolitik bakımında önemli olan Mısır’ı yanına çekmek için İsrail ile barıştırmak ve Sovyet Rusya’dan uzaklaştırmak istemiştir. Böylece ABD, diplomasi ve arabuluculuk yöntemi ile iki düşman ülkenin (Mısır ve İsrail) büyük barışını tesis etmiş, Sovyet Rusya’nın bölgedeki gücü zayıflatmış ve Ortadoğu’daki gücünü kuvvetlendirmiştir. Bu minvalde çıkarılacak sonuç; ABD, Ortadoğu’daki çıkarlarını muhafaza etmiş ve Sovyet Rusya’nın bölgedeki gücünü kırmıştır. Aynı şekilde İsrail’in güvenliğini de sağlamıştır.

ABD’nin arabuluculuğu ile Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David Anlaşması, tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmış ve uluslararası güvenlik endişesi de ortadan kaldırılmıştır. Bu anlaşma ile hem siyasi hem askeri hem de ekonomik olarak Mısır-İsrail ilişkileri, Mısır-ABD ilişkileri ve İsrail-ABD ilişkiler muazzam bir ilerleme kaydetmiş ve üç ülkenin Ortadoğu’da ve küresel siyasette birlikte hareket etme alanları genişlemiş ve müttefik durumu günümüze kadar (2021) devam ettiği sonucuna da varılmıştır. Aynı şekilde bu anlaşma ile ABD, Mısır ve İsrail’e çok fazla ekonomik ve askeri yardımlar yapmış ve bu iki ülke ABD’nin Ortadoğu’daki “jandarması” (Örneğin; I. Körfez Savaşı) olmuştur.

Mısır-İsrail barışına giden süreçte en etkili isim ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger olmuştur. Kissinger, “diplomasi alanında iz bırakmış ve onu seven kişiler için “süperstar”, sevmeyenler için ise ABD dışişleri elitinin içine sızan acımasız, ilkesiz, oportünist bir “20.yüzyılın Bismarck’ı”” olarak nitelendirilmektedir (İskit, 2018: 47). Kissinger, 1973 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra Mısır ve İsrail arasında mekik

diplomasisi yürütmüştür. Mısır-İsrail barışı, Kissinger'in büyük çabaları sonucunda barış inşasında mesafe alınmış ve Kissinger'in başarısı olduğu sonucuna da varmıştır.

ABD'nin arabuluculuğu ve mekik diplomasisi ile Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David Anlaşması ile Arap devletlerin handikabı (İsrail düşmanlığı) kırılmış ve daha sonraki süreçlerde bu anlaşma diğer Arap ülkelerin İsrail ile barışmalarının ilham kaynağı olmuştur. İsrail-Mısır barışından sonra sırasıyla İsrail'i tanıyan Arap ülkeleri; Ürdün, Bahreyn ve BAE olmuştur. Bu Arap ülkeleri Mısır gibi İsrail'in varlığını tanımışlar ve İsrail ile diplomatik ve ekonomik ilişkiler geliştirmişlerdir. Böylece Camp David Anlaşması, diğer Arap ülkelerin İsrail ile müzakere edilmesinin yolunu açmış ve ülkelerin güvenliğini sağlamıştır. Fakat Filistin meselesi günümüze kadar (2021) çözümsüz kalmış ve insani güvenlik sorunları devam etmiştir. Filistin meselesi çözümsüz kaldığı gibi insani güvenlik de varlığını devam ettirdiğinin sonucuna varılmıştır. Çalışmada varılan diğer bir sonuç ise; uluslararası hukuk kişileri olan devletler arasında yaşanan çatışma ve savaşlarda genellikle barış inşası, diplomasi ve arabuluculuk yöntemleri ile tesis edilmiştir. Böylece çalışmada incelenen İsrail ve Mısır barışı, uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri olan arabuluculuk ve diplomasi yöntemleri ile sağlanmış ve iki ülkenin güvenlik sorunu ortadan kaldırılmıştır. Böylece iki ülkenin güvenlik sorunu uluslararası hukuk kaynağı olan anlaşmalara dayandırılmıştır.

Çalışmada öne sürülen üç hipotez bağlamında şu sonuçlara varılmıştır; Filistin meselesinden dolayı Mısır'ın İsrail'e karşı düşmanlık politikası Camp David Anlaşması ile sonlandırılmıştır. Mısır-İsrail barışında yaşanan yıkım ve acılar bitmiş ve iki ülke arasında normalleşme süreci başlamıştır. İki ülke liderin (Sedat ve Begin) barış için kararlı tutumları netice vermiş ve ülkelerin güvenliği ve huzuru sağlanmıştır.

Çalışmada geniş bir perspektiften ortaya konulan öneriler, tarihsel bir kronolojiye göre şekillenmiştir. Tarih boyunca devletler arasında yaşanan savaşlarda ölüm ve acılar hiç eksik olmamıştır. Nerdeyse yaşanan tüm çatışmalar veya savaşlar diplomasi ve arabuluculuk ile barışa kavuşturulmuştur. Bu minvalde İsrail ve Filistin meselesi uluslararası uyuşmazlık çözümü kriterlerine uygun olan yargı dışı çözüm yolları (diplomasi, arabuluculuk, uzlaştırma vd.) ve yargı yollarıyla çözüm (uluslararası hakemlik ve uluslararası mahkemeler) parametreleri doğrultusunda çözülmelidir. Ayrıca

İsrail ve Filistin meselesi uluslararası hukuk normlarına göre (BMGK'nın 1967 ve 1973 kararları) barışçıl ve adil bir uzlaşa sağlanmalıdır. Ortadoğu barışı için İsrail ve Arap devletleri arasında diplomatik ve ekonomik ilişkiler iyileştirilmeli ve geliştirilmelidir. Böylece Ortadoğu'daki devletlerin güvenlik sorunu ortadan kaldırılmalı ve uluslararası hukuka göre karşılıklı birbirilerinin egemenlikleri tanınmalıdır. Bu anlamda Mısır-İsrail barışı neticesinde imzalanan Camp David Anlaşması, İsrail ve diğer Arap devletlerin barışı için temel alınmalı ve bölge barışının tesisi için referans gösterilmedir. Bu anlaşma doğrultusunda Mısır-İsrail ilişkileri süreklilik gösterilmesi için her iki devlet büyük bir irade ortaya koymalıdır. İsrail ve Filistin meselesinde “iki devletli” çözüm önerisi benimsenmelidir. Bu çalışmadan esinlenerek arabuluculuk ve diplomasi, uluslararası hukuk kişi olan ülkelerin güvenliği ve çatışma çözümü meselelerinde mihenk taşı olarak benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y., ve Kaya, İ., (2019), **Uluslararası Hukuk**, Seçkin, 10.Baskı, Ankara.
- Aksar, Y., (2015), **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuku I**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Ankara.
- Aksar, Y., (2015), **Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Ankara.
- Aksoy, H., A., (2020), “İsrail ve FKÖ İlişkilerinin Geçmişi Uygulamayan Anlaşmalarla Dolu”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-ve-fko-iliskilerinin-gecmisi-uygulanmayan-anlasmalarla-dolu-/1866118>, (04.03.2021).
- Al Jazeera, (2008), “Arab Unity: Nasser’s Revolution”, <https://www.aljazeera.com/news/2008/6/20/arab-unity-nassers-revolution>, (18.12.2020).
- Al Jazeera, (2010), “Profile: Anwar Sadat”, <https://www.aljazeera.com/news/2010/1/25/profile-anwar-sadat>, (29.12.2020).
- Al Jazeera Türk, (2014), “Tanıdığım Sedat Belgeseli”, <https://www.youtube.com/watch?v=uh7fThgrTZA>, (14.01.2021).
- Al Jazeera, (2018), “The October Arab-Israeli War of 1973: What Happened?”, <https://www.aljazeera.com/features/2018/10/8/the-october-arab-israeli-war-of-1973-what-happened>, (04.01.2020).
- Al Jazeera, (2021), “Israel FM Arrives In Egypt For Gaza ‘Permanent Ceasefire’ Talks”, <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/30/israel-fm-arrives-in-egypt-for-gaza-permanent-ceasefire-talks>, (04.06.2021).
- AlMomani, H., M., H., (2012), “Evaluating Peace Agreements: The Jordanian-Israeli Peace Treaty of 1994, 16 Years Later: A Jordanian Perspective”, **Jordan Journal of Social Sciences**, Vol: 5, No:3, (500-515).
- Anayurt, Ö., (2018), **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kaynakları**, Seçkin, 18.Baskı, Ankara.

- Ataş, K., K., (2009), “Soğuk Savaş”, **Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)**, Güvenlik Yazıları Serisi, No.35, (1-9), https://www.researchgate.net/publication/337566871_Soguk_Savas, (13.03.2021).
- Ataöv, T., (1978), “Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat’ın Yargılanması”, **Ankara Üniversitesi SDF Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 3, (23-33).
- Ateş, A., (2012), “1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya.
- Arı, T., (2013), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık 10. Baskı, Osmangazi/Bursa.
- Armaoğlu, F., (2019), **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Kronik Kitap-19, 5. Baskı, İstanbul.
- Bakan, S. ve Şahin, S., (2018), “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü Ve Yeni Tehditler”, **JILSES**, Cilt 4, Sayı 2, (135-152).
- Balaam, D., N., ve Dillman, B., (2015), **Uluslararası Ekonomi Politika Giriş**, Çev: Nasuh Uslu, Liberte, Ankara.
- Bar-Joseph, U., (2009), “The 1973 Yom Kippur War”, **Jewish Virtual Library Publications**, (1-10).
- Bar-Siman-Tov, Y., (April 1998), “The United States and Israel since 1948: A “Special Relationship?””, **Diplomatic History**, Volume 22, Issue 2, (231–262).
- Bassiouni, C., M., (1990), **A Functional Approach to "General Principles of International Law"**, Michigan Journal of International Law, Volume: 11Issue:3, (768-818).
- Bayır, Ö., E., (2013), **Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar, Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Beta Basım, İstanbul.
- Baylis, J., (2018) “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18, (69-85).

- BBC News, (2013), “Legacy Of 1973 Arab-Israeli War Reverberates 40 Years On”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24402464>, (01.01.2021).
- BBC News, (2015), “The Assassination of Egypt's President Sadat”, <https://www.bbc.com/news/av/world-radio-and-tv-34424880>, (19.01.2021).
- BBC News, (2017), “1967 War: Six Days That Changed The Middle East”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39960461>, (25.12.2020).
- BBC News, (2020), “Sudan-Israel relations agreed, Donald Trump announces”, <https://www.bbc.com/news/world-africa-54554286>, (02.03.2021).
- BBC News, (2021), “Israel-Gaza: The Ceasefire Deal Between Israel and Hamas”, <https://www.bbc.com/news/57200843>, (04.06.2021).
- Behçet, M, (2019), “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı’nın İncelenmesi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, Ek Sayı, (303-321).
- Bektaş, A., (1993), **Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bell, J., (2014), “Egypt’s future in the shadow of Nasser”, <https://www.aljazeera.com/opinions/2014/5/7/egypts-future-in-the-shadow-of-nasser/>, Al Jazeera, (20.12.2020).
- Bilge, S., (1962), “Milletlerarası Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollar ile Çözümü”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, (197-211).
- Bilgiç, T., (2005), “İsrail-ABD İlişkileri: Özel Bir Perspektif”, Edt; T. Yılmaz, M. Taştekin ve M. Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Platin Yayınları, Ankara.
- Bilgin, P, (2010), “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları ”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 14, (69-96).
- Birdişli, Fikret, (2011/2), “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 31, (149-169).
- Black, I., (2013), “CIA spills Camp David secrets on 1978 Egyptian-Israeli agreement”, <https://www.theguardian.com/world/on-the-middle-east/2013/nov/15/egypt-israel-carter-cia>, **The Guardian**, (25.02.2021).

- Bowen, J., (2020), “İsrail'in BAE ve Bahreyn'le imzalayacağı barış anlaşmaları neden önemli?”, **BBC News Türkçe**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54157292>, (02.03.2021).
- Bozkurt, E., Poyraz, Y. ve Kütükçü, M.,A., (2012), **Devletler Hukuku**, Yetkin Yayınları, /. Baskı, Ankara.
- Bulut, F., (2020), “Ekim 1973'teki Mısır-İsrail Savaşı'nın Bilinmeyen Ayrıntıları” <https://www.indyturk.com/node/259016/turkiyeden-sesler/ekim-1973teki-mısır-israil-savaşının-bilinmeyen-ayrıntıları>, **Independent Türkçe**, (01.01.2021).
- Buzan et al, (1998); Aktaran Emmers, R., (2017), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev: Nasuh Uslu, “Güvenlikleştirme”, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Canikoğlu, E., (2005), “İsrail, ABD'deki Yahudi Varlığı ve İkinci Körfez Savaşı”, (Edt) T. Yılmaz, M. Taştekin ve M. Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Platin Yayınları, Ankara.
- Caşın, M., H., (2019), **Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cihangir, M., (2020), “Küresel ve Bölgesel Güç Mücadelerinde Doğu Akdeniz”, **Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler**, Paradigma Akademi, İstanbul, (177-190).
- CJPME, (2013), “When Did Jewish İmmigration To Historical Palestine Begin?”, Factsheet Series No:181, **Canadians for Justice and Peace in the Middle East**, https://www.cjpme.org/fs_181, Canada.
- Cleveland, W., L.,(2008), **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- CNN, (2020), “Israel Fast Facts”, <https://edition.cnn.com/2014/01/04/world/israel-fast-facts/index.html>, (14.12.2020).
- CNN Türk, (2020), “Dünden Bugüne ABD Tarihinin Tüm Başkanları”, <https://www.cnnturk.com/2020-amerika-baskanlik-secimleri/dunden-bugune-abd-tarihinin-tum-baskanlari?page=1>, (12.01.2021).

- Collins, A, (2017), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev: Nasuh Uslu, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Crabbs, J., (Oct. 1975), “Politics, History, And Culture In Nasser's Egypt”, International Journal of Middle East Studies, Vol. 6, No. 4, (386-420).
- Crowley, M., (2020), “Israel, U.A.E. and Bahrain Sign Accords, With an Eager Trump Playing Host”, <https://www.nytimes.com/2020/09/15/us/politics/trump-israel-peace-emirates-bahrain.html>, **The New York Times**, (03.03.2021).
- Çağlayan, R., (2016), “Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı Ve Kısıtları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 7, (373-398).
- Çakmak, C., (2014), **Uluslararası Hukuk, Giriş, Teori ve Uygulama; Bir uluslararası İlişkiler Yaklaşımı**, Ekin Yayın, Bursa.
- Çimen, A., (2014), **Tarihi Değiştiren Liderler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Dağ, A., E., (2013), “Merkezî Ortadoğu: Suriye, Filistin-İsrail, Lübnan”, Edit: Zekeriya kurşun, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Dağ, A., E., (2015), “Ortadoğu Çatışmalarının Özü”, **Ortadoğu Çatışmaları**, İHH, İstanbul.
- Dağcı, K., ve Çaman, E., (2012), “Uluslararası Çatışma Çözümleri Yaklaşımları: Müzakere Ve Arabuluculuk / Conflict Resolution Approaches: Negotiation And Mediation”, **Conference: 10th International Conference on Knowledge, Economy and Management; 11th International Conference of the ASIA**, Istanbul – Turkey, (1137-1146).
- Davis, R., G., (1993), “The Arab-Israel Wars”, **Roots of Conflict A Military Perspective On The Middle East And The Persian Gulf Crisis**, Center for Air Force History, The United States.
- Dedeoğlu, B., (2018), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yeniüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Diriöz, A., O., (2012), “Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 37, (83-88).

Duman, Ö., (2020), “Arap Dünyası’nda Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgârı ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısır’ın Durumu”, **Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, (27-40).

Egyptian Streets, (2021), “Israel And Hamas Agree to Ceasefire Starting Friday After Egyptian Mediation”, <https://egyptianstreets.com/2021/05/20/israel-and-hamas-agree-ceasefire-on-friday-after-egyptian-mediation/>, (04.06.2021).

European Union External Action Service, (2021), “Middle East Peace process”, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/middle-east-peace-process/337/middle-east-peace-process_en, (25.01.2021).

Euronews, (2020), “İsrail, BAE ve Bahreyn arasında varılan ilişkilerin normalleştirilmesi’ anlaşması imzalandı”, <https://tr.euronews.com/2020/09/15/israil-bae-ve-bahreyn-aras-nda-var-lan-iliskilerin-normallestirilmesi-anlasm-as-abd-de-imza>, (02.03.2020).

Em, H., K., M., RA, B., & Sheikh H, I. A., (2018), “Media and Political Propaganda: Radio Cairo in the Era of Sadat Analytical Study”, **Journal of Mass Communication & Journalism**, Volume: 08, Issue: 01, (1-6).

Engel, R., (2011), “Sadat’s Assassination Plotter Remains Unrepentant”, **NBC News**, <https://www.nbcnews.com/id/wbna43640995>, (19.01.2021).

Erdem, D.,F. ve Erdem Ç., (2013), “Ortadoğu’da Otoriter Rejimler: Ortadoğu Arap Toplamları’nın Tarihsel, Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinden Bir Değerlendirme”, **Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırma Dergisi**, Cilt:7, Sayı:14, (213-241).

Erkmen, S., (Kasım 2019), “Ortadoğu Barış Süreci”, Güvenlik Yazıları Serisi, No.47, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/OrtadoguBarisSureci_SerhatErkmen_v.2.pdf, (01.03.2021).

Etyemez, M., (2006), **Türkiye’de Petrol Gerçeği**, Kaynak Yayınları, İzmir.

Findlaw, (2016), “What is International Law?”, <https://hirealawyer.findlaw.com/choosing-the-right-lawyer/international-law.html>, (24.08.2020).

- Fukuyama, F., (2018), **Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme**, Çev: Murtaza Özeren, Profil Kitap, İstanbul.
- Gawrych, G., W., (1996), “The 1973 Arab-Israeli War: The Albatross of Decisive Victory”, **Leavenworth Papers**, Number:21, Printed courtesy of the U.S. Army Center of Military History, Washington, D.C.
- Glaser, C., L., (2017), “Realizm”, **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev: Nasuh Uslu, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Griffiths, M., Roach, S.,C., ve Solomon, M., S., (2011) **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, çev: Cesran, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Güler, E., Z., (2011), **Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık**, Yazılama, İstanbul.
- Güzel, S., Ç., (2018), “1979 İran İslam Devrimi’nin ABD’nin Ortadoğu Politikasına Etkisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:17, Sayı:65 (50-61).
- Gültekin, C., (2005), “1970-1980 Dönemi Mısır-İsrail Siyasi İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Goodman, A., (2017), **Arabuluculuğa Hazırlanmak**, Edit: A. Süleymanoğlu, Çev: A.Bıçaksız ve Z. Alkın, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Ankara.
- Gözler, K., (2016), **Hukukun Temel Kavramları**, Ekin, 14. Baskı, Bursa.
- Habertürk, (2020), “İ. Körfez Savaşı ne zaman başladı? Nedenleri ve sonuçları”, <https://www.haberturk.com/i-korfez-savasi-ne-zaman-basladi-nedenleri-ve-sonuclari-hbrt-2871413>, (11.03.2020).
- Harris, D., (2015), “Israel and the Arab-Israeli Conflict” **Global Jewish Advocacy (AJC)**, Oxford University, (1-28).
- Hassan, M., Mansour S., Voigt, S., ve Gadallah M., (2018), “Egyptians Cooperate with Syrians, but less with each other”, **SSRN Electronic Journal**, (1-45).
- Hazaimah, H., (2020), “When Sadat went to Israel”, **Arab News**, <https://www.arabnews.com/node/165975> (14.01.2021).
- Heurlin, B, ve Kristense, K. S., (2009), **International Relations: Encyclopedia of Life Support Systems**, “International Security” Editor(s): Jarrod Wiener, Robert A.

- Schrire, Volume II, Danish Institute of International Affairs, Denmark, (172-218).
- Heywood, A., (2013), **Siyaset**, Çevirenler: B.B. Özipek vd., 9.Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- History, (2019), “**İsrail**”, <https://www.history.com/topics/middle-east/history-of-israel>, (13.12.2020).
- Hillier, T., (1998), **Sourcebook on Public International Law**, Cavendish Publishing Limited, London, Sydney.
- Hourani, A., (1997), **Arap Halkları Tarihi**, Çev: Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İbas, S., (2005), “Arap İsrail Sorunu”, (Edt) T. Yılmaz, M. Taştekin ve M. Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Platin Yayınları, Ankara.
- İskit, T., (2018), **Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- İyiat, B., (2018), **Din, Siyaset, Ekonomi Ekseninde Çatışan Ortadoğu**, Kripto, 1.Baskı, Ankara.
- Independent Türkçe, (2021), “Dünya, İsrail-Filistin çatışmalarına nasıl tepki verdi?”, <https://www.indyturk.com/node/358401/dünya/dünya-israil-filistin-çatışmalarına-nasıl-tepki-verdi>, (02.06.2021).
- International Arbitration, (2020), “International Arbitration Information”, <https://www.international-arbitration-attorney.com/what-is-international-arbitration/>, (25.09.2020).
- Iragorri, A., G., (2003), “Negotiation In International Relations”, **Revista de Derecho Universidad del Norte**, Sayı: 19, Colombia, (91-102).
- Israel Ministry of Foreign Affairs, (1948), “Declaration of Establishment of State of Israel”, <https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/declaration%20of%20establishment%20of%20state%20of%20israel.aspx>, (12.01.2021).

Israel Ministry of Foreign Affairs, (1967), “UN Security Council Resolution 242”, <https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/un%20security%20council%20resolution%20242.aspx>, (31.12.2020).

Israel Ministry of Foreign Affairs, (1973), “The Six-Point Agreement- 11 November 1973”, <https://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/17%20The%20Six-Point%20Agreement-%2011%20November%201973.aspx>, (04.01.2021).

Israel Ministry of Foreign Affairs, (Ocak 1974), “Separation of Forces Agreement- Israel Government Statement-18 January 1974”, <https://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/23%20Separation%20of%20Forces%20Agreement-%20Israel%20Governme.aspx>, (10.01.2021).

Israel Ministry of Foreign Affairs, (Mayıs 1974), “Agreement on Disengagement of Forces between Israel and Syria- 31 May 1974”, <https://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/29%20Agreement%20on%20Disengagement%20of%20Forces%20between%20Is.aspx>, (10.01.2021).

Israel Ministry of Foreign Affairs, (1977), “Statement to the Knesset by Prime Minister Begin on Sadat-s visit- 15 November 1977”, <https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook3/Pages/68%20Statement%20to%20the%20Knesset%20by%20Prime%20Minister%20Begin.aspx>, (14.01.2021).

Israel Ministry of Foreign Affairs, (1994), “Main Points of Israel-Jordan Peace Treaty”, <https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/main%20points%20of%20israel-jordan%20peace%20treaty.aspx>, (06.03.2021).

Jha, U C, (2011), **International Humanitarian Law: The Laws of War**, Vij Books India Pvt Ltd, New Delhi, India.

Jewish Virtual Library, (2020), “Israel International Relations: International Recognition of Israel”, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/international-recognition-of-israel>, (13.12.2020).

- Jewish Virtual Library, (2020), “Anwar Al-Sadat (1918-1981)”, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/anwar-al-sadat>, (29.12.2020).
- Joanna, Y., (2019), “The Future of International Courts and Tribunals in The Hague”, https://www.researchgate.net/publication/330634465_0_The_Future_of_International_Courts_and_Tribunals_in_The_Hague, University of the West of England, Bristol, (25.09.2020).
- Kabbara, M.,F., (1981), “Abd al-Nasir's Egypt and the Soviet Union 1952-1970: An Egyptian View; The Impact of Differences between Arab Socialist and Marxist-Leninist Ideologies” **the Degree of Doctor of Philosophy-(PhD of Unpublished)**, The University Of Arizona Graduate College.
- Karawan, İ., A., (May 1994) “Sadat and The Egyptian-Israeli Peace Revisited”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 26, No. 2, (249-266).
- Karabacak, S., (2020), “Fas İsrail’le Normalleşme Kervanına Katılan 6.Arap Ülkesi Oldu”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fas-israil-le-normallesme-kervanina-katilan-6-arap-ulkesi-oldu/2073725>, (02.03.2021).
- Karabulut, B., (2014), **Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu**, Barış Kitap, Ankara.
- Kavas, A., (2013), “Kuzey Afrika (Mağrip) Ülkeleri”, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Kaya, İ., S., (2017), “Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Sayı: 2, Cilt: 2, (153-154).
- Kelsen, H., (Oct.1941), “Recognition in International Law Theoretical Observations”, **The American Journal of International Law**, Vol: 35, No:4, (605-617).
- Kissinger, H., (2000), **Diplomasi**, Çev: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı.
- Kissinger, H., (2004), **KRİZ: Dış Politika Krizinin Anatomisi**, Çev: Beyza Sümer Aydaş, ODTÜ Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.

- Kisinger, H., (2015), **ÇİN: Düünden Bugüne Yeni Çin**, Çev: Nalan Işık Çeper, Kaknüs Yayınları, 1.Basım, İstanbul.
- Kızıloğlu, S., (Ocak 2012), “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm’in Gelişimi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, Cilt: 2, (35-64).
- Kuran, S., (2014), **Uluslararası hukuk Temel Metinleri**, Beta, 3.Baskı, İstanbul.
- Koyuncu, H., (2021), “Mescid-i Aksa’da olaylar sürüyor: Gerginlik nasıl başladı, nedenleri neler?”, **Euronews**, <https://tr.euronews.com/2021/05/10/mescid-i-aksa-da-olaylar-suruyor-gerginlik-nas-l-baslad-nedenleri-neler>, (02.06.2021).
- Köprülü, A., (1990), “Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)”, **Tarih İncelemeler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, (169-190).
- Le Gloannec, A.,N., Irondelle, B. ve Cadier, D., (April 2013), “New and Evolving Trends in International Security”, **Transworld, The Transatlantic Relationship and The Future Global Governance**, Working Paper 13, (1-5).
- Lewis, B., (2020), **Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş, 15. Baskı, Ankara.
- Macrotrends, “Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart”, <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>, (02.01.2020).
- Maklem, P., (2015), “Human Rights in International Law: Three Generations or One?”, **London Review of International Law**, 3(1), (1-46).
- Maps of World, (2020), “Where is USA Located?”, <https://www.mapsofworld.com/usa/usa-location-map.html>, (13.03.2021).
- Mansfield, P., (2012), **Ortadoğu Tarihi**, çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul.
- Mepa News, (2019), “İsrail’in Meşruiyetine Giden En Önemli Adım: Camp David Anlaşması”, <https://www.mepanews.com/israilin-mesruiyetine-giden-en-onemli-adim-camp-david-anlasmasi-25329h.htm>, (25.02.2021).

- Middle East Monitor, (Mayıs 2014), “Egyptian - Israeli relations 1948 - 2011”, <https://www.middleeastmonitor.com/20140511-egyptian-israeli-relations-1948-2011/>, (03.02.2021).
- Mohammad, K., K., R., ve Bali, A., O., (2017), “The Six-Day War and Its Impact on Arab and Israeli Conflict”, **History Research**, Mar, Vol. 7, No. 2, (90-101).
- Moore, C., W., (2016), **Arabuluculuk Süreci**, Çevirmenler: Tarkan Kaçmaz ve Mustafa Tercan, Nobel, Ankara.
- Morgan, P., (2017), “Liberalizm”, **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev: Nasuh Uslu, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Office of the Historian, (1920), “The League of Nations, 1920”, <https://history.state.gov/milestones/1914-1920/league>, (21.08.2020).
- Orallı, L., E., (2005), “Dinsel Temalar Işığında Siyasal Yahudilik ve Arz-ı Mevud”, (Edt) T. Yılmaz, M. Taştekin ve M. Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Platin Yayınları, Ankara.
- Özalkan, S., (2018), “Tarihsel Perspektiften Arap Milliyetçiliği”, **İNSAMER**, (1-7).
- Özdemir, A.,Y., (2016), “1952 Mısır’da Hür Subaylar Darbesi”, **Ortadoğu**, Cilt:8, Sayı: 76, (33-35).
- Özen, Ç., (2017), **Uluslararası Örgütler**, Edt: Çınar Özen ve Özgür Tonus, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özel, S., (2020), “Uluslararası Hukuk Bağlamında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması ve Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları”, **Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler**, Paradigma Akademi, İstanbul, (107-134).
- Özgül, M., E., (2019), **Hukukun Temel Kavramları**, Kafka Kitap Kafe, 2. Baskı, Denizli.
- Özkan, M., (2009), “Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımalar ” **Akademik Orta Doğu**, Cilt: 4, Sayı: 1, (81-101).
- Özkoç, Ö., “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 64, Sayı: 3, (167-195).

- Öztürk, S. ve Saygın, S., (2017), “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu”, **BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, (1-12).
- Pazarcı, H., (2018), **Uluslararası Hukuk**, Turhan kitabevi, 17. Baskı, Ankara.
- Payam, M., M., (2018) “Emniyet, Güvenlik, Kent Emniyeti ve Kent Güvenliği: Kavramsal Bir Analiz”, **Avrasya Terim Dergisi**, Sayı 6(1), (15-25).
- Pressman, J. (2014), “American Engagement and The Pathways to Arab–Israeli Peace”, **Cooperation and Conflict**, Vol: 49, No: 4, (536–553).
- Rençber, K., (2018), **Uluslararası Hukuk**, Dora, 3.Basım, Bursa.
- Ross, M., L., (2013), “How the 1973 Oil Embargo Saved the Planet”, **Foreign Affairs**, <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-america/2013-10-15/how-1973-oil-embargo-saved-planet>, (02.01.2021).
- Rüstemoğlu, R., K., (2008), “1949-1981 Yılları Arasında Suriye ve Mısır'da Vuku Bulan Hükümet Darbeleri ve Bunların Türkiye'deki Yankıları”, **Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış)**, İstanbul.
- Safty, A., (1991), “Sadat's Negotiations with the United States and Israel: From Sinai to Camp David”, **The American Journal of Economics and Sociology**, Vol.50, No. 3, (285-298).
- Staff, T., (2020), “As it welcomes in 2021, Israel's population rises to 9,291,000”, <https://www.timesofisrael.com/as-it-welcomes-in-2021-israels-population-numbers-9291000/>, (13.03.2021).
- Şahin, T., Y., (2016), **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Barış Kitap, Ankara.
- Sander, O., (2015), **Siyasi Tarih**, İmge Kitabevi, 28.Baskı, Ankara.
- Sancak, K., (2013), “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, (123-134).
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B., (2011), “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları, 21'inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği”, **Uluslararası Balkan Kongresi**, Kocaeli.

- Sputnik, (2020), “Mısır Cumhurbaşkanı Sisi: Aile başına ikiden fazla çocuk büyük sorun”, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202102171043830965-misir-cumhurbaskani-sisi-aile-basina-ikiden-fazla-cocuk-buyuk-sorun/>, (11.03.2021).
- Şarku'l Avsat, (2020), “‘Enver Sedat’ın Knesset’teki konuşması Araplar ve İsrail arasında barış ortamı oluşturdu”, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2511206/enver-sedat-in-knesset-teki-konusmasi-araplar-ve-israil-arasinda-barish-ortami>, (14.01.2021).
- Serbest, M., B., (2017), “Süveyş Kanalı’nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 4, (689-711).
- Semiz, Y. ve Akgün, B., (2005), “Büyük Orta Doğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:9, (162-181).
- Sharp, J., M., (2007), “U.S. Foreign Aid to Israel”, **CRS Report for Congress**, https://www.everycrsreport.com/files/20070425_RL33222_ee97f8a100b2abd96b43a0f4d0cc6848e74efb26.pdf, (02.03.2021).
- Shaw, M., N., (2008), **International Law**, Published in the Cambridge University Press, Sixth Edition, New York, United States of America.
- Shaw, M., N., (2018), **Uluslararası Hukuk**, Çeviri editörü: İbrahim Kaya, TÜBA, Ankara.
- Sheehan, E., R., F., (1972), “Why Sadat packed off the Russians”, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/1972/08/06/archives/why-sadat-packed-off-the-russians-egypt.html>, (29.12.2020).
- Staff, T., Magid, J., ve Agencies, (2020), “Marking ‘dawn of new Middle East,’ Israel signs historic deals with UAE, Bahrain”, **The Times of Israel**, <https://www.timesofisrael.com/marking-dawn-of-new-middle-east-israel-signs-historic-deals-with-uae-bahrain/>, (09.03.2021).
- Siniver, A., (2018), “Arab-Israeli Conflict”, **The Encyclopedia of Diplomacy**, (1-10).
- Slavin, B., (2010), “Should Israel Become a ‘Normal’ Nation”, **The Washington Quarterly**, 33:4, (23-37).

- Special, B., G., (1975), ‘‘Sadat in the U.S. in Quest for Arms and Economic Aid’’, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/1975/10/27/archives/new-jersey-pages-sadat-in-the-us-in-quest-for-arms-and-economic-aid.html>, (13.01.2021).
- Sütalan, Z., (2015), ‘Explaining Cold Peace in The Middle East: The Cases of Egyptian-Israeli and Jordanian-Israeli Peace Processes ‘’, **The Degree of Doctor of Philosophy in International Relations** (Unpublished PhD).
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), (2017), ‘‘Trade Registers’’, https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php, (05.02.2021).
- Şen, E., (2018), ‘‘Hukukun Evrensel İlke ve Esasları’’, <https://www.hukukihaber.net/hukukun-evrensel-ilke-ve-esaslari-makale,5767.html>, (30.08.2020).
- Şöhret, M., (2019), ‘‘Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınmasının Hukuki Boyutu Ve Tanınma İle İlgili Başlıca Normlar’’, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD)**, Sayı: 38, 63-88.
- Telci, İ., N., (2015), **Değişim Girdabında Otoriter Bir Rejim, Ortadoğu Çatışmaları**, İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi, İstanbul.
- T.C. Resmi Gazete, (1945), ‘‘Birleşmiş Milletler Andlaşması’’, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, (16.09.2020).
- The Guardian, (2014), ‘‘From The Archive, 29 September 1970: President Nasser Dies of Heart Attack’’, <https://www.theguardian.com/theguardian/2014/sep/29/egypt-president-nasser-dies-archive-1970>, (25.12.2020).
- The Knesset, (1977), ‘‘Address of Egyptian President Anwar Sadat to the Knesset, November 20, 1977’’, https://www.knesset.gov.il/description/eng/doc/Speech_sadat_1977_eng.htm, (15.01.2021).
- The World Bank, (2021), ‘‘Imports of goods and services (% of GDP) - Egypt, Arab Rep.’’, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS?end=2019&locations=EG&start=1960&view=chart>, (04.02.2021).

- The World Bank, (2021), “Imports of goods and services (% of GDP) - Israel”, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS?end=2019&locations=IL&start=1960&view=chart>, (04.02.2021).
- The World Bank, (2021), “Exports of goods and services (% of GDP) - Egypt, Arab Rep.”, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=EG>, (04.02.2021).
- The World Bank, (2021), “Exports of goods and services (% of GDP) – Israel”, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=IL>, (04.03.2021).
- Türk Medeni Kanunu Mevzuatı, (2001), “Türk Medeni Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, (15.09.2020).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (2004), “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 90’ıncı Maddesi”, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=90, (12.05.2021).
- Türkman, S., (2007), **ABD, Ortadoğu ve Türkiye**, Nobel, 1. Baskı, Ankara.
- Torun, Y., (2016), **Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet**, Orion Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- TRT World, (2018), “The Arab-Israeli War of 1948 and Nakba explained”, <https://youtu.be/eTMRMX7Pw5U>, (15.12.2020).
- Tvnet, (2018), “Soğuk Barış (Belgesel)”, <https://www.youtube.com/watch?v=7NqzIRZ5hTQ>, (19.01.2021).
- United Nations Security Council, (1974), “Letter Dated 18 January 1974 From The Secretary-General Addressed To The President Of The Security Council”, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/EG%20IL_740118_AgreementOnDisengagementofForces.pdf, (12.01.2021).
- United Nations Security Council, (1973), “Resolution 338 (1973) of 22 October 1973”, <https://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7FB7C26FCBE80A31852560C50065F878>, (04.01.2021).

- United Nations Peacemaker, (2019), “Interim Agreement between Israel and Egypt (Sinai II)”, <https://peacemaker.un.org/egyptisrael-interimagreement75>, (12.01.2021).
- United Nations Treaty Series, (1979), “Framework for peace in the Middle East agreed at Camp David (with annex). Signed at Washington on 17 September 1978”, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/EG%20IL_7809_17_Framework%20for%20peace%20in%20the%20MiddleEast%20agreed%20at%20Camp%20David.pdf, (18.01.2021).
- United Nations Comtrade Database, (2021), “Bilateral trade between Egypt and Israel in 1980-2001”, <https://comtrade.un.org/data/>, (03.02.2021).
- United State Census Bureau, (2021), “U.S. and World Population Clock”, <https://www.census.gov/popclock/>, (13.03.2021).
- Uzun, E., (2018), **Uluslararası Hukuk I**, edit: Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Ünal, Ş., (2005), **Uluslararası hukuk**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Varlık, A., B., (2012), **Ulusal Güvenlik**, Prof. Dr. Ümit Özdağ (Edt.), “21’inci Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi İçinde”, Kripto Yayınları, Ankara.
- Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V., (2017), **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, Çev: Ayşe Özbay Erozan, Nobel, 5. Baskı, Ankara.
- Yenal, S., (2015), “İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Arap-İsrail Sorunun Gelişim Süreci”, M. Terzi ve S. Yenal (Edt), **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm**, Sinopsis Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Yenal, S., (2015), “Uluslararası Politikada Güvenlik Kavramı”, M. Terzi ve S. Yenal (Edt), **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm**, Sinopsis Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Yenal, S., (2020), “Savaş Kavramının Dönüşümü: 1. ve 2. Körfez Savaşı Örneğinde Hibrit Savaşların İncelenmesi”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Cilt:30, Sayı:1, (85-110).

Yılmaz, S. ve Kalkan, D., K., (2017), ‘‘Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma’’, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi (ANKASAM)**, Cilt: 1, Sayı: 3, (169-199).

Yılmaz, S., (2017), **Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek**, Kaynak Yayınları, Ankara.

Yılmaz, S., (2007), ‘‘Güçsüz Güç’’, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 5, (67-104).

Zabunoğlu, Y., K., (2015), **Devlet Kuramına Giriş**, İmaj Yayınevi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Ömer DUMAN, 2014 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler lisans programına başlamıştır. İngilizce hazırlık okumuş ve % 30 İngilizce lisan programında eğitim görmüştür. 2017 yılında Farabi programı ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi’nde ve 2018 yılında da Erasmus programı ile Polonya’nın Wrocław Üniversitesi’nde (Uniwersytet Wrocławski) eğitim görmüştür. 2019 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler lisans programında mezun olmuştur. 2019 yılında Batman Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans (Master) programına başlamıştır. Master öğrencisi iken çeşitli düşüncü kuruluşlarında araştırmacı, asistanlık ve editörlük yapmıştır. 2021 yılında Batman Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans programında mezun olmuştur. Yayınlanmış ve yayınlamak üzere makale ve kitap bölümleri bulunmaktadır. Uluslararası Hukuk, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Arabuluculuk, Uluslararası Güncel Sorunlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Pasifik-Çin, Politik Ekonomi, Medya, Diplomasi, Mısır ve Ortadoğu ile ilgili okuma ve çalışmalar yapmaktadır. ORCID: 0000-0001-9570-4171, MAİL; sbui3065@gmail.com

Yayınlanmış ve yayınlamak üzere makale ve kitap bölümleri;

Makale; (Yayın tarihi: Mayıs 2020) Arap Dünyası’nda Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgârı Ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısır’ın Durumu

Kitap Bölümü; (Yayın tarihi: Ekim 2020) Arap Baharı Sonrası Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve İnsan Hakları Etkileşimi (Arş. Gör. Merve Şimdi ile birlikte yazılmış)

Kitap Bölümü; (Yayınlamak üzere, 2021) Arap Baharı Sonrası Türkiye–Mısır İlişkileri

BENZERLİK ORANI

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN CAMP DAVID ANLAŞMASI'NIN GÜVENLİK BOYUTU

ORJİNALLİK RAPORU

%5	%4	%1	%2
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Batman University Öğrenci Ödevi	<%1
2	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
3	archive.org İnternet Kaynağı	<%1
4	www.hukukihaber.net İnternet Kaynağı	<%1
5	qdoc.tips İnternet Kaynağı	<%1
6	nasilkuruldu.com İnternet Kaynağı	<%1
7	www.kariyermemur.com İnternet Kaynağı	<%1
8	eprints.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
9	cankattaskin.av.tr İnternet Kaynağı	<%1